

Vlada Crne Gore
Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i
demografije

STRATEGIJA
DEINSTITUCIONALIZACIJE
ZA PERIOD
OD 2025. DO 2028. GODINE
SA AKCIONIM PLANOM ZA 2025.
GODINU

PREDLOG

Decembar 2024. godine

SADRŽAJ:

1. UVOD	10
2. ANALIZA STANJA I IDENTIFIKACIJA PROBLEMA	28
2.1. Analiza ostvarenih rezultata sprovođenja politika deinstitucionalizacije u prethodnom periodu u Crnoj Gori	28
2.2. Opis postojećeg stanja u procesu deinstitucionalizacije i prevenciji institucionalizacije	30
2.3. Razvoj usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u porodici i/ili zajednici, odnosno u najmanje restriktivnom okruženju	33
2.3.1. Usluge podrške za život u zajednici	34
2.3.2. Savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge	41
2.3.3. Usluge porodičnog smještaja i porodičnog smještaja–hraniteljstva	42
2.3.4. Nedostajuće usluge podrške za život u zajednici	45
2.3.5 Ključni problemi u oblasti razvoja i održivosti usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u porodici i/ili zajednici u najmanje restriktivnom okruženju	48
2.4. Transformacija ustanova za smještaj korisnika/korisnica kroz pružanje usluga u zajednici u najmanje restriktivnom okruženju	48
2.4.1. Ključni problemi u oblasti transformacije ustanova za smještaj korisnika/korisnica kroz pružanje usluga u zajednici u najmanje restriktivnom okruženju	56
2.5. Osnaživanje korisnika/korisnica za proces deinstitucionalizacije, uključivanje u zajednicu i sprečavanje institucionalizacije	56
2.5.1. Ključni problemi u oblasti osnaživanja korisnika/korisnica za proces deinstitucionalizacije, uključivanje u zajednicu i sprečavanje institucionalizacije	60
2.6. Oblast međusektorske saradnje	60
2.6.1. Ključni problemi u oblasti međusektorske saradnje	64
3. CILJEVI STRATEŠKOG DOKUMENTA	64
3.1 Operativni cilj 1: Razvoj i održivost usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u porodici i/ili zajednici u najmanje restriktivnom okruženju	66
3.2 Operativni cilj 2: Transformacija ustanova za smještaj korisnika/korisnica kroz pružanje usluga u zajednici u najmanje restriktivnom okruženju	68
3.3 Operativni cilj 3: Osnaživanje korisnika/korisnica za proces deinstitucionalizacije, uključivanje u zajednicu i sprečavanje institucionalizacije	69
3.4 Operativni cilj 4: Osiguravanje efikasne međusektorske saradnje kako bi se podržala deinstitucionalizacija i podrška životu korisnika/korisnica u porodici i/ili zajednici	71
4. FINANSIJSKI OKVIR ZA SPROVOĐENJE STRATEGIJE	71
5. OPIS AKTIVNOSTI NADLEŽNIH ORGANA I TIJELA ZA PRAĆENJE SPROVOĐENJA STRATEGIJE	73
6. NAČIN IZVJEŠTAVANJA I EVALUACIJE	74
7. INFORMACIJA ZA JAVNOST O CILJEVIMA I OČEKIVANIM UČINCIMA STRATEGIJE	75

Lista skraćenica

CRC – Konvencija UN o pravima djeteta
CRPD – Konvencija UN o pravima lica s invaliditetom
CZSR – Centar za socijalni rad
EK – Evropska komisija
ESF – Evropski socijalni fond
EU – Evropska unija
IPA – Instrument za prepristupnu pomoć (eng. Instrument for Pre-accession Assistance)
JLS – Jedinica lokalne samouprave
JU – Javna ustanova
JUSDZ – Javne ustanove socijalne i dječje zaštite
MF – Ministarstvo finansija
MLJMP – Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava
MP – Ministarstvo pravde
MPNI – Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija
MRSS – Ministarstvo rada i socijalnog staranja
MSSD – Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije
MRZS – Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga
MSM – Ministarstvo sporta i mladih
MZ – Ministarstvo zdravlja
NSOR – Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine
NVO – Nevladina organizacija
OCD – Organizacija civilnog društva
OECD – Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (eng. Organization for Economic Cooperation and Development)
PER – Program ekonomskih reformi
PPCG – Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji
PUSDZ – Pružalac usluge socijalne i dječje zaštite
SDZ – Socijalna i dječja zaštita
SOP – Standardne operativne procedure
SPRV – Srednjoročni program rada Vlade Crne Gore
OSI – Osobe s invaliditetom
UDI – Uprava za državnu imovinu
ISDZ - Inspekcija socijalne i dječje zaštite
UN – Ujedinjene nacije
UNDP – Program Ujedinjenih nacija za razvoj
UNICEF – Dječji fond Ujedinjenih nacija
ZOCG – Zajednica opština Crne Gore
ZSDZ – Zavod za socijalnu i dječju zaštitu

1. UVOD

Svrha donošenja strateškog dokumenta

Strategija deinstitutionalizacije za period od 2025. do 2028. godine (u daljem tekstu: Strategija) s Akcionim planom za 2025. godinu za sprovođenje Strategije donosi se u cilju prevencije institucionalizacije, deinstitutionalizacije korisnika/korisnica i transformacije pružalaca usluga kako bi se osigurao život u porodici, odnosno zajednici, kao i razvoja usluga podrške za život u zajednici, usluga savjetovanja i socijalno-edukativnih usluga. Strategija predstavlja prvi nacionalni strateški dokument koji utvrđuje ciljeve i prioritete za proces deinstitutionalizacije, način postizanja tih ciljeva, vremenski okvir, finansijska sredstva neophodna za njihovo postizanje, kao i intersektorsku saradnju organa državne uprave uključenih u sprovođenje Strategije i međusektorsku saradnju s pružiocima usluga i NVO.

Ciljne grupe u ovom dokumentu su:

- djeca bez roditeljskog staranja;
- djeca čiji roditelj nije u stanju da se o njemu stara;
- djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju;
- djeca sa problemima u ponašanju;
- djeca koja zlorabljavaju alkohol, drogu ili druga opojna sredstva;
- djeca čiji roditelji nijesu saglasni oko načina vršenja roditeljskog prava;
- djeca bez pratnje;
- samohrani roditelj sa djetetom bez porodične podrške i odgovarajućih uslova za život;
- mlada lica koja su bila djeca bez roditeljskog staranja;
- mlada lica sa invaliditetom;
- odrasla i starija lica sa invaliditetom;
- odrasla i starija lica koja zlorabljavaju alkohol, drogu ili druga opojna sredstva;
- odrasla i starija lica koja su beskućnici;
- i druga lica kojima je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik zaštite.

Osnov za donošenje strategije je Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti¹ kojim je propisano da se socijalna i dječja zaštita ostvaruje u skladu sa strateškim dokumentima, kojima se utvrđuju dugoročni ciljevi i prioriteti razvoja socijalne i dječje zaštite. Strateška dokumenta čine programi koje je potrebno realizovati u cilju unapređenja socijalne i dječje zaštite. Jedan od ključnih principa navedenog zakona je i prevencija institucionalizacije i dostupnost usluga u najmanje restriktivnom okruženju uvijek kada za to postoje uslovi u domovima korisnika/korisnica ili lokalnoj zajednici kroz vaninstitucionalne oblike zaštite, koje osiguravaju različiti pružaoци usluga, s ciljem poboljšanja kvaliteta života korisnika/korisnica i njihove socijalne uključenosti. Deinstitutionalizacija je cilj koji je postavljen i u brojnim međunarodnim i evropskim konvencijama, ugovorima i strategijama. Konvencija UN o pravima lica s invaliditetom (CRPD) i Konvencija UN o pravima djeteta (CRC) osiguravaju pravo osobama s invaliditetom na samostalan život i uključivanje u zajednicu.

Strategijom će se stvoriti osnovni uslovi za poštovanje prava na život u zajednici, odnosno porodici, aktivnog učešća korisnika/korisnica u kreiranju, izboru i korišćenju prava iz socijalne i dječje zaštite, što će rezultirati korišćenjem usluga u najmanje restriktivnom okruženju u uključenošću u svakodnevne životne aktivnosti.

¹ Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti („Službeni list CG“, br. 027/13, 001/15, 042/15, 047/15, 056/16, 066/16, 01/17, 031/17, 042/17, 050/17, 059/21, 145/21, 145/21, 003/23 i 048/24)

U prethodnom periodu, Crna Gora je sprovodila mjere i aktivnosti u cilju sprovođenja procesa deinstitucionalizacije. Postignuti su određeni rezultati kada su u pitanju djeca, a kada je riječ o osobama s invaliditetom i starijim licima nisu postignuti značajni rezultati. Broj ovih korisnika/korisnica u ustanovama za smještaj je povećan jer su otvorene nove ustanove, promjena oblika zaštite se rijetko dešavala u praksi, a usluge koje podržavaju boravak korisnika/korisnica u zajednici su nedovoljno razvijene.

Strategija treba da omogući razvoj usluga podrške za život u zajednici i savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga, što će doprinijeti da korisnici sistema socijalne i dječje zaštite kojima je potrebna podrška svoje potrebe zadovoljavaju u zajednici, odnosno u prirodnom okruženju, prevenciju njihove institucionalizacije i transformaciju ustanova za smještaj korisnika/korisnica.

S obzirom na to da su u radnoj grupi prilikom izrade ove strategije učestvovali dva muškarca i sedamnaest žena, diskutovano se o ovoj problematici iz ženske i muške perspektive. Zahvaljujući ovom sveobuhvatnom pristupu USDZ, problemi su sagledani iz različitih rodni perspektiva i kao takvi prepoznati Strategijom.

Važno je ukazati na cjelokupnu strukturu svih zainteresovanih strana čiji će doprinos realizaciji ciljeva i aktivnosti zastupljenih u ovom strateškom dokumentu omogućiti izgradnju funkcionalnog, održivog i kvalitetnog sistema socijalne i dječje zaštite, s građaninom/građankom Crne Gore kao krajnjim korisnikom/korisnicom. Pored predstavnika institucija koje su zastupljene u radnoj grupi za izradu ovog strateškog dokumenta, radi se o zainteresovanim stranama prikazanim na grafiku koji slijedi.

Grafik 1. Zainteresovane strane u procesu izrade Strategije deinstitucionalizacije

U narednim poglavljima strateškog dokumenta pružen je prikaz usklađenosti Strategije s nacionalnim strateškim okvirom i međunarodnim obavezama koje je Crna Gora preuzela.

Usaglašenost s postojećim strateškim okvirom u Crnoj Gori

Sistem strateškog planiranja u Crnoj Gori podrazumijeva vertikalno i horizontalno usklađivanje postojećih strateških dokumenata u cilju poboljšanja kvaliteta, ali i postizanja efikasnije implementacije, unapređenja međusektorske saradnje i uspostavljanja održivog mehanizma za praćenje implementacije.

Srednjoročni program rada Vlade Crne Gore 2024–2027. (SPRV)²

Razvoj strateškog dokumenta je u potpunosti usmjeren ka ostvarenju cilja 18: *Solidarno društvo za dostojanstven život i jednake šanse* iz SPRV. Kao indikator navedenog cilja planirano je da se

- broj hraniteljskih porodica s 350 do 2027. godine poveća za 15%;
- broj pružalaca standardne usluge porodični smještaj s 35 do 2027. godine poveća za 15%;
- broj pružalaca usluga socijalne i dječje zaštite za žrtve rodno zasnovanog nasilja s 13 do 2027. godine poveća za 15%;
- broj pružalaca usluga podrške za život u zajednici za osobe s invaliditetom i djecu sa smetnjama u razvoju s 45 do 2027. godine poveća za 15%.

U vezi s ovim ciljem sprovodiće se aktivnosti na deinstitutionalizaciji prilikom čega će se povećati inkluzija svih ranjivih kategorija našeg društva i povećati dostupnost usluga, u najmanje restriktivnom okruženju.

U obavezama za 2024. godinu za drugi kvartal planirano je usvajanje Strategije razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period od 2024. do 2028. godine i Strategije deinstitutionalizacije za period od 2024. do 2028. godine. Strategijom razvoja sistema socijalne i dječje zaštite će se utvrditi krovni strateški i operativni ciljevi, kao i aktivnosti u cilju daljeg unapređenja sistema socijalne i dječje zaštite i kvaliteta života korisnika/korisnica socijalne i dječje zaštite i njihove osnaženosti za samostalan i produktivan život, kroz unapređenje normativnog okvira u socijalnoj i dječjoj zaštiti, sistema kvaliteta i unapređenje usluga socijalne i dječje zaštite i stvaranja uslova za nastavak deinstitutionalizacije. Strategija deinstitutionalizacije proizilazi iz Strategije razvoja sistema socijalne i dječje zaštite s ciljem da se posveti posebna pažnja deinstitutionalizaciji.

Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine (NSOR)³

Pri izradi Strategije poštovan je princip usklađenosti ovog dokumenta s obavezama koje proističu iz krovnog strateškog dokumenta Crne Gore – Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine (NSOR). NSOR identifikuje da sistem pružanja zdravstvenih, socijalnih i obrazovnih usluga djeci s posebnim obrazovnim potrebama nije podjednako razvijen niti ujednačen po opštinama i da socijalne ustanove ne raspoložu dovoljnim sredstvima za realizaciju aktivnosti usklađenih sa standardima, uz ocjenu da postojeći sistem socijalne i dječje zaštite ne zadovoljava u dovoljnoj mjeri strukturne potrebe ranjivih kategorija stanovništva. Uz to, sistem nije fleksibilan i nije dovoljno prilagođen savremenim potrebama, a centralizovani sistem socijalne i dječje zaštite povlači problem prepoznavanja specifičnosti socijalnih pitanja na lokalnom nivou.

² Predlog srednjoročnog programa rada Vlade Crne Gore 2024–2027. i Programa rada Vlade za 2024. s Izvještajem sa javne rasprave, dostupno na: <https://wapi.gov.me/download-preview/ee885398-748f-48fd-912a-29bbac334bfb?version=1.0>

³ Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine, dostupno na: <https://wapi.gov.me/download-preview/67dc487e-097d-41d2-8fd5-7827a19a1f5a?version=1.0>

Tabela 1. Mjere i podmjere u NSOR

Mjere u NSOR	Podmjere u NSOR
<p>1.1.1 Spriječiti i ublažiti efekte starenja stanovništva SDG 8 (8.3), 17 (17.4)</p>	<p>1.1.1.6 Obezbijediti adekvatan nivo socijalne zaštite za stariju i ugroženu populaciju.</p>
<p>2.1.1 Obezbijediti preduslove za zdrav razvoj pojedinca u okviru porodice SDG 3 (3.1, 3.2, 3.7), SDG 5 (5.2, 5.3 and 5.6), SDG 8 (8.7), SDG 16 (16.1, 16.2)</p>	<p>2.1.1.1 Obezbijediti uslove za zdravo i održivo zasnivanje porodice SDG 3 (3.1) i 5 (5.6): – razviti efikasan sistem podrške porodicama i roditeljima u vezi sa svim izazovima roditeljstva i porodičnog života 2.1.1.2 Edukovati populaciju o alternativnim oblicima porodice (npr. jednočlana porodica, porodica sa samohranim roditeljem, partnerstvo bez braka, hraniteljska porodica i sl.) – razvijati i promovisati sistem hraniteljstva, – razviti efikasan sistem podrške djeci sa smetnjama i teškoćama u razvoju i njihovim porodicama.</p>
<p>2.1.2 Eliminirati rodnu diskriminaciju SDG 5 (5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5, 5.6, 5.a, 5.b and 5.c)</p>	<p>2.1.2.2 Prepoznati i cijeniti neplaćenju njegu i poslove u domaćinstvu kroz pružanje javnih usluga, infrastrukturu i politike socijalne zaštite i promovisanje zajedničke odgovornosti u domaćinstvu i porodici, SDG 5(5.4).</p>
<p>2.1.5 Eliminirati diskriminaciju osoba s invaliditetom SDG 10 (10.3), SDG 11 (11.2), SDG 16 (16.7, 16.b)</p>	<p>2.1.5.3 Obezbijediti socijalne, zdravstvene i druge usluge osobama s invaliditetom u skladu s njihovim realnim potrebama i u skladu s međunarodnim standardima, SDG 10 (10.3). 2.1.5.4 Obezbijediti osobama s invaliditetom adekvatan standard življenja i socijalnu sigurnost, SDG 10 (10.3).</p>
<p>2.1.6 Eliminirati diskriminaciju starijih lica SDG 3 (3.8)</p>	<p>2.1.6.1 Povećati efikasnost i kvalitet usluga socijalne zaštite starijih lica, SDG 3. 2.1.6.2 Pojačati socijalnu i materijalnu sigurnost siromašnih starijih lica, SDG 3. 2.1.6.3 Obezbjediti adekvatne infrastrukture za smještaj i brigu o starijim licima (uključujući i bolesna) SDG 3 (3.8). 2.1.6.4 Razviti efikasan sistem prevencije i borbe protiv nasilja nad starijim licima (SDG 3). 2.1.6.5 Graditi pozitivnu društvenu klimu prema starijim licima i starenju kao procesu (SDG 3).</p>
<p>2.5.2 Osigurati socijalnu stabilnost i smanjiti stopu siromaštva SDG 1 (1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.a and 1.b), SDG 2 (2.1, 2.2), SDG 4 (4.4), SDG 8 (8.5, 8.6, 8.8, 8.b) i SDG 10 (10.1, 10.3, 10.4), SDG 16 (16.3)</p>	<p>2.5.2.11 Targetirati socijalno ugrožene grupe efikasnim mjerama socijalne i drugih politika, SDG 1 (1.3, 1.b). 2.5.2.12 Unaprijediti dostupnost, priuštivost i kvalitet socijalnih usluga. 2.5.2.13 Unaprijediti sistem dodjele socijalnih naknada i programa podrške namijenjenih građanima/građankama kojima je to najpotrebnije. 2.5.2.14 Pružiti podršku programima psihosocijalne zaštite kategorijama stanovništva kojima prijeti socijalna isključenost.</p>
<p>2.5.3 Boriti se protiv socijalne isključenosti SDG 1 (1.3, 1.4, 1.b,) 8 (8.6, 8.7) 10 (10.2, 10.3), 11 (11.1, 11.2)</p>	<p>2.5.3.1 Efikasno primjenjivati postojeće i kreirati nove programe usmjerene na grupe pod rizikom od marginalizacije, SDG 1 (1.3, 1.4, 1.b),SDG 8 (8.7), SDG 10 (10.2, 10.3): – s obzirom na porodičnu strukturu (jednočlana domaćinstva, samohrani roditelji, djeca bez roditeljskog staranja, omladina koja je odrasla kao djeca bez roditeljskog staranja, porodice s velikim brojem djece), – s obzirom na starost (djeca, mladi, stariji, penzioneri), uključujući zabranu dječjeg rada u svim njegovim oblicima, – s obzirom na invaliditet ili smetnje u razvoju.</p>

Program ekonomskih reformi 2024–2026. (PER)⁴

Strateški dokument je usklađen s PER-om u dijelu koji se donosi na reformsku mjeru Reforma sistema socijalne i dječje zaštite na osnovu Mape puta. Ključna aktivnost ove reformske mjere odnosi se na analizu troškova, finansijske održivosti i izradu finansijskog plana reforme sistema socijalne i dječje zaštite, koji će dati smjernice za održivo dugoročno budžetsko planiranje i integraciju reformskih mjera kroz programski budžet države. U praksi, analiza će se bazirati na procjeni troškova svih raspoloživih servisa i materijalnih davanja iz domena socijalne i dječje zaštite.

Aktivnosti planirane za 2024. godine su izrada Metodologije za izračunavanje cijene usluga podrške za život u zajednici, izrada i usvajanje Strategije deinstitucionalizacije i nastavak unapređivanja koordinacije i saradnje MSSD, Centara za socijalni rad i pružalaca usluga kroz sprovođenje nadzorne i koordinativne funkcije MSSD i dalje unapređenje kapaciteta sistema da pruža usluge vođenja slučaja i upućivanja korisnika/korisnica, MSSD, Centri za socijalni rad.

Aktivnost planirana za 2025. godinu je utvrđivanje minimalnog paketa usluga socijalne i dječje zaštite, kreiranje paketa usluga iz socijalne i dječje zaštite (npr. minimalni paket usluga za osobe s invaliditetom ili za stare osobe ili mlađu djecu) kako bi se obezbijedili lako upućivanje i pristup svim ključnim uslugama i na najbolji način se odgovorilo potrebama korisnika/korisnica.

Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji (PPCG) 2023–2024.⁵

PPCG-om, kao jednim od krovnih nacionalnih strateških dokumenata, predviđeno je usvajanje Strategije deinstitucionalizacije u Crnoj Gori kao jednog od ključnih segmenata u okviru Poglavlja 19: Socijalna politika i zapošljavanje. Usvajanjem ovog dokumenta pruža se dodatni doprinos putu Crne Gore ka EU, pri čemu je važno ukazati na to da je Crna Gora izradom Akcionog plana za postepeno usklađivanje zakonodavstva i izgradnju neophodnih kapaciteta za implementaciju i sprovođenje evropske pravne tekovine ispunila uslov za otvaranje Poglavlja 19, što je i potvrđeno na Međuvladinoj konferenciji koja je održana 13. decembra 2016. godine.

Reformska agenda Crne Gore 2024 – 2027. za Instrument EU za reforme⁶

Reformska agenda Crne Gore usvojena je u septembru 2024. godine a Evropska komisija je odobrila Reformsku agendu u oktobru 2024. godine. U ovoj agendi su identifikovane ključne četiri oblasti politika u kojima su definisane reformske mjere.

Strategija deinstitucionalizacije je usklađena sa mjerom 3. Razvoj ljudskog kapitala, odnosno sa sektorom 3.1 Zapošljivost, podrška za aktivaciju, socijalne usluge i Indikativnom reformom 3.1.3 Reformisanje sistema socijalne i dječje zaštite radi efikasnije, efektivnije i transparentnije upotrebe javnih sredstava.

Strategija deinstitucionalizacije je u skladu sa kvalitativnim i kvantitativnim koracima u vezi sa navedenim: Kao korak naprijed ka poboljšanom pristupu, u svakoj opštini, najmanje tri socijalne usluge od usluga navedenih u Zakonu o socijalnoj i dječijoj zaštiti su dostupne građanima u skladu sa njihovim potrebama (uključujući i zajedničko učešće u više opština ukoliko je potrebno). Planirano je da usluge budu dostupne do decembra 2027. godine, s tim da nijedna od ove tri usluge ne može podržati institucionalizaciju.

⁴ Reformska agenda Crne Gore 2024–2027. za Instrument EU za reforme, dostupno na: <https://www.eu.me/>

⁵ Predlog programa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2023–2024. godine, dostupno na: <https://wapi.gov.me/download-preview/0fe5350b-58fe-4970-a8cc-1d55fac2d73e?version=1.0>

⁶ Predlog osnovnih reformskih mjera i koraka za Reformsku agendu za Instrument EU za reforme i rast, dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/3faa40be-45f4-42c5-af76-d98a683e3763>

Fiskalna strategija Crne Gore za period 2024–2027.⁷

Donošenje Strategije deinstitucionalizacije je u skladu sa Fiskalnom strategijom Crne Gore za period 2024–2027, u dijelu Mjera u oblasti socijalnog staranja gdje je planirano: donošenje Strategije deinstitucionalizacije koja za cilj ima razvoj usluga socijalne zaštite, kako bi se izbjegle metode smještanja korisnika u ustanove sistema, te na taj način obezbijedila neka od planiranih usluga za pomoć u kući.

Strategija regionalnog razvoja 2023–2027.⁸

Strateški dokument je usklađen sa Strategijom regionalnog razvoja 2023–2027, u dijelu koji se odnosi na stvaranje uslova za ravnomjerni razvoj svih regiona Crne Gore, s akcentom na potrebu obezbjeđivanja većeg nivoa socijalne inkluzije i razvoja socijalnih politika koje su namijenjene manje razvijenim regionima u Crnoj Gori. U tom pogledu, primarni akcenat je stavljen na usklađenost s Operativnim ciljem 2.1. Unapređenje ljudskog kapitala kroz poboljšanje kvaliteta obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite. Nivo usklađenosti s ovim ciljem se ogleda u potrebi obezbjeđivanja većeg nivoa ulaganja u razvoj infrastrukture za socijalnu zaštitu u manje razvijenim regionima Crne Gore.

Strategija za zaštitu lica s invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2022–2027.⁹

Socijalna zaštita ima ključnu ulogu u ostvarivanju prava lica s invaliditetom svih uzrasta, primarno kroz obezbjeđivanje odgovarajućeg životnog standarda, zajedno s osnovnim nivoom sigurnosti prihoda. Na taj način se stvaraju uslovi za smanjenje nivoa siromaštva i ranjivosti s kojim se suočavaju lica s invaliditetom, zbog čega se ovim strateškim dokumentom stavlja akcenat na ostvarivanje **Operativnog cilja 5**: Obezbijediti punu ravnopravnost i priznavanje svih prava iz oblasti socijalne i dječje zaštite osobama s invaliditetom koja garantuju potrebne uslove za samostalan život u zajednici. Kao indikator učinka navedenog cilja planirano je smanjenje procenta lica s invaliditetom kojima nije priznato određeno zakonom garantovano pravo iz oblasti socijalne zaštite za 85% do kraja 2027. godine. Takođe, **Operativnim ciljem 6**: Omogućavanje jednakog prava osobama s invaliditetom pod starateljstvom da formiraju bračnu zajednicu i uklanjanje postojećih zakonskih ograničenja roditeljskih prava lica s invaliditetom, a kao indikator učinka planira se smanjenje broja lica s invaliditetom kojima je oduzeta poslovna sposobnost u skladu s preporukama Komiteta UN za 20% do kraja 2027. godine.

Strategija inkluzivnog obrazovanja 2019–2025.¹⁰

Strategija uključuje principe, teorijska i praktična dostignuća u pravcu razvoja potencijala djece s posebnim obrazovnim potrebama, ali i samog društva.

Primarni akcenat je na usklađenosti sa sljedećim ciljevima: **1. Operativni cilj**: Sprovesti istraživanje o znanju, stavovima i praksama u odnosu na djecu sa smetnjama u razvoju i na bazi rezultata sprovesti aktivnosti, radionice i kampanje; **2. Operativni cilj**: Određivanje stručnih radnika za dijete i porodicu u centrima za socijalni rad i razvoj kompetencija kadra za rad s ovom populacijom; **3. Operativni cilj**: Promocija zapošljavanja osoba s posebnim obrazovnim

⁷ Fiskalna strategija Crne Gore za period 2024–2027, dostupno na: <https://www.gov.me/en/documents/df26c758-865e-467a-8c3a-8300325c06f4>

⁸ Strategija regionalnog razvoja Crne Gore 2023–2027. godine, dostupno na: <https://wapi.gov.me/download-preview/4b0f63fd-e49d-4f0c-9f09-99426dc8d51b?version=1.0>

⁹ Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2022–2027. godine, dostupno na: <https://wapi.gov.me/download-preview/e9659c4e-e7f6-41f2-ab98-0fd115b80601?version=1.0>

¹⁰ Strategija inkluzivnog obrazovanja 2019–2025. godine, dostupno na: <https://wapi.gov.me/download-preview/080cf36e-3432-46f2-835a-6008d367affc?version=1.0>

potrebama; **4. Operativni cilj:** Razvoj i licenciranje usluge posrednika (medijatora) u karijernom vođenju i zapošljavanju; **5. Operativni cilj:** Evaluacija rada i izrada plana saradnje dnevnih boravaka sa školama, resursnim centrima i drugim uslugama u zajednici u skladu s UNCRPD.

Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021–2025.¹¹

Uzimajući u obzir ugroženost romske i egipćanske zajednice u Crnoj Gori, ovim strateškim dokumentom se ukazuje na usklađenost sa socijalnim politikama kroz sljedeće ciljeve: **Operativni cilj 1** – unapređenja institucionalne i društvene borbe protiv svih oblika diskriminacije i anticiganizma s kojima se suočava romska i egipćanska zajednica. Indikator učinka: Smanjenje procenta pripadnika romske i egipćanske zajednice koji su se suočili s nekim od oblika diskriminacije na 53% planiranih za 2025. godinu; **Operativni cilj 10** – potrebu za obezbjeđenjem socijalne i pravne zaštite romske i egipćanske djece od nasilja u porodici, dječjeg braka i prosjačenja. Indikator učinka: Uspostavljanje specijalizovanih servisa za djecu žrtve dječjeg nedozvoljenog i ugovorenog braka i djecu koja žive i/ili rade na ulici ili su u riziku da to postanu.

Strategija saradnje organa državne uprave i nevladinih organizacija 2022–2026.¹²

Strateški dokument je usklađen u dijelu koji se odnosi na postignuti visoki stepen saradnje sa nevladinim organizacijama koje se bave pitanjima iz socijalnih politika, primarno kroz proširenje obima socijalnih i drugih usluga u skladu sa potrebama građana i za njihovu jaču integraciju u javni servis, koji država nudi svojim građanima sama ili u saradnji sa nevladinim organizacijama. Poseban akcenat je stavljen na korisnike socijalnih usluga, s obzirom na to da Strategija predviđa uspostavljanje srednjoročnog okvira za planiranje razvoja NVO i u okviru toga uvođenje stabilnijeg višegodišnjeg finansiranja ključnih programa NVO. U tom dijelu je ključna podrška korisnika, jer će na taj način i usluge koje koriste biti kvalitetnije i održive. Istovremeno, korisnici usluga NVO biće, putem konsultacija i fokus grupa i direktno uključeni u osmišljavanje mjera za regionalno ravnomjeran razvoj NVO.

Socijalno preduzetništvo i filantropija su oblasti u kojima je i dalje potrebna veća promocija potencijala funkcionalnih, oprobanih modela djelovanja, ne samo kada je u pitanju njihov značaj za održivost NVO-a već i za ukupnu dobrobit koju može imati društvo. Osim za promociju, postoji prostor za druge vidove podrške nevladinim organizacijama koje se bave volontiranjem, socijalnim preduzetništvom i filantropijom.

Predviđene mjere uključuju i finansijsku podršku zapošljavanju mladih u NVO i razvoju inovacija u pružanju usluga građanima od strane NVO (u ključnim oblastima: zdravlje, javna uprava, socijalna zaštita, oblast zaštite prava osoba s invaliditetom itd.) koje će biti planirane narednim akcionim dokumentom i iste će biti komplementarne sa aktivnostima kroz program Garancija za mlade u okviru IPA III.

Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021–2025.¹³

Ova strategija je usklađena sa ključnom nacionalnom strategijom u oblasti rodne ravnopravnosti, primarno u dijelu koji se odnosi na adresiranje principa rodne ravnopravnosti u svim elementima i oblastima strategije. Strategija sadrži rodno disegregirane podatke, mjerljive indikatore učinka koji adresiraju položaj žena i muškaraca u okviru javne politike, kao i konkretne aktivnosti koje predviđaju precizna rješenja za prepoznate probleme.

¹¹ Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021–2025., dostupno na: <https://wapi.gov.me/download-preview/9c1f248f-c43d-4ce0-bf18-e5b778327e90?version=1.0>

¹² Strategija saradnje organa državne uprave i nevladinih organizacija 2022–2026., dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/cc6fef07-782f-4b78-8b15-fa851ccc3abf>

¹³ Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021–2025., dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/41e3ee6a-757a-4684-9763-9fee5e933afd>

Strategija ranog razvoja djeteta 2023–2027.¹⁴

Usklađenost sa strateškim dokumentom je obezbijedena u segmentima koji se odnose na sljedeće:

- Ulogu dnevnog boravka za djecu sa smetnjama u razvoju treba unaprijediti, ne da zamjenjuje redovne usluge učenja i socijalizacije, već da bude dodatna podrška za holistički razvoj djeteta i to prepoznati kroz zakone u oblasti zdravstva, socijalnog staranja i prosvjete.
- Unapređenje hraniteljstva i uspostavljanje programa unapređenja kvaliteta, koji će uključiti poboljšanje kapaciteta hranitelja i podršku za njih, kako bi se osiguralo da smještaj djece zadovoljava najbolje interese djece u sistemu zbrinjavanja djece.
- Deinstitutionalizacijom treba prioritet dati preventivnim intervencijama jačanja porodice i alternativama zasnovanim na porodici, a ne reaktivnim mjerama i smještaju u ustanovama koji su skuplji od preventivnih mjera koje se fokusiraju na porodicu i nose mnogo lošije ishode. Stoga treba promovisati i usvojenje, smanjiti administrativne barijere i sam proces učiniti prijateljskim i orijentisanim na dijete.

Strategija za mlade 2023–2027.¹⁵

U okviru politika namijenjenih za mlade, akcenat je stavljen na potrebu revizije, unapređenja i postavljanja specifičnih i ciljanih aktivnosti podrške zapošljavanju i osamostaljivanju mladih žena i muškaraca, gdje je potrebno uključiti centre za informisanje i profesionalno savjetovanje, biroe za zapošljavanje, centre za socijalni rad i druge institucije. Ove aktivnosti primarno treba da uključe mlade koji se nalaze u nepovoljnom položaju i koji su u riziku od siromaštva. Dodatno, treba predvidjeti i aktivnosti za podršku mladima u suočavanju sa zloupotrebama na tržištu rada i zaštiti na radu, posebno u kontekstu rodno zasnovane diskriminacije. Pored toga, zajedničkim naporima treba definisati aktivnosti za veću podršku preduzetništvu mladih, uključujući društveno, zeleno i žensko preduzetništvo. Poseban fokus treba staviti na aktivnosti koje doprinose suzbijanju patrijarhalnih normi i rodno zasnovanih stereotipa kada je u pitanju ekonomsko osnaživanje žena, kao i odabir zanimanja.

Predlog Strategije razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period od 2025. do 2028. godine s Akcionim planom za 2025. godinu

Ministarstvo zaduženo za socijalno staranje je pripremio Predlog Strategije razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period od 2025. do 2028. godine s Akcionim planom za 2025. godinu. Usvajanje ove Strategije se očekuje u četvrtom kvartalu 2024. godine. Ova strategija donosi se u cilju obezbjeđenja i ostvarivanja mjera i programa namijenjenih pojedincu/ki i porodici kojima je uslijed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik socijalne i dječje zaštite. Strateški cilj Strategije je uspostavljanje i razvijanje integrativnog i održivog sistema socijalne i dječje zaštite, koji omogućava unapređenje i poboljšanje kvaliteta života korisnika. Strategija deinstitutionalizacije se oslanja na Strategiju razvoja sistema socijalne i dječje zaštite u i skladu je sa oblašću pristup uslugama socijalne i dječje zaštite.

¹⁴ Strategija ranog razvoja djeteta 2023–2027., dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/16aa323f-458d-4dfb-af43-51604be34485>

¹⁵ Strategija za mlade 2023-2027., dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/c27c88df-e903-422d-b789-379490c307cf>

Program za prevenciju štetne upotrebe alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja u Crnoj Gori 2022–2024.¹⁶

Strateški dokument je usklađen sa relevantnim ciljem (Operativni cilj 2), koji se odnosi na potrebu unapređenja sistema praćenja i podrške osobama sa problemom zloupotrebe alkohola. Poseban akcenat je stavljen na razvoj programa psihosocijalne podrške za osobe sa problemom zloupotrebe alkohola i članove njihovih porodica. Takođe, planirana je i kontinuirana edukacija medicinskog kadra u centrima za mentalno zdravlje i savjetovalištim za mlade pri domovima zdravlja o sprovođenju grupne terapije za osobe sa problemom zloupotrebe alkohola i članove njihovih porodica, kao i sprovođenje istih. Kao jedna od aktivnosti, planirano je dodjeljivanje socijalnog radnika zavisniku od alkohola nakon završetka institucionalnog tretmana, jer nakon otpusta pacijenti budu prepušteni sami sebi, ukoliko nemaju podršku porodice. Pored navedenog, potrebno je i izraditi program koji bi pružio podršku liječenim zavisnicima prilikom zapošljavanja ili moguće prekvalifikacije radi bolje resocijalizacije.

Usklađenost s obavezama iz procesa pregovora s Evropskom unijom (EU)¹⁷

Pristupni pregovori s Crnom Gorom otvoreni su u junu 2012. godine. Do sada su otvorena 33 poglavlja, od kojih su tri privremeno zatvorena. Crna Gora je predvodnik u regionu u procesu evropskih integracija. Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije je nadležno za pregovaračko poglavlje 19 i intenzivno radi na ispunjavanju kriterijuma za zatvaranje ovog poglavlja. Pravna tekovina Evropske unije u oblasti socijalne politike i zapošljavanja tiče se područja radnog prava, zdravlja i sigurnosti na radu, ravnopravnosti muškaraca i žena u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti, socijalnog dijaloga, kao i u pogledu zabrane diskriminacije po osnovu rase i etničke pripadnosti, religije i vjere, invaliditeta, starosne dobi i seksualne orijentacije. Podoblasti u okviru poglavlja 19 su: 1) Radno pravo, 2) Zaštita i zdravlje na radu, 3) Socijalni dijalog, 4) Politika zapošljavanja, 5) Evropski socijalni fond, 6) Socijalna inkluzija i zaštita, 7) Deinstitutionalizacija, 8) Zabrana diskriminacije u zapošljavanju i socijalnoj politici i 9) Ravnopravnost između žena i muškaraca u zapošljavanju i socijalnoj politici. Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje, otvoreno je 13. decembra 2016. godine na Međuvladinoj konferenciji u Briselu.

Evropske integracije u Crnoj Gori predstavljaju važan okvir za sprovođenje reformi i u oblasti socijalne i dječje zaštite. Imajući u vidu ocjene iz Strategije o proširenju EU 2018. godine u kojoj se kao indikativni datum za pridruživanje Crne Gore pominje 2025. godina, Strategija uzima u obzir sve obaveze iz procesa pregovora o pridruživanju – usklađivanje s evropskim zakonodavstvom i dobrim evropskim praksama u oblasti socijalne i dječje zaštite. Za reforme u oblasti socijalne i dječje zaštite poseban značaj imaju poglavlja: *Sloboda kretanje radnika (pregovaračko poglavlje 2)*, *Zapošljavanje i socijalna politika (pregovaračko poglavlje 19)* i *Pravosuđe i temeljna prava (pregovaračko poglavlje 23)*. Pored toga, do članstva u EU Crna Gora bi trebalo da bude spremna da osigura sprovođenje i izvještavanje u vezi s principima i ciljevima razvijenim u okviru Evropskog stuba socijalnih prava.

¹⁶ Program za prevenciju štetne upotrebe alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja u Crnoj Gori 2022–2024., dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/66372405-d535-482d-8b16-f7b4b54d29f6>

¹⁷ Skupština Crne Gore – Parlamentarni institut – Istraživački centar (2021). Usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU u procesu pristupanja, dostupno na: <https://api.skupstina.me/media/files/1626683264-usklađivanje-nacionalnog-zakonodavstva-sa-pravnom-tekovinom-eu-u-procesu-pristupanja.pdf>

Evropski stub socijalnih prava¹⁸ je novi instrument EU koji osigurava standarde i koordinaciju u oblasti socijalnih prava. Članstvom u EU Crna Gora će biti u obavezi da razvije sistem koji će biti u stanju da sprovede ciljeve i politike definisane u Evropskom stubu socijalnih prava. Evropskim stubom socijalnih prava utvrđeno je 20 načela i prava za podršku tržištima rada i sistemima socijalne zaštite koji su pravedni i dobro funkcionišu, podijeljenih u tri kategorije: 1) jednake mogućnosti i pristup tržištu rada, 2) dinamična tržišta rada i pravedni uslovi rada i 3) socijalna zaštita i uključivanje. Evropski stub socijalnih prava učvršćuje postojeća prava u međunarodnoj i pravnoj tekovini EU i istovremeno ih dopunjuje kako bi se u obzir uzele aktuelne okolnosti.

U Izvještaju Evropske komisije o napretku Crne Gore u procesu pristupanja EU za 2023. godinu, u Poglavlju 19 (zapošljavanje i socijalna politika)¹⁹ navodi se da Crna Gora nije ostvarila napredak u oblasti deinstitucionalizacije i prelaska na usluge koje se pružaju na nivou porodice i zajednice, naročito kada su u pitanju djeca i da bi u narednoj godini trebalo posebno da, na osnovu Mape puta reformi u oblasti socijalne i dječje zaštite, utvrdi jasan vremenski okvir i finansijsko planiranje za reformu sistema socijalne i dječje zaštite, te da započne sprovođenje tih reformi. Takođe, Evropska komisija ocjenjuje da se sektor socijalne zaštite i inkluzije i dalje suočava s ograničenjima ljudskih resursa i kapaciteta, kao i da centri za socijalni rad i dalje imaju manjak zaposlenih, dok im se obim posla povećava jer su uvedena nova prava. U izvještaju se dalje navodi da Zavod za socijalnu i dječju zaštitu nema dovoljno resursa, a trebalo bi da njegova uloga u cjelokupnom sistemu socijalne zaštite bude razjašnjena.

Evropska komisija upozorava i na to da, s obzirom na nedavne promjene u pravnom i strateškom okviru, poreza i socijalnih davanja za djecu, cjelokupan sistem socijalne politike i zapošljavanja zahtijeva temeljnu procjenu i reforme kako bi efikasno odgovorio na potrebe najugroženijih grupa, kao i da je potrebno mnogo više angažovanja, podrške i saradnje s civilnim društvom kako bi se postigli održivi i efikasni rezultati u sektoru socijalne zaštite, kako u planiranju i praćenju socijalnih politika, tako i u njihovom sprovođenju putem socijalnih usluga, uključujući i na lokalnom nivou. Evropska komisija upozorava i da se djeca iz romske i egipatske zajednice često bave prosjačenjem.

Evropska komisija smatra da kapacitete indirektnih upravljačkih struktura treba dodatno ojačati kako bi se osiguralo da mogu efikasno da upravljaju u okviru procesa *ex-post* kontrole. Dodatno, EK smatra da bi u narednoj godini Crna Gora trebalo da efikasnije obezbijedi sredstva iz Instrumenta prepristupne pomoći (IPA) putem povećanja i konsolidacije administrativnih kapaciteta centralnih, regionalnih i lokalnih tijela i uspostavljanja strukture za upravljanje administracijom budućih fondova kohezione politike, jačanja kapaciteta za nabavku, upravljanje i praćenje kapitalnih investicija, istovremeno jačajući postojeće mehanizme koordinacije. Što se tiče aktivnosti koje se odnose na pripreme za Evropski socijalni fond (ESF), u okviru pregovaračkog poglavlja 19, Evropska komisija naglašava da Crna Gora treba da odluči koje će institucije biti nadležne za ugovaranje i upravljanje radi uspostavljanja sektorskog operativnog programa za zapošljavanje i socijalnu inkluziju.

U Izvještaju Evropske komisije o napretku Crne Gore u procesu pristupanja EU za 2024. godinu, u Poglavlju 19 (zapošljavanje i socijalna politika)²⁰ navodi se da su Preporuke

¹⁸ Rezolucija Evropskog parlamenta od 19. siječnja 2017. o evropskom stupu socijalnih prava (2016/2095(INI)), dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017IP0010>

¹⁹ Izvještaj Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2023. godinu, dostupno na: <https://wapi.gov.me/download-preview/4441000a-7e5c-4b2c-b3f3-661bac4e8736?version=1.0>

²⁰ Izvještaj Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2024. godinu, dostupno na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/montenegro-report-2024_en#files

Evropske komisije iz 2023. godine samo djelimično implementirane i uglavnom i dalje važe. Potrebno je usvojiti Strategiju i Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti i pristupiti realizaciji reformi. Politički okvir za socijalnu i dječju zaštitu je zastario, reforma socijalne zaštite kasni i zato se suočava se sa izazovima u pogledu redosleda primjene mjera i troškova mjera. Nova Strategija razvoja socijalne i dječje zaštite je pripremljena i čeka se njeno usvajanje. I dalje postoji ozbiljan nedostatak usluga podrške djeci, porodici i žrtvama. Zastarjeli model utvrđivanja invaliditeta vodi ka nepravednim i nedjelotvornim materijalnim davanjima i uslugama. Za Nacrt Zakona o jedinstvenom vještačenju invaliditeta završene su javne konsultacije i zakonska harmonizacija, ali se čeka njegovo usvajanje. Što se tiče deinstitucionalizacije, nedovoljan je napredak u prelasku sa institucionalnih na usluge u zajednici i porodici. Strategija Deinstitucionalizacije je pripremljena i čeka se njeno usvajanje. Centri za socijalni rad i dalje nemaju adekvatan broj zaposlenih, organizaciju i kapacitete. Zavod za socijalnu i dječju zaštitu nema dovoljno ljudskih kapaciteta da bi obezbijedio kvalitet i stručnu superviziju.

Savjet Evropske unije je sredinom 2021. godine usvojio *Preporuku o uspostavljanju Evropske garancije za dijete*²¹, s ciljem da se najugroženijoj djeci omogući pristup zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju, ranom razvoju i zbrinjavanju djece, adekvatnom stanovanju i ishrani. Garancije za dijete se odnose na najugroženiju djecu koja su u fokusu socijalne i dječje zaštite, a eksplicitno se prema preporuci pominju siromašna djeca, ali i djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju, djeca bez roditeljskog staranja, posebno u rezidencijalnim institucijama, djeca beskućnici, djeca koja žive u teškoj porodičnoj situaciji, djeca iz manjinskih grupa, prije svega djeca iz romsk ei egipćanske zajednice i sl.

Evropska unija će i u narednom periodu kroz pretpristupne fondove finansirati aktivnosti koje podržavaju dalji proces deinstitucionalizacije u Crnoj Gori. To se prije svega odnosi na projekte iz Programa IPA3 *Deinstitucionalizacija i Garancije za mlade*, kojima će dijelom biti finansirane određene aktivnosti predviđene Strategijom deinstitucionalizacije.

Evropska komisija je 2021. godine usvojila **Evropsku strategiju o pravima OSI 2021–2030.**²² kojom želi poboljšati živote OSI u Evropi i šire. Ciljevi ove strategije mogu se postići samo putem koordinisanog djelovanja na nacionalnom i nivou EU, uz snažnu predanost država i regionalnih i lokalnih vlasti ispunjavanju predloženih aktivnosti. Cilj Strategije je osigurati da sve osobe s invaliditetom u Evropi: uživaju svoja ljudska prava; imaju jednake mogućnosti i jednak pristup društvu; mogu odlučivati o tome gdje, kako i s kim će živjeti; mogu se slobodno kretati Evropskom unijom bez obzira na to koja vrsta podrške im je potrebna i nisu više izložene diskriminaciji. Ovom Strategijom se pokušava riješiti pitanje višestruko nepovoljnog položaja žena, djece, starijih osoba, izbjeglica s invaliditetom i osoba sa socioekonomskim teškoćama te se promoviše interseksijska perspektiva u skladu s UN Programom održivog razvoja i ciljevima održivog razvoja. Strategija sadrži ambiciozan skup mjera i vodećih inicijativa u raznim područjima i s nizom prioriteta, kao što su: pristupačnost, odnosno mogućnost slobodnog kretanja i boravka, ali i učestvovanja u demokratskom procesu; zadovoljavajući kvalitet života i samostalan život uz posebnu usmjerenost na proces deinstitucionalizacije, socijalnu zaštitu i nediskriminaciju na radnom mjestu; ravnopravno učešće, jer je cilj strategije efikasna zaštita osoba s invaliditetom od svih oblika diskriminacije i nasilja kako bi im se pružale jednake prilike i omogućio pristup pravosuđu, obrazovanju, kulturi, sportu i turizmu, ali i svim zdravstvenim uslugama; uloga EU da

²¹ Preporuka o uspostavljanju Evropske garancije za dijete, dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-an-economy-that-works-for-people/file-european-child-guarantee>

²² Evropska strategija o pravima OSI 2021–2030., dostupno na: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8376&furtherPubs=yes>

bude uzor drugima; namjera EU da sprovede tu strategiju; poboljšanje prava osoba s invaliditetom u svijetu.

Druge međunarodne obaveze Crne Gore

Kao članica UN i Savjeta Evrope, Crna Gora reformu sistema socijalne i dječje zaštite sprovodi imajući u vidu prava, normative i standarde utvrđene međunarodnim dokumentima.

Međunarodni dokumenti koji su važni u izradi ovog strateškog dokumenata jesu: Konvencija UN o pravima djeteta²³, Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom²⁴, Revidirana Evropska socijalna povelja²⁵ (ECP, 2006), Načela Ujedinjenih nacija za starije ljude²⁶ i Madridski međunarodni plan akcije o starenju²⁷ i dr.

Komiteta UN za prava djeteta pozdravio je opredijeljenost Crne Gore da svoje zakonodavstvo uskladi s Konvencijom UN o pravima djeteta. Ipak, Komitet je izrazio i zabrinutost zbog nepostojanja sveobuhvatnog zakona o djeci i nedovoljnih mjera koje su preduzete da bi se obezbijedila efikasna primjena zakona koji se odnose na prava djeteta, uključujući izdvajanje dovoljnih resursa i redovnu procjenu relevantnih podzakonskih akata. Komitet je pozvao Crnu Goru da garantuje dovoljna izdvajanja iz budžeta u svim oblastima, posebno onima koje se odnose na zdravstvo, obrazovanje i dječju zaštitu, i definiše budžetske linije za djecu u nepovoljnom ili ugroženom položaju, uključujući romsku i egipćansku djecu i djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju. Konvencija o pravima djeteta²⁸ navodi da „za potpun i skladan razvoj ličnosti djeteta” dijete treba da „odrasla u porodičnom okruženju, u atmosferi sreće i ljubavi i razumijevanja”. Pored toga, CRC daje raspon dječjih prava koja zajedno sugerišu da bi većina djece trebalo da živi sa svojim biološkim porodicama i da se o njima brinu (članovi 9 i 7). Primarna je odgovornost roditelja da vaspitavaju svoju djecu, a odgovornost je države da podrži roditelje kako bi oni ispunili tu odgovornost (član 18). Djeca imaju pravo na zaštitu od povreda i zlostavljanja (član 19), na obrazovanje (član 28) i na odgovarajuću zdravstvenu zaštitu (član 24), ali istovremeno imaju pravo da ih odgaja porodica. Kada porodica ne može da obezbijedi potrebnu njegu, uprkos pružanju adekvatne podrške od strane države, dijete ima pravo na zamjenu porodične njege (član 20). Djeca sa smetnjama u razvoju imaju pravo da žive u „uslovima koji obezbjeđuju dostojanstvo, promovišu samopouzdanje i omogućavaju aktivno učešće djeteta u zajednici” (član 23).

Komiteta UN za prava lica s invaliditetom, u okviru Zaključnih opservacija Crnoj Gori²⁹ je evidentirao da je potreban napredak u vezi s donošenjem zakona koji će biti u saglasnosti s Konvencijom i potrebi zamjene trenutnog medicinskog modela invaliditeta s pristupom zasnovanim na ljudskim pravima. Postoji problem kontinuirane diskriminacije i nasilja nad ženama

²³ Konvencija UN o pravima djeteta, dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>

²⁴ Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom, dostupno na: <https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>

²⁵ Revidirana Evropska socijalna povelja, dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter/the-revised-european-social-charter>

²⁶ Načela Ujedinjenih nacija za starije ljude, dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-principles-older-persons>

²⁷ Madridski međunarodni plan akcije o starenju, dostupno na: <https://social.desa.un.org/issues/ageing/madrid-plan-of-action-and-its-implementation-main/madrid-plan-of-action-and-its>

²⁸ UNICEF (2019). Deinstitutionalizacija za djecu sa smetnjama u razvoju: Tehnički vodič za UNICEF-ov angažman u nacionalnim reformskim naporima

²⁹ Zaključna zapažanja Komiteta za prava osoba sa invaliditetom o Izvještaju Crne Gore 2017., dostupno na: <https://wapi.gov.me/download-preview/4cbb9da7-834c-4cb3-9eba-0e13ddde3846?version=1.0>

i djevojčicama s invaliditetom i uglavnom nedovoljnim mjerama prevencije i obeštećenja. Neophodno je i uključivanje žena s invaliditetom u svim fazama razvoja mjera i procesa donošenja propisa i strateških dokumenata kojima se uređuju prava i položaj žena, jačanje mjera zaštite žena i djevojčica s invaliditetom od svih oblika diskriminacije i nasilja u različitim okruženjima i stvaranje sigurne, osnažujuće sredine za njih. Pored navedenog, potrebno je pojačati napore i obezbijediti sva potrebna sredstva za eliminaciju diskriminacije i isključivanja djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju, s posebnim akcentom na djecu koja su u riziku od interseksijske diskriminacije.

Komiteta također preporučuje Crnoj Gori da „se obaveže da ne izgrađuje nove institucije ili druge oblike segregiranog okruženja i umjesto toga pruža širok spektar usluga zasnovanih na zajednici, uključujući i na lokalnom nivou, koje odgovaraju potrebama osoba s invaliditetom i poštuju autonomiju osobe, izbore, dostojanstvo i privatnost i koji uključuju vršnjačku podršku i druge alternative medicinskom modelu mentalnog zdravlja” (član 37a), kao i da „obezbijedi učešće osoba s invaliditetom i njihovih reprezentativnih organizacija u svim fazama razvoja nezavisnih strategija života i šema” (član 37c).

Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom zahtijeva da države potpisnice preduzimaju mjere kako bi osigurale da osobe s invaliditetom imaju mogućnost da izaberu mjesto svog prebivališta, s kim će i gdje će živjeti, pod jednakim uslovima s drugima i neće biti obavezne da žive pod određenim aranžmanima, kao i da osobe s invaliditetom imaju pristup spektru službi podrške u svojim domovima, ustanovama za smještaj i lokalnoj zajednici, uključujući personalne asistente, neophodne radi podrške uključenosti i životu osoba s invaliditetom u svojim lokalnim zajednicama i sprečavanja izolacije ili isključenosti iz zajednice (čl. 9). Ova konvencija također predviđa niz mjera koje su usmjerene ka radnom angažmanu osoba s invaliditetom (čl. 27).

Smjernice UN Komiteta za prava OSI za deinstitucionalizaciju, uključujući i hitne slučajeve³⁰

U cilju prevencije institucionalizacije koja je prepoznata kao diskriminatorna praksa prema osobama s invaliditetom, suprotna članu 5 Konvencije, kao i stvaranja osnova za planiranje procesa deinstitucionalizacije, UN su na osnovu analize postojećeg stanja dale smjernice za stvaranje deinstitucionalizovanog okvira. UN su definisale dužnost država članica da okončaju institucionalizaciju. Komitet primjećuje da procesi deinstitucionalizacije ili nisu u skladu s Konvencijom ili su kasnili. Države ugovornice treba da priznaju institucionalizaciju kao oblik nasilja nad osobama s invaliditetom. Institucionalizacija je u suprotnosti s pravom osoba s invaliditetom da žive samostalno i budu uključene u zajednicu. Institucionalizacija se nikada ne smije smatrati oblikom zaštite osoba s invaliditetom ili „izborom”. Ostvarivanje prava iz člana 19 Konvencije ne može se suspendovati u vanrednim situacijama, uključujući vanredne situacije javnog zdravlja. Države članice ne bi trebalo da koriste nedostatak podrške i usluga u zajednici, siromaštvo ili stigmu da opravdaju tekuće održavanje institucija ili odlaganja njihovog zatvaranja. Proces deinstitucionalizacije treba da imaju za cilj okončanje svih oblika institucionalizacije, izolacije i segregacije osoba s invaliditetom, kako u privatnoj tako i u javnoj sferi. Institucionalizacija se nikada ne može smatrati oblikom zaštite djece sa smetnjama u razvoju. Svi oblici institucionalizacije djece sa smetnjama u razvoju – odnosno smještaj u bilo koje vanporodično okruženje – predstavljaju oblik segregacije, štetni su i krše Konvenciju. Djeca sa smetnjama u razvoju, kao i sva djeca, imaju pravo na porodični život i potrebu da žive i odrastaju s porodicom u zajednici. Države članice treba da odmah zaustave novi smještaj u institucije, usvoje moratorije

³⁰ CRPD/C/5: Guidelines on deinstitutionalization, including in emergencies (2022) | OHCHR, dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/documents/legal-standards-and-guidelines/crpd5-guidelines-deinstitutionalization-including>

na nove prijeme i izgradnju novih ustanova i odjeljenja, te treba da se uzdrže od obnavljanja ili renoviranja postojećih institucija.

Tokom vanrednih situacija, kao što su pandemije, prirodne katastrofe ili sukobi, države članice treba da nastave i ubrzaju napore za zatvaranje institucija. Države članice bi takođe trebale prepoznati da klimatske promjene imaju nesrazmjern uticaj na osobe s invaliditetom, posebno na one u institucijama. Tokom vanrednih situacija, neophodni su hitni napori da se osobe s invaliditetom identifikuju u institucijama, kao i da se identifikuju interno raseljene osobe s invaliditetom, djeca bez pratnje i razdvojena djeca s invaliditetom i izbjeglicama s invaliditetom kako bi se spriječila njihova institucionalizacija. Neophodni su usmjereni napori kako bi se osiguralo uključivanje u mjere evakuacije, humanitarne pomoći i oporavka i punu dostupnost u situacijama rizika i hitnih situacija. Finansiranje za hitne slučajeve i oporavak ne bi trebalo da podrži nastavak institucionalizacije. Umjesto toga, planovi za ubranu deinstitutionalizaciju treba da budu uključeni u napore za oporavak i u nacionalne strategije deinstitutionalizacije i da se odmah implementiraju u hitnim slučajevima.

Evropska komisija je u aprilu 2024. godine usvojila **Preporuke o razvoju i jačanju integrisanih sistema zaštite djece u najboljem interesu djeteta**³¹. U ovim preporukama fokus je stavljen na razvoj i jačanje integrisanih sistema zaštite djece od bilo koje vrste nasilja u skladu sa najboljim interesom djeteta. U vezi sa deinstitutionalizacijom, preporuke su usmjerene na razvoj usluga za djecu u zajednici i porodici. Potrebno je ulaganje u nerezidencijalne kvalitetne usluge i podršku ostanku u zajednici i porodici, kao i pružanje podrške razvoju inkluzije i punom učešću u životu zajednice. Osim toga, treba promovisati nacionalne strategije i ubrzati deinstitutionalizaciju djece bez adekvatnog roditeljskog staranja i djece sa smetnjama u razvoju i obezbijediti podršku u periodu tranzicije iz institucije u zajednicu, kao i tokom reintegracije u biološku porodicu. Neophodno je ulaganje u razvoj kvalitetnih usluga u zajednici i porodici, uključujući i pristupačno stanovanje, kao i podršku razvoju hraniteljstva.

UN Ciljevi održivog razvoja do 2030. godine³²

Ciljevi održivog razvoja predstavljaju univerzalni poziv na djelovanje radi iskorjenjivanja siromaštva, zaštite životne sredine i obezbjeđivanja mira i prosperiteta za sve. U oblasti socijalne i dječje zaštite potrebno je ukazati na sljedeće ciljeve na čijem ostvarenju Crna Gora intenzivno djeluje: **Cilj 1.** Svijet bez siromaštva (uspostaviti nacionalno odgovarajuće sisteme i mjere socijalne zaštite za sve i do 2030. godine postići značajnu pokrivenost siromašnih i ugroženih), **Cilj 5.** Rodna ravnopravnost (prekinuti sve oblike diskriminacije svih žena i djevojaka svuda; eliminisati sve oblike nasilja nad svim ženama i djevojkama u javnoj i privatnoj sferi, uključujući trgovinu ljudima i seksualne i druge vidove eksploatacije; eliminisati sve štetne prakse, kao što su dječji, rani i prisilni brakovi i sakaćenje ženskih genitalija; prepoznavanju i vrednovanju neplaćene njege i rada u kući kroz pružanje javnih usluga, infrastrukture i politike socijalne zaštite i promociji zajedničke odgovornosti u domaćinstvu i porodici u skladu s nacionalnim potrebama), **Cilj 10.** Smanjenje nejednakosti (do 2030. osnažiti i promovisati socijalno, ekonomsko i političko uključivanje svih, bez obzira na godine, pol, invaliditet, rasu, etničku pripadnost, porijeklo, vjeru ili ekonomski ili drugi status; osigurati jednake mogućnosti i smanjiti nejednakosti ishoda, uključujući eliminisanje diskriminatornih zakona, politika i praksi i promovisanje odgovarajućeg zakonodavstva, politika i akcija u tom pogledu).

³¹ Preporuke Komisije EU o razvoju i jačanju integrisanih sistema zaštite dece u najboljem interesu deteta, dostupno na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7759ec4a-118c-11ef-a251-01aa75ed71a1/language-en>

³² UN Ciljevi održivog razvoja do 2030. godine, dostupno na: <https://sdgs.un.org/goals>

Revidirana Evropska socijalna povelja

Evropska komisija je 24. marta 2021. godine usvojila sveobuhvatnu Strategiju EU o pravima djeteta, kao i preporuku Savjeta kojom se uspostavlja **Evropska Garancija za djecu**³³, u cilju promovisanja jednakih mogućnosti za djecu koja su u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti.

Direktno se nadovezujući na Strategiju, tj. na njenu drugu tematsku cjelinu – Socio-ekonomska uključenost djece, te uključenost u obrazovanje i zdravlje, EK je izradila **Evropsku Garanciju za djecu**. To je inicijativa kojom komisija pruža smjernice državama članicama kako da najranjivija djeca u EU imaju pristup zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju, uslugama brige o djeci, adekvatnim uslovima stanovanja i kvalitetnoj ishrani.

Garancija za mlade³⁴ se od 2013. godine realizuje u državama članicama Evropske unije i predstavlja inkluzivnu, aktivacionu šemu koja mladima omogućava efikasniju tranziciju iz obrazovanja u svijet rada. Garancija za mlade predstavlja obavezu Vlade da obezbijedi da mladi ljudi (15–29 godina) dobiju kvalitetnu ponudu zaposlenja, kontinuiranog obrazovanja, pripravnštva ili stručnog osposobljavanja.

Crna Gora je u julu 2021. godine usvojila Deklaraciju Zapadnog Balkana o obezbjeđivanju održive integracije mladih (15–29) na tržište rada i obavezala se da će preduzeti konkretne korake za postepeno uvođenje i implementaciju Garancije za mlade.

Evropska socijalna povelja takođe predviđa mjere integracije osoba s invaliditetom u širu zajednicu, s posebnim naglaskom na integraciju u obrazovnom sistemu, tržištu rada, ali i u široj društvenoj zajednici (čl. 15).

Načela Ujedinjenih nacija za starije³⁵

Načela Ujedinjenih nacija za starije ljude predviđaju da se starijima obezbijedi život u sopstvenom domu što je to duže moguće, kao i socijalnu integraciju starijih. Iako ne naglašava deinstitucionalizaciju, ovaj dokument UN jasno ukazuje na to da institucionalni smještaj treba da osigura rehabilitaciju i život u humanoj i sigurnoj sredini.

Madridska deklaracija Ujedinjenih nacija³⁶

Madridska deklaracija Ujedinjenih nacija zahtijeva da se razvije kontinuum usluga, od usluga u zajednici i podrške porodici do usluga rezidencijalnog smještaja, kako bi se obezbijedila adekvatna zaštita starijih.

³³ European Child Guarantee - Employment, Social Affairs & Inclusion - European Commission, dostupno na: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1428&langId=en>

³⁴ The reinforced Youth Guarantee - Employment, Social Affairs & Inclusion - European Commission, dostupno na: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1079&langId=en>

³⁵ „Načela Ujedinjenih naroda za starije ljude“ dio su Rezolucije Generalne skupštine UN 46/91, koja postavlja osnovne principe i vrijednosti na kojima se zasniva pristup starijim i starim građanima/građankama i koji su istovremeno vrijednosti i principi socijalne zaštite starijih.

³⁶ „Madridska deklaracija“ i „Madridski internacionalni plan akcije o starenju (MIPAA)“ usvojeni su na Drugoj svjetskoj skupštini o starenju u Madridu 2002. godine. „Vodič za nacionalnu implementaciju madridskog internacionalnog plana akcije o starenju“ Ujedinjene nacije su usvojile 2008. godine, dok je 2002. godine Ekonomska komisija UN za Evropu (UNECE) usvojila „Regionalnu strategiju za implementaciju Madridskog internacionalnog plana aktivnosti o starenju 2002“.

Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici³⁷

Ratifikacijom Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, poznatijom kao Istanbulska konvencija, koja je stupila na snagu 1. avgusta 2014. godine, Crna Gora se obavezala na: zaštitu žena od svih vidova nasilja i sprečavanje, procesuiranje i eliminisanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici; doprinos suzbijanju svih oblika diskriminacije nad ženama i promovisanje suštinske jednakosti između žena i muškaraca, uključujući i osnaživanje žena; izradu sveobuhvatnog okvira, politika i mjera zaštite i pomoći svim žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u porodici; unapređenje međunarodne saradnje u pogledu eliminisanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici; pružanje podrške i pomoći organizacijama i organima unutrašnjih poslova u djelotvornoj saradnji da bi se usvojio obuhvatni pristup eliminisanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici; uspostavljanje mehanizma za praćenje radi djelotvorne primjene odredbi Konvencije. Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti nije usaglašen s Istanbulskom konvencijom što otežava pristup uslugama, ali i utvrđivanje cijene usluga. Samim tim ni podzakonski akti ne mogu biti u skladu s Konvencijom.

Usklađenost sa završnim mjerilima iz procesa pregovora sa EU

Crna Gora intenzivno radi na usklađivanju nacionalnog sistema socijalnih politika sa završnim mjerilima za Poglavlje 19:

- Crna Gora vrši izmjene i dopune zakona u oblasti zaštite od diskriminacije i ravnopravnosti žena i muškaraca u politici zapošljavanja i socijalnoj politici, u cilju usklađivanja zakonodavstva u ovoj oblasti sa pravnom tekovinom i dokazuje da će odgovarajuće administrativne strukture, naročito tijelo za ravnopravnost, Ombudsman, administrativni kapaciteti i kapaciteti izvršavanja biti uspostavljeni do trenutka pristupanja.
- Crna Gora jača administrativne kapacitete za osiguranje djelotvornog sprovođenja i djetotvornog izvršavanja svih propisa i okvira politika u oblasti politike zapošljavanja i socijalnih politika, uključujući planiranje i operativne kapacitete, kako bi se osigurao djetovoran dijalog između organizacija socijalnih partnera, kao i da bi se osiguralo buduće upravljanje Evropskim socijalnim fondom.

Zakonodavni okvir Crne Gore

Shodno Ustavu Crne Gore, koji predstavlja akt najviše pravne snage, s kojim moraju biti usklađeni svi zakoni i dokumenti, Crna Gora je definisana kao građanska, demokratska, ekološka i socijalna pravna država, zasnovana na vladavini prava. Ustav takođe obavezuje Crnu Goru da potvrđenim i ratifikovanim međunarodnim ugovorima i opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava daje primat nad domaćim zakonodavstvom i kao sastavni dio unutrašnjeg prava neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva. Ustav garantuje da država mora da jemči posebnu zaštitu osoba s invaliditetom.

Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti je donijet 2013. godine i do sada je imao više izmjena i dopuna. Zakonom su propisana osnovna materijalna davanja i usluge u oblasti socijalne i dječje zaštite. Ovim zakonom realizuju se opredjeljenja koja podrazumijevaju, između ostalog, podsticanje i uvođenje novih usluga socijalne i dječje zaštite u uključivanje u sferu pružanja usluga što više različitih aktera. Propisani su normativi i standardi u oblasti usluga socijalne i dječje zaštite, propisan je postupak licenciranja stručnih radnika/radnica i pružalaca usluga i postupak akreditacije programa obuke. Izvršena je reorganizacija pojedinih centara za socijalni rad, a

³⁷ Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici – Istanbulska konvencija, dostupno na: <https://wapi.gov.me/download-preview/d884b198-af30-4cfe-b943-9f4e23557305?version=1.0>

takođe su osnovani i novi centri za socijalni rad, kako bi građani i građanke imali bolju pristupačnost pravima iz socijalne i dječje zaštite. U skladu sa Zakonom, donijeti su podzakonski akti, kojima je propisana organizacija i način rada u centrima za socijalni rad, stručni poslovi u oblasti socijalne i dječje zaštite, standardi usluga socijalne i dječje zaštite, sistem kvaliteta u socijalnoj i dječjoj zaštiti i druga pitanja od uticaja na funkcionisanje sistema.

Zakonom o kretanju lica s invaliditetom uz pomoć psa pomagača³⁸ uređuje se pravo lica s invaliditetom da s psom pomagačem koristi prevozna sredstva u drumskom, željezničkom, pomorskom i vazdušnom saobraćaju, imaju pristup i boravak na javnom mjestu i slobodan pristup i boravak u radnom prostoru.

Od nacionalnih propisa, primjenjuju se i: Porodični zakon³⁹, Zakon o privremenom izdržavanju djece⁴⁰, Zakon o zdravstvenoj zaštiti⁴¹, Zakon o zdravstvenom osiguranju⁴², Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju⁴³, Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom⁴⁴, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici⁴⁵, Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku⁴⁶ i dr.

Usaglašenost s principom rodne ravnopravnosti

Usklađenost s principom rodne ravnopravnosti u sistemu socijalne i dječje zaštite veoma je važna za obezbjeđenje jednakih mogućnosti za sve, što podrazumijeva uključivanje rodno osviještenih politika, programa i praksi koje su osmišljene kako bi se omogućio ravnopravan pristup uslugama i podršci za sve rodne identitete.

U skladu s Nacionalnom strategijom održivog razvoja do 2030. godine, jedan od prioriteta jeste postizanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje svih žena i djevojčica kako bi se stvorio pravedan, tolerantan, otvoren i društveno inkluzivan svijet u kome su zadovoljene potrebe svih.

U tom cilju, radna grupa je u toku izrade Strategije deinstitutionalizacije posebnu pažnju posvetila sagledavanju rodne perspektive u svim oblastima koje ovaj dokument obuhvata.

Posebno pažnja se posvetila tome da podaci koje smo koristili budu raščlanjeni po polu ali i drugim relevantnim karakteristikama. Međutim, tom prilikom radna grupa se susrela s problemom nedostatka podataka, kao i neredovnim ažuriranjem podataka.

Naime, u informacionom sistemu socijalne i dječje zaštite postoje podaci o materijalnim davanjima i uslugama koji su razvrstani prema polu, ali ne i prema rodu.

Prikupljanje rodno disagregiranih podataka u procesu deinstitutionalizacije je od velike važnosti za osiguranje da ovaj proces bude pravedan, inkluzivan i efektivan. Prikupljanje ovih podataka bi omogućilo prepoznavanje specifičnih potreba i izazova s kojima se suočavaju žene, muškarci i različite rodne grupe tokom prelaska iz institucija u zajednicu.

S tim u vezi, podaci razvrstani po rodu bi omogućili i identifikaciju rodno specifičnih prepreka koje mogu otežati proces deinstitutionalizacije, kao što su rodno zasnovano nasilje, diskriminacija ili nedostatak podrške za transrodne osobe. Analiza ovih podataka bi omogućila planiranje politika,

³⁸ Zakon o kretanju lica s invaliditetom uz pomoć psa pomagača („Službeni list CG“, br. 76/09 i 40/11)

³⁹ Porodični zakon („Službeni list RCG“, br. 01/07 i „Službeni list CG“, br. 53/16 i 76/20)

⁴⁰ Zakon o privremenom izdržavanju djece („Službeni list CG“, br. 80/22 i 123/23)

⁴¹ Zakon o zdravstvenoj zaštiti („Službeni list CG“, br. 03/16, 39/16 i 02/17)

⁴² Zakon o zdravstvenom osiguranju („Službeni list CG“, br. 06/16, 02/17 i 22/17)

⁴³ Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju („Službeni list RCG“, br. 54/03, 39/04, 61/04, 79/04, 81/04, 29/05, 14/07, 47/07, 12/07 i 13/07 i „Službeni list CG“, br. 79/08, 14/10, 78/10, 34/11, 39/11, 40/11, 66/12, 36/13, 38/13, 61/13, 06/14, 60/14, 10/15, 44/15, 42/16 i 55/16)

⁴⁴ Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom („Službeni list CG“, br. 35/15 i 44/15)

⁴⁵ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni list CG“, br. 46/10 i 40/11)

⁴⁶ Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku („Službeni list CG“, br. 64/11)

programa i usluga koje uzimaju različite potrebe i perspektive svih korisnika/korisnica, čime se osigurava da niko ne bude zapostavljen tokom procesa deinstitucionalizacije.

Usaglašenost sa zaštitom životne sredine

U skladu s Agendom za održivi razvoj Ujedinjenih nacija do 2030. godine⁴⁷ i Evropskim zelenim planom (European Green Deal)⁴⁸, ističe se potreba za održivim modelima pružanja usluga socijalne i dječje zaštite koji ne ugrožavaju životnu sredinu i teže održivom razvoju za sve građane/građanke. U tom kontekstu, uloga socijalnog rada dobija sve veći značaj, a pojmovi poput zelenog socijalnog rada postaju sve prisutniji. Ovaj pristup teži postizanju ekološke pravde podržavajući ljude da preduzmu mjere za zaštitu svoje okoline. Važno je obratiti pažnju na ranjive grupe, uključujući osobe s invaliditetom, koje su često posebno pogođena negativnim posljedicama klimatskih promjena.

Održivi modeli pružanja socijalnih usluga uključuju razmatranje decentralizacije usluga kako bi se smanjio uticaj na okolinu, zajedno sa implementacijom ekološki održivijih praksi, istovremeno vodeći računa da ovi modeli ne narušavaju kvalitet pruženih usluga.

Tokom realizacije Strategije vodiće se računa o uticaju na životnu sredinu, tako da će se za aktivnosti gdje su predviđeni građevinski radovi izrađivati izvještaji o procjeni uticaja na životnu sredinu i tražiti dozvola od Agencije za zaštitu životne sredine.

⁴⁷ The 2030 Agenda for sustainable development, dostupno na:

<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf?ref>

⁴⁸ The European Green Deal COM (2019) 640, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN>

2. ANALIZA STANJA I IDENTIFIKACIJA PROBLEMA

Deinstitucionalizacija podrazumijeva proces prelaska sa sistema institucionalne brige na sistem podrške u porodičnom okruženju i lokalnoj zajednici.

Deinstitucionalizacija predstavlja i proces tranzicije i pripreme za izlazak iz institucija i inkluziju i uključivanje u život zajednice i u najmanje restriktivno okruženje za korisnike/korisnice, kao i proces podrške koji uključuje i usluge u zajednici za one korisnike/korisnice koji žive u porodičnom okruženju, ali su izopšteni i isključeni iz života zajednice. U tom smislu, institucionalizacija ne predstavlja samo smještaj i život u instituciji već svako restriktivno okruženje u kojem se ne ostvaruju puni potencijali ličnosti. Sociološki, institucionalizacija je proces razvoja ili transformacije pravila i postupaka koji utiču na skup ljudskih interakcija. Institucionalizacija je proces namijenjen regulisanju društvenog ponašanja (tj. nadindividualnog ponašanja) u okviru organizacija ili cijelih društava. Institucionalizacija je stoga ljudska aktivnost (zasnovana na odlukama proisteklim iz stavova, a ne samo zasnovana na pravnom uređenju) koja instalira, prilagođava i mijenja pravila i postupke u socijalnoj i političkoj sferi. „Tu nije riječ „samo” o životu u određenoj zgradi ili okruženju već, prije svega, o gubitku ličnog izbora i autonomije usljed nametanja određenog načina ili životnog aranžmana”. Institucionalizaciju može predstavljati i život u sopstvenom domu, ukoliko su izbori i mogućnosti nedostupni i ne postoji podrška za uključenost u zajednicu.⁴⁹

2.1. Analiza ostvarenih rezultata sprovođenja politika deinstitucionalizacije u prethodnom periodu u Crnoj Gori

Proces deinstitucionalizacije intenziviran je tokom posljednje decenije u Crnoj Gori kao rezultat promjena politike, poboljšanja pravnog okvira, izgradnje kapaciteta i kampanja za podizanje svijesti. Radi se o dugotrajnom i složenom procesavjetovanjesu koji ne znači samo „deinstitucionalizovati” osobu u doslovnom smislu te riječi, već osigurati sve pretpostavke potrebne za njeno uključivanje u život lokalne zajednice (razvoj usluga u zajednici, dostupnost zdravstvenih usluga i usluga obrazovanja, mogućnost zapošljavanja, promjena stavova stručne i opšte javnosti, međusobna saradnja državnih organa i organa lokalnih samouprava, javnih institucija, organizacija civilnog društva i dr.). Deinstitucionalizacija obuhvata i sprečavanje izdvajanja djeteta iz porodice, odnosno osiguravanje neophodne podrške djetetu i porodici u riziku od razdvajanja kako bi se spriječilo da dijete ode u ustanovu za smještaj. Ovo obuhvata i obavezu osiguravanja adekvatnih resursa za intenzivan direktan rad s porodicom u riziku od razdvajanja, kako bi se spriječilo da dijete ode u ustanovu. Jako je važno raditi na prevenciji institucionalizacije i obezbjeđivanje *gatekeeping* mehanizma. Prilikom procesa deinstitucionalizacije mora se voditi računa o tome da institucionalizacija nije samo postojanje institucija i život u njima, već svako restriktivno okruženje u kojem se ne ostvaruje pun potencijal osobe. Za djecu, srž prava na uključivanje u zajednicu podrazumijeva pravo na odrastanje u porodici. Shodno tome, za djecu, „institucija” je svaki smještaj koji nije porodični. Smještaj u domove za velike ili male grupe posebno je opasan za djecu. Za djecu sa smetnjama u razvoju, deinstitucionalizacija treba biti usmjerena ka zaštiti prava na porodični život. Ovo uključuje i škole u kojima djeca sa smetnjama moraju da borave razdvojena od porodica jer na drugi način ne bi mogla ostvariti svoje pravo na obrazovanje.⁵⁰

⁴⁹ Analiza usluga za OSI i preporuke za unapređenje trenutnog stanja, dostupno na: <https://umhcg.com/wp-content/uploads/2021/07/25-II-21-Analiza-stanja-usluga-koja-se-nude-OSI.pdf>

⁵⁰ The role of boarding schools for vulnerable children in the Europe and Central Asia region | UNICEF Europe and Central Asia, dostupno na: <https://www.unicef.org/eca/reports/role-boarding-schools-vulnerable-children-europe-and-central-asia-region>

Crna Gora je uložila određena sredstva u reformu sistema socijalne i dječje zaštite, međutim nisu izdvojena dovoljna sredstva za proces deinstitutionalizacije u periodu od 2009. godine do danas. Najveći napredak je ostvaren u smanjenju broja djece, a posebno one ispod tri godine, koja se smještaju u ustanovu. Razvijene su i usluge u zajednici, uključujući dnevne centre za djecu sa smetnjama u razvoju i povećan je broj djece sa smetnjama u razvoju koja su uključena u obrazovno-vaspitni sistem. Osim toga, unaprijeđeni su stručni kapaciteti zaposlenih u sistemu socijalne i dječje zaštite kroz realizaciju velikog broja obuka, uvođenje nove metodologije vođenja slučaja, licenciranje stručnih radnika i akreditaciju programa obuke. S druge strane, praksa pokazuje da iako su postignuti određeni rezultati u procesu deinstitutionalizacije neophodne su i dalje reforme kako bi se osigurao efektivan i efikasan sistem koji će se u potpunosti oslanjati na razvoj usluga u zajednici i podršku porodici.

Strategija deinstitutionalizacije se prvi put donosi u Crnoj Gori. U prethodnom periodu sprovođenja javne politike, oblast deinstitutionalizacije je bila sastavni dio strateškog dokumenta koji se odnosio na razvoj sistema socijalne i dječje zaštite.

U Strategiji razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period od 2018. do 2022. godine⁵¹, proces deinstitutionalizacije je bio sproveden kroz strateški cilj 3, koji je podrazumijevao unapređenje usluga socijalne i dječje zaštite i stvaranje preduslova za nastavak deinstitutionalizacije. Prema nalazima Evaluacije sprovođenja ovog strateškog dokumenta najznačajnije aktivnosti koje su realizovane u vezi s procesom deinstitutionalizacije su: uspostavljanje i razvoj usluga socijalne i dječje zaštite: podrške za život u zajednici i savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga. Kontinuirano se radilo na razvoju i podršci pružanju usluga na lokalnom nivou, kao i na unapređenju prostornih kapaciteta za pružanje usluga socijalne i dječje zaštite.

Po nalazima Evaluacije, najmanje je urađeno u vezi s politikom deinstitutionalizacije koja se sprovodi veoma sporo, a nedovoljno je postignuto i u oblasti razvoja usluga socijalne i dječje zaštite. Mapa puta za prelazak sa institucionalnog staranja na usluge staranja u porodici i zajednici u Crnoj Gori zasnovana na minimalnom paketu usluga podrške za život u porodici i zajednici, uključujući i analizu troškova⁵² pokazuje da je spektar usluga socijalne i dječje zaštite za djecu i odrasle kojima je neophodan najviši stepen podrške neodgovarajući, da je ponuda vaninstitucionalnih usluga nedovoljna, da pojedine usluge značajne za deinstitutionalizaciju nisu dostupne i da postoje nezadovoljene potrebe za podrškom.

Relevantni akteri ukazuju na to da saradnja između relevantnih institucija iz sistema socijalne i dječje zaštite, sistema zdravstva i sistema obrazovanja tokom sprovođenja same Strategije nije bila na adekvatnom nivou.

Usluge iz oblasti socijalne i dječje zaštite su u najvećoj mjeri projektno finansirane, što ukazuje na to da nije uspostavljen sistem održivosti usluga. U najvećoj mjeri su se izdvajala sredstva za materijalna davanja i uslugu smještaja u ustanovu, dok u dovoljnoj mjeri nisu opredjeljivana sredstva za uspostavljanje i razvoj usluga koje podržavaju život u zajednici.

Studije⁵³ ukazuju na to da deinstitutionalizacija i razvoj usluga u zajednici ostaju ključne reforme koje će Crna Gora razvijati i narednih godina.

⁵¹ Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period od 2018. do 2022. godine dostupna na <https://www.gov.me/dokumenta/a84acfb2-a53b-49a3-b865-81caebaa0ec5>

⁵² Centar za socijalnu politiku (2019). Mapa puta za prelazak sa institucionalnog staranja na usluge staranja u porodici i zajednici u Crnoj Gori zasnovana na minimalnom paketu usluga podrške za život u porodici i zajednici, uključujući i analizu troškova (UNICEF)

⁵³ Matković, G. (2021). Pravci promjena u neposrednoj budućnosti u programima socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori; i Mapa puta za reforme sistema socijalne i dječje zaštite, UNICEF Crna Gora

U okviru Programa Evropske unije i Crne Gore za zapošljavanje, obrazovanje i socijalnu zaštitu, realizovano je u Akciji 3 Podsticanje socijalne inkluzije i unapređenje sistema socijalne zaštite (3,5 miliona eura sredstava EU, s dodatnih 0,62 miliona eura nacionalnog kofinansiranja). Kroz ovaj program realizovane su sljedeće aktivnosti: Aktivnost 1 – Dalje reforme socijalne i dječje zaštite, Aktivnost 2 – Razvoj i promovisanje usluga socijalne i dječje zaštite na lokalnom nivou i Aktivnost 3 – Uključivanje marginalizovanih grupa u društvo, s posebnim naglaskom na RE populaciju.

U okviru projekta „Unapređenje inkluzije djece sa smetnjama u razvoju i odraslih lica s invaliditetom u Crnoj Gori” koju finansira Partnerstvo Ujedinjenih nacija za prava osoba s invaliditetom (UNPRPD), a realizuju UNICEF, UNDP i Kancelarija rezidentnog koordinатора Ujedinjenih nacija u Crnoj Gori, a realizuje se od 2021. do 2024. godine, do kraja decembra 2023. godine realizovane su sljedeće aktivnosti: urađen predlog Akcionog plana za primjenu preporuka Analize multisektorskog odgovora na potrebe djece sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, urađena je Analiza o minimalnom paketu usluga za djecu sa smetnjama u razvoju i njihove porodice, razvijene Standardne operativne procedure (SOP) za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju i njihove porodice, urađeno je istraživanje o potrebama osoba s invaliditetom za uslugama podrške životu u zajednici, kao i izračunavanje cijene odabrane tri usluge, formiran je Nezavisni monitoring mehanizam za praćenje primjene UN konvencije o pravima osoba s invaliditetom u okviru Institucije ombudsmana, realizovane aktivnosti na podršci razvoju hraniteljstva i uspostavljanju Centra za hraniteljstvo i usvojenje, kreirane smjernice i preporuke za primjenu inkluzivnog budžeta u oblasti prevencije institucionalizacije djece sa smetnjama u razvoju i razvoja usluga za djecu i mlade u porodici i zajednici, realizovane pripreme za pilotiranje usluge psihološkog savjetovanja za odrasle osobe sa invaliditetom i članove njihovih porodica na sjeveru, jugu i u centralnom dijelu Crne Gore. Ovaj projekat je nastavljen i biće realizovan od 2024. do 2026. godine.

U okviru projekta „Razvoj kapaciteta za pružanje usluga socijalne zaštite u Crnoj Gori” koji MSSD (do jula 2024. godine MRSS) realizuje u saradnji s UNDP od decembra 2013. do decembra 2024. godine podržava se razvoj i pružanje kvalitetnih usluga socijalne zaštite kroz unapređenje kapaciteta nacionalnih i lokalnih vlasti za upravljanje socijalnim programima, čime se povećava potencijal za pružanje usluga koje su u skladu sa standardima u pogledu infrastrukturnih, tehničkih, funkcionalnih i ljudskih kapaciteta. S tim u vezi, projektne inicijative Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP-a) podržale su uspostavljanje i pružanje usluga socijalne zaštite prioritarnim ranjivim grupama, zajedno s razvojem i unapređenjem objekata za pružanje usluga socijalne zaštite u cijeloj zemlji.

2.2. Opis postojećeg stanja u procesu deinstitutionalizacije i prevenciji institucionalizacije

Svako dijete ima pravo na porodični život, bilo da se radi o sopstvenoj porodici ili hraniteljskoj porodici (ako nema porodicu ili nije u najboljem interesu djeteta da ostane u svojoj biološkoj porodici). Sve osobe imaju pravo da žive samostalno i da budu uključene u zajednicu, pravo da biraju svoje mjesto stanovanja i gdje i s kim žive i pravo da žive dostojanstveno. U praksi, pravo na život u zajednici zahtijeva dostupnost usluga u zajednici koje pružaju podršku koja je građanima/građankama potrebna i omogućava im da učestvuju u svakodnevnom životu.

Najveći problem u procesu deinstitutionalizacije i prevenciji institucionalizacije predstavlja činjenica da nema dovoljno odgovarajućih usluga u zajednici da bi se proces efikasnije sprovodio. Usluge u zajednici nisu održive, nisu dobro raspoređene, nisu adekvatno finansirane usljed čega i deinstitutionalizacija nije sprovedena u odgovarajućoj mjeri. Lokalne samouprave nedovoljno učestvuju u razvoju, obezbjeđivanju i finansiranju usluga, a saradnja Vlade i lokalnih samouprava nije na adekvatnom nivou. Ono što zaposleni u ustanovama za smještaj navode kao prepreku održivoj deinstitutionalizaciji jeste nedostatak preventivnih programa i usluga, kao i usluga u

zajednici koje podrazumijevaju smještaj korisnika/korisnica.⁵⁴

Pored smanjenja stope i broja djece i mladih u ustanovama za smještaj, razvoja hraniteljstva, kao i pojedinih usluga podrške za život u zajednici, podjednako su značajne i strukturne promjene. Prevencija smještaja se mora razmatrati u sklopu odgovora na potrebe korisnika/korisnica i, u tom kontekstu posmatrano, mora da podrazumijeva međusektorski odgovor.

Najznačajnija opcija u skladu s najboljim interesom djeteta je ostanak i povratak u biološku porodicu ili usvajanje. Prevencija, odnosno sprečavanje izmještanja djece iz porodice, posebno se mora razumjeti kao važan dio sistemskih napora.

S aspekta deinstitucionalizacije, ali i unapređenja cjelokupnog sistema socijalne i dječje zaštite među preporukama treba da se istaknu i potreba jačanja mehanizama prevencije i proaktivne identifikacije (kroz unapređenje međusektorske saradnje, ali i razvoj kompetencija zaposlenih u ustanovama koje su u kontaktu s građanima/građankama da prepoznaju one kojima je potrebna podrška i da ih upute), promjena standarda na osnovu kojih se definiše broj stručnih radnika/radnica u centrima, uspostavljanje modela interne i eksterne supervizije, kao i smanjenje vremena koje se posvećuje administrativnim poslovima.⁵⁵

Za dalji nastavak procesa deinstitucionalizacije posebno je značajno jačanje „mehanizma čuvara kapije“, uspostavljanje i razvoj usluga koje podržavaju život u zajednici, kao i redovne revizije individualnih planova usluga uz učešće korisnika/korisnica. Usluge dnevnog boravka i pomoći u kući su najviše razvijane, mada ni one nisu dovoljno razvijene za svu djecu. Druge usluge koje podržavaju život u zajednici, a neophodne su za deinstitucionalizaciju, nisu dovoljno razvijene, a posebno za osobe sa invaliditetom i djecu. Za razvoj ovih usluga nedostaju kako finansijska sredstva tako i institucionalni i ljudski kapaciteti.⁵⁶

Grafik 2. Oblasti kroz koje će biti sproveden proces deinstitucionalizacije i prevencije institucionalizacije

Ove oblasti će biti analizirane i za njih predviđena adekvatna rješenja u vidu strateškog i operativnih ciljeva.

Pri izradi ovog dokumenta primijenjena je i SWOT analiza stanja u procesu deinstitucionalizacije i prevencije institucionalizacije, kojom su prepoznate snage, slabosti, mogućnosti i prijetnje.

⁵⁴ Šunderić, Ž. (2021). Evaluacija Strategije sistema socijalne i dječje zaštite 2018–2022. godine

⁵⁵ IDEAS (2019). Analiza rada centara za socijalni rad u Crnoj Gori. Podgorica: UNICEF, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu

⁵⁶ Ibid.

Tabela 2. SWOT analiza

Snage	Slabosti
<p>Proces deinstitucionalizacije je planiran Srednjoročnim programom rada Vlade za period od 2024. do 2027. godine</p> <p>Stručni kapaciteti zaposlenih u socijalnoj i dječjoj zaštiti i aktivista za ljudska prava</p> <p>Zainteresovanost građana/građanki (korisnika/korisnica) za vaninstitucionalni smještaj</p> <p>Licencirani pružaoци usluga pružaju usluge u većini opština u Crnoj Gori</p> <p>Postoje standardizovane usluge socijalne i dječje zaštite</p> <p>Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije ima podršku u sprovođenju politika od strane NVO i međunarodnih organizacija</p> <p>Organizacije osoba s invaliditetom koje imaju znanja u oblasti samostalnog života i deinstitucionalizacije</p> <p>Zastupljenost teme u medijima i medijska podrška ličnim pričama i iskustvima u oblasti samostalnog življenja</p> <p>Zainteresovanost osoba s invaliditetom za usluge koje podržavaju život u zajednici</p>	<p>Nije obezbijeđeno održivo finansiranje usluga</p> <p>Nedovoljno i neravnomjerno razvijene usluge socijalne i dječje zaštite u lokalnim zajednicama</p> <p>Nedostaju nove usluge koje bi odgovarale potrebama korisnika/korisnica</p> <p>Nedovoljan obuhvat korisnika/korisnica i dostupnost usluga socijalne i dječje zaštite u lokalnim zajednicama</p> <p>Nedovoljno razvijeni kapaciteti zaposlenih u CZSR, kod pružalaca usluga i u JLS za pružanje podrške razvoju usluga koje podržavaju život u zajednici</p> <p>Nije razvijena svijest o potrebi razvoja vaninstitucionalnih usluga socijalne i dječje zaštite</p> <p>Standardi i normativi nisu u dovoljnoj mjeri razvijeni, a za neke usluge nisu uopšte razvijeni</p> <p>Cijena nije definisana za sve usluge a za usluge za koje je definisana rijetko se usklađuje s kretanjem troškova života i prosječne zarade zaposlenih na teritoriji Crne Gore</p> <p>Nedostatak podrške zainteresovanim subjektima za licenciranje za pružaoce usluga</p> <p>Nedostatak ustanova, drugih oblika organizovanja i fizičkih lica zainteresovanih za dobijanje licence za obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite</p> <p>Nedovoljan broj razvijenih akreditovanih programa obuke</p> <p>Ne postoji sistem licenciranja saradnika/saradnica u oblasti socijalne i dječje zaštite</p> <p>Nedovoljno sredstava u budžetima JLS opredijeljeno za usluge koje podržavaju život u zajednici</p> <p>Nedovoljna razvijenost kapaciteta zaposlenih u JLS za oblast socijalne i dječje zaštite</p> <p>Teškoće u procesu transformacije ustanova za smještaj osoba s invaliditetom</p> <p>Nepostojanje međusektorske saradnje između sektora socijalne i dječje zaštite, obrazovanja, zapošljavanja, zdravstvene zaštite, JLS, NVO i OCD</p> <p>Nisu razvijene preventivne usluge</p>

	Nedovoljan nivo rodno disagregiranih podataka Nedostatak rodne analize i sagledavanja uticaja dostupnosti usluga i njihovog stvarnog uticaja na život muškaraca i žena u zajednici
Mogućnosti	Prijetnje
<p>Mogućnost kombinovanog nacionalnog i lokalnog planiranja usluga</p> <p>Razvoj mreže pružalaca usluga</p> <p>Širenje postojećeg broja usluga</p> <p>Racionalizacija troškova kroz umrežavanje opština u pružanju usluga socijalne i dječje zaštite</p> <p>Povećanje izdataka u budžetu za razvoj usluga koje podržavaju život u zajednici</p> <p>Uspostavljanje privatno-javnog partnerstva</p> <p>Mogućnost pristupa međunarodnim fondovima</p> <p>Razmjena iskustava s različitim organizacijama i institucijama na međunarodnom i nacionalnom nivou u oblasti samostalnog života i deinstitutionalizacije</p> <p>Uticaj na promjenu svijesti, naročito kod mladih – potencijal za saradnju</p> <p>Saradnja s fakultetima i NVO u dijelu studentske prakse i sticanja znanja i vještina budućeg kadra (posebno studenata/studentkinja socijalne politike i socijalnog rada)</p> <p>Mapiranje potreba korisnika/korisnica za uslugama i generalno za podrškom na terenu</p>	<p>Primjena medicinskog i funkcionalnog modela pristupa invaliditetu</p> <p>Zaštitnički odnos porodica i neosnaženost u pružanju podrške za osamostaljivanje mladih i odraslih lica s invaliditetom</p> <p>Ograničavajuće zakonodavstvo u onim oblastima života koje posredno i neposredno utiču na samostalni život i deinstitutionalizaciju</p> <p>Različiti pristupi određenih nosilaca obaveza i aktivnosti (institucija, ustanova, NVO, medija i dr.) prema korisnicima iz osjetljivih grupa: djeca, osobe s invaliditetom, stariji</p> <p>Visok procenat osoba s invaliditetom koje žive na granici siromaštva ili ispod nje (po rezultatima istraživanja)</p> <p>Nejasne norme u pogledu obaveze finansiranja usluga od strane lokalnih samouprava i države</p> <p>Starenje stanovništva i rastuće potrebe za uslugama podrške starijima</p> <p>Demografske, porodične i vrijednosne promjene koje smanjuju ulogu porodice u brizi o starijima i osobama s invaliditetom</p> <p>Veliki broj osoba s invaliditetom svih starosnih dobi smješteno u ustanovama rezidencijalnog tipa</p>

2.3. Razvoj usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u porodici i/ili zajednici, odnosno u najmanje restriktivnom okruženju

Usluge socijalne i dječje zaštite su razvrstane u četiri grupe: podrška za život u zajednici (dnevni boravak, pomoć u kući, stanovanje uz podršku, svratište, personalna asistencija, tumačenje i prevođenje na znakovni jezik i druge usluge podrške za život u zajednici); savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge (savjetovanje, terapija, SOS telefon i druge usluge s ciljem prevazilaženja kriznih situacija i unapređivanja porodičnih odnosa); smještaj (porodični smještaj–hraniteljstvo, porodični smještaj, u ustanovi, u prihvatilištu–skloništu i u drugim vrstama smještaja) i neodložne intervencije.⁵⁷

⁵⁷ Član 60 Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti („Službeni list CG“, br. 27/13, 01/15, 42/15, 47/15, 56/16, 66/16, 01/17, 31/17, 42/17, 50/17, 59/21, 145/21 i 03/23)

U Crnoj Gori ima 25 jedinica lokalne samouprave. U većini se pruža barem jedna od usluga socijalne i dječje zaštite. U opštini Tuzi nema nijedne usluge koju pružaju licencirani pružaoci usluga.

2.3.1. Usluge podrške za život u zajednici obuhvataju aktivnosti koje podržavaju boravak korisnika/korisnica u porodici ili neposrednom okruženju. U Crnoj Gori u prethodnom periodu su najviše razvijene usluge dnevnih boravaka i pomoći u kući, postoji samo jedno svratište, dok usluge stanovanja uz podršku i prevođenja na znakovni jezik ne postoje.

Grafik 3. Usluge podrške za život u zajednici

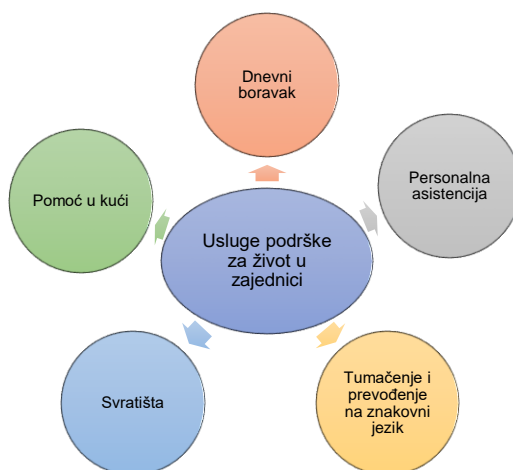

Tabela 3. Zastupljenost usluga podrške za život u zajednici - krajem decembra 2023. godine⁵⁸

Jedinica lokalne samouprave	Dnevni boravak	Pomoć u kući	Personalna asistencija	Svratište
Andrijevica				
Bar	1			
Berane	1			
Bijelo Polje	2	1	1	
Budva	1			
Prijestonica Cetinje	2			
Danilovgrad	1	1		
Gusinje				
Herceg Novi	3			
Kolašin				
Kotor	2			
Mojkovac	1			
Nikšić	6	1	1	
Petnjica				
Plav	1			
Pljevlja	3	1		
Plužine				
Glavni grad Podgorica	4	2	1	1

⁵⁸ Registar licenciranih pružalaca usluga socijalne i dječje zaštite, dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/0ff6c498-4700-4c13-9406-c5e1dce2207e>

Jedinica lokalne samouprave	Dnevni boravak	Pomoć u kući	Personalna asistencija	Svratište
Rožaje	1	1	1	
Šavnik				
Tivat	1			
Tuzi				
Ulcinj	1			
Žabljak				
Zeta	1			
Usluge se pružaju u više JLS		4 ⁵⁹		
UKUPNO:	32	11	4	1

U Crnoj Gori 18 pružalaca usluga pruža usluge **dnevnog boravka za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama** u razvoju u 16 opština (17 su javne ustanove uključujući i dnevni boravak u sklopu JU Dječji dom „Mladost“ u Bijeloj, dok JU Resursni centar za sluh i govor „dr Peruta Ivanović“ Kotor još nema licencu za pružanje ove usluge). Sredstva za usluge dnevnog boravka u ustanovi za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju u potpunosti obezbjeđuju država i lokalna samouprava. Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije učestvuje u ovoj usluzi na način što plaća troškove korisnika/korisnica (250,00 eura mjesečno po korisniku/korisnici), a jedinice lokalnih samouprava obezbjeđuju zarade i druge troškove, osim za dnevni boravak pri JU Dječji Dom „Mladost“ gdje sve troškove pokriva MSSD. U Podgorici NVU Udruženje roditelja, djece i omladine sa smetnjama u razvoju – Pružite nam šansu – Crne Gore pruža uslugu dnevnog boravka za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju i oni se finansiraju projektno.

Tabela 4. Dnevni boravci za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju⁶⁰

RB	Dnevni boravci za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju	Broj korisnika/korisnica u decembru 2023. godine	Pol		djeca	mladi
			ž.	m.		
1.	JU Centar za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju „Tisa“ – Bijelo Polje	37	11	26	34	3
2.	JU Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe s invaliditetom – Nikšić	28	9	19	5	23
3.	JU Dječji dom „Mladost“ – Bijela, dnevni boravak	9	0	9	9	0
4.	JU Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju i odrasla lica s invaliditetom – Pljevlja	24	7	17	19	5
5.	JU Dnevni centar za djecu i omladinu sa smetnjama u razvoju „Lipa“ – Plav	11	3	8	8	3

⁵⁹ Crveni krst Crne Gore je licenciran za pružanje usluge pomoći u kući u opštinama: Bijelo Polje, Danilovgrad, Nikšić, Pljevlja, Žabljak, Kolašin, Mojkovac, Berane, Andrijevica, Petnjica, Plav, Gusinje, Rožaje, Plužine i Prijestonica Cetinje; Caritas Crne Gore za opštine: Bar, Danilovgrad, Berane, Plav, Gusinje i Petnjica; Caritas Barske Nadbiskupije za opštine: Bar, Podgorica, Tuzi, Cetinje, Petnjica, Plav, Nikšić, Danilovgrad, Berane, Gusinje i Ulcinj i JU Dom starih „Grabovac“ Risan za: Budva, Kotor, Bar i Herceg Novi.

⁶⁰ Podaci dobijeni od pružalaca usluga

6.	JU Dnevni centar za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju „Sirena” – Ulcinj	25	10	15	20	5
7.	JU Centar za dnevni boravak djece sa smetnjama u razvoju i odraslih lica s invaliditetom – Prijestonica Cetinje	21	9	12	19	2
8.	JU Dnevni centar za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju – Berane	35	13	22	25	10
9.	JU Dnevni centar za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju – Mojkovac	6	2	4	4	2
10.	JU Dnevni centar za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju – Podgorica	20	5	15	7	13
11.	JU Dnevni centar za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju – Herceg Novi	15	3	12	8	7
12.	JU Dnevni centar za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju – Rožaje	26	9	17	19	7
13.	JU Resursni centar za sluh i govor „Dr Peruta Ivanović” – Kotor, dnevni boravak (nema licencu)	10	1	9	8	2
14.	JU Centar za dnevni boravak djece sa smetnjama u razvoju i odraslih lica s invaliditetom – Danilovgrad	21	8	13	16	5
15.	JU Dnevni centar za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju „Biseri” – Budva	20	6	14	16	4
16.	JU Centar za pružanje usluga iz oblasti socijalne i dječje zaštite za opštinu Zeta	25	8	17	22	3
17.	JU Dnevni centar za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju – Tivat	20	4	16	14	6
UKUPNO:		353	108	245	253	100

U proteklom periodu ulagani su veliki naponi i značajna finansijska sredstva kako bi se ove usluge uspostavile u što većem broju crnogorskih opština, te je njihov broj ubrzano i kontinuirano rastao. Iz dosadašnjih izvještaja i analiza proizilazi da su dnevni centri za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju donijeli brojne benefite za korisnike/korisnice i njihove porodice, a iz korisničke perspektive posebnu prednost predstavlja to što se u dnevnim centrima kroz multidisciplinarni pristup obezbjeđuje više različitih usluga na jednom mjestu, ali nema međusektorske saradnje. Podaci prikupljeni iz dnevnih centara pokazuju da je 30% djece i mladih ženskog pola, a oko 70% muškog pola. U dnevnim centrima ima oko 72% djece i 28% mladih.

Iako su se dnevni centri u Crnoj Gori dosta brzo razvili, potrebno ih je učiniti inkluzivnijim i komplementarnijim s ostalim uslugama iz drugih sistema. Dnevni centri nisu povezani i usklađeni

s drugim sektorima, posebno što se tiče podrške inkluzivnom obrazovanju. Nema terenskog rada i podrške porodicama. Postoje dnevni centri čiji prostorni kapaciteti nisu iskorišćeni, a u nekim opštinama su kapaciteti nedovoljni, tako da postoje liste čekanja. U većini dnevnih centara djeca borave po 4 sata prije ili poslije vrtića ili škole, a u nekim dnevnim centrima djeca dolaze samo po dva do tri puta nedjeljno na individualne tretmane. Problem je što se u većini opština ne koriste dovoljno kapaciteti dnevnih centara za pružanje povremenih usluga i za djecu i mlade koji nisu stalni korisnici, a imaju potrebu da koriste uslugu dnevnog boravka ukoliko kapaciteti dnevnih centara nisu puni (uključujući i prevoz do ustanove), kao i što se prostor ustanove ne koristi tokom vikenda i u poslijepodnevnim časovima za druge usluge. Sve navedeno implicira potrebu da se dnevni centri transformišu, uz pažljivo promišljanje i sistematsko planiranje svakog pojedinačnog koraka u okviru tog procesa.⁶¹

Godišnji rashodi s nacionalnog nivoa za javne ustanove dnevne centre za boravak djece i mladih sa smetnjama i teškoćama u razvoju i starijih i odraslih OSI iznosili su u 2023. godini oko 873.000,00 eura. Godišnji rashodi lokalnih

+samouprava za ove javne ustanove u 2023. godini iznosili su oko 3.100.000,00 eura. Ovdje se mora uzeti u obzir da dnevni centri pored usluge dnevnog boravka pružaju i druge usluge, tako da su ovo rashodi lokalnih samouprava za sve usluge, a ne samo za usluge dnevnog boravka, pa se ne mogu upoređivati. Nisu dostupni podaci koliko lokalne samouprave izdvajaju sredstava samo za dnevne boravke.

U Crnoj Gori funkcioniše 20 **dnevnih boravaka za odrasle i stare osobe s invaliditetom i odrasle i stare osobe** kojima je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite. Licencirano je 12 pružalaca usluga.

Tri dnevna boravka funkcionišu u okviru dnevnih centara, tri pružaju organizacije civilnog društva, a ostale usluge dnevnih boravaka pružaju Domovi starih. MSSD finansira troškove boravka korisnika/korisnica u dnevnim centrima, u domovima starih i u dnevnom boravku u Herceg Novom. Caritas Barske nadbiskupije pruža usluge u Baru i ove usluge se projektno finansiraju.

Tabela 5. Dnevni boravci za odrasle i stare osobe s invaliditetom i odrasla i stara lica⁶²

RB	Dnevni boravci za odrasle i stare osobe s invaliditetom i odrasla i stara lica	Broj korisnika/korisnica u decembru 2023. godine	Pol	
			ž.	m.
1.	JU Centar za dnevni boravak djece sa smetnjama u razvoju i odraslih lica s invaliditetom u Prijestonici Cetinje	7	1	6
2.	JU Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju i odrasla lica s invaliditetom – Pljevlja	12	7	5
3.	JU Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe s invaliditetom – Nikšić	21	9	12
4.	NVO „Nova šansa u Novom” – Herceg Novi	10	7	3
5.	JU Dom starih Bijelo Polje	15	13	2
6.	JU Dom starih Pljevlja	3	0	3

⁶¹ Analiza rada dnevnih centara u 2022. godini, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, 2022.

⁶² Podaci dobijeni od pružalaca usluga

7.	JU Dom starih „Grabovac” – Risan	0	0	0
8.	JU Dom starih „Grabovac” – Kotor	0	0	0
9.	JU Dom starih Nikšić – Duklo	16	2	14
10.	JU Dom starih Nikšić – Vardarska	10	2	8
11.	NVU „Futura” – Nikšić	9	5	4
UKUPNO:		103	46	57

Pored navedenog, usluge dnevnih boravaka pružaju se i u opštinama: Rožaje, Plav, Petnjica, Kolašin, Mojkovac, Danilovgrad i u Prijestonici Cetinje, koje se finansiraju preko projekta „Razvoj kapaciteta za pružanje usluga socijalne zaštite u Crnoj Gori”, koji u partnerstvu sprovode MSSD i UNDP.

Za pružanje usluge **dnevnog boravka za djecu s problemima u ponašanju** licencirana su tri pružaoca usluga. Dnevni boravak za djecu i mlade s problemima u ponašanju predstavlja značajan resurs u dijelu preventivnog rada za djecu i mlade s problemima u ponašanju. Ove usluge je u 2023. godini koristilo 23 korisnika/korisnica. Godišnji rashodi s nacionalnog nivoa iznosili su 2023. godine oko 19 hiljada eura.

Tabela 6. Dnevni boravci za djecu s problemima u ponašanju⁶³

R B	Dnevni boravci za djecu s problemima u ponašanju	Broj korisnika/korisnica u decembru 2023. godine	Pol	
			ž.	m.
1.	JU Centar za djecu i mlade „Ljubović” – Podgorica, dnevni boravak	8	4	4
2.	NVU Centar za prava djeteta – Podgorica	6	2	4
3.	NVU Defendologija – Nikšić	9	1	8
UKUPNO:		23	7	16

Broj djece s problemima u ponašanju je u porastu, a sami problemi se usložnjavaju. Posljedice ovih pojava postaju sve veće, kako za pojedinca/pojedinku, tako i za cjelokupno društvo, a posebno je izražen porast stope kriminaliteta.

U narednom periodu sprovođenja strategije potrebno je istaći sljedeće **probleme** u okviru pružanja usluga dnevnih boravaka za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju, dnevnih boravaka za odrasle i stare osobe s invaliditetom i odrasla i stara lica, dnevnih boravaka za djecu s problemima u ponašanju:

- sistem finansiranja i održivosti usluga s centralnog i lokalnog nivoa vlasti nije definisan;
- učešće korisnika/korisnica u troškovima dnevnog boravka za odrasle i stare osobe s invaliditetom nije adekvatno definisano;
- ne postoji usluga dnevnog boravka u svim opštinama;
- dnevni centri pružaju širu lepezu usluga od usluge dnevnog boravka, pri čemu te druge usluge nisu standardizovane;

⁶³ Podaci dobijeni od pružalaca usluga

- dnevni centri treba da se transformišu i da pružaju i druge usluge koji podržavaju život korisnici u zajednici;
- postoje dnevni centri čiji prostorni kapaciteti nisu iskorišćeni, a u nekim opštinama su kapaciteti nedovoljni, tako da postoje liste čekanja;
- ne postoji međusektorska saradnja između relevantnih subjekata za pružanje ove usluge;
- usluge koje se pružaju nisu prepoznate kao integrisane usluge;
- nije standardizovan način rada s djecom sa smetnjama iz spektra autizma;
- nedostaje kadar, posebno za rad s djecom predškolskog uzrasta;
- standardi i normativi nisu u skladu sa stepenom podrške;
- standardi i normativi nisu posebno definisani za djecu, mlade, odrasle i stare korisnike;
- starosna granica za mlade nije usklađena u Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti i Zakonu o mladima;
- djeca i mladi se nalaze u istom prostoru;
- u većini opština nije uspostavljena usluga dnevnog boravka za odrasla i stara lica i odrasle i stare osobe s invaliditetom;
- nisu obezbijedena finansijska sredstva za zapošljavanje kadra u skladu s normativima i standardima;
- zaposlenima nedostaju edukacije;
- nedovoljan broj uspostavljenih usluga dnevnog boravka za djecu sa problemima u ponašanju i za njihove porodice;

Za uslugu **pomoć u kući** za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju, odrasle i stare osobe s invaliditetom i odrasla i stara lica kojima je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik zaštite, licencirano je 11 pružalaca usluga.

NVU Roditelja djece s teškoćama u razvoju „Zračak Nade” – Pljevlja, NVO Prvo udruženje roditelja djece i omladine sa smetnjama u razvoju – Podgorica, Udruženje paraplegičara Bijelo Polje i Mojkovac – Bijelo Polje su licencirani za uslugu pomoći u kući za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju.

JU Dom starih "Grabovac" Risan za opštine Budva, Kotor, Bar i Herceg Novi, Caritas Barske nadbiskupije – Bar, Udruženje za socijalnu sigurnost – Podgorica, Caritas Crne Gore za opštine Bar, Danilovgrad, Berane, Plav, Gusinje i Petnjica, NVO „Crnogorski bezbjednosni forum” – Danilovgrad, NVO „Nova perspektiva” – Rožaje, Udruženje za pomoć licima ometenim u psihofizičkom razvoju – Nikšić, NVU Roditelja djece s teškoćama u razvoju „Zračak Nade” – Pljevlja, Udruženje paraplegičara Bijelo Polje i Mojkovac – Bijelo Polje su licencirani za uslugu pomoći u kući za odrasle i stare osobe s invaliditetom i odrasla i stara lica. Crveni krst Crne Gore je licenciran za pružanje usluge pomoći u kući za 15 opština u kojima pravo na uslugu ostvaruje 814 korisnika/korisnice.

Licencirani pružaoci usluga pružaju uslugu pomoći u kući u 22 opštine. Za uslugu pomoći u kući utvrđena je cijena i MSSD obezbjeđuje sredstva, dok korisnici učestvuju u troškovima usluga. Lokalne samouprave su preuzele troškove za učešće korisnika/korisnica u opštinama: Danilovgrad, Berane, Andrijevica, Plav, Gusinje, Plužine i Prijestonici Cetinje.

Godišnji rashodi s nacionalnog nivoa za uslugu pomoć u kući iznosili su 2023. godine oko 484.000,00 eura.

Za pružanje usluge u opštinama Zeta, Šavnik i Tivat nema licenciranih pružalaca usluga.

Tabela 7. Usluga pomoć u kući

RB	Pomoć u kući	Broj korisnika/korisnica u decembru 2023. godine	Pol	
			ž.	m.

1.	Crveni krst Crne Gore pruža uslugu u opštinama: Bijelo Polje, Danilovgrad, Nikšić, Pljevlja, Žabljak, Kolašin, Mojkovac, Berane, Andrijevica, Petnjica, Plav, Gusinje, Rožaje i Prijestonica Cetinje i Plužine	814	650	164
----	--	-----	-----	-----

U narednom periodu sprovođenja strategije potrebno je istaći sljedeće **probleme** u okviru pružanja usluge pomoć u kući:

- sistem finansiranja i održivosti usluga s centralnog i lokalnog nivoa vlasti nije definisan;
- usluga za stare nije integrisana sa zdravstvenom zaštitom i njegom;
- nisu poznati rashodi lokalnih samouprava za ovu namjenu;
- utvrđena cijena nije adekvatna i potrebno ju je uskladiti u odnosu na troškove života i prosječnu zaradu;
- učešće korisnika/korisnica u troškovima nije adekvatno definisano;
- standardi i normativi nisu u dovoljnoj mjeri razvijeni;
- usluga nije uspostavljena u ruralnim područjima;
- ne postoji obavezna obuka saradnika/saradnica za pružanje usluge.

Usluga personalne asistencije se pruža korisniku/korisnici lične invalidnine, odnosno dodatka za njegu i pomoć, koji je u radnom odnosu ili je uključen u sistem visokog obrazovanja ili u sistem obrazovanja odraslih, a izuzetno se pruža osobi s invaliditetom koje ne ispunjava ove uslove, ako usljed posebnih okolnosti može doći u situaciju socijalnog rizika. Personalni asistent je angažovan u radu s jednim korisnikom/korisnicom, najmanje 20, a najviše 40 sati nedjeljno.⁶⁴ Za pružanje usluge personalne asistencije su licencirana četiri pružaoca usluge: Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore – Podgorica, Bijelo Polje, Kotor, Udruženje za pomoć licima ometenim u psihofizičkom razvoju – Nikšić, Udruženje paraplegičara Bijelo Polje i Mojkovac – Bijelo Polje, NVO „Nova perspektiva – Rožaje.⁶⁵ Cijena usluge personalne asistencije je utvrđena 2021. godine. Neki od projekata koji su prethodnih godina podržani kroz javne radove, nisu zapravo bile usluge personalne asistencije u skladu sa standardima, već druge usluge njege ili podrške (asistencija u nastavi, lični pratilac, pomoć u kući i sl.).⁶⁶ U 2023. godini MRSS je obezbjeđivalo polovinu sredstava za jednog personalnog asistenta u iznosu od oko 8.700,00 eura.

U narednom periodu sprovođenja strategije potrebno je istaći sljedeće **probleme** u okviru pružanja usluge personalne asistencije:

- sistem finansiranja i održivosti usluga s centralnog i lokalnog nivoa vlasti nije definisan,
- nedovoljan broj pružalaca usluge;
- procenat učešća korisnika/korisnica u plaćanju troškova usluga je previsok;
- ne postoji obavezna obuka saradnika/saradnica za pružanje usluge;
- ograničen broj zainteresovanih saradnika/saradnica za pružanje usluge personalna asistencija;
- standardi i normativi nisu u skladu sa stepenom podrške;
- neprecizno definisani standardi i normativi.

⁶⁴ Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluga podrške za život u zajednici („Službeni list CG“, br. 63/19, 053/24, 062/24)

⁶⁵ Registar licenciranih pružalaca usluga socijalne i dječje zaštite, dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/0ff6c498-4700-4c13-9406-c5e1dce2207e>

⁶⁶ Centar za socijalnu politiku, Mapa puta za prelazak sa institucionalnog staranja na usluge staranja u porodici i zajednici u Crnoj Gori zasnovana na minimalnom paketu usluga podrške za život u porodici i zajednici, uključujući i analizu troškova, 2019, Vujačić, M. (2019). Analiza usluga za OSI i preporuke za unapređenje trenutnog stanja, Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore, Podgorica

Reforma sistema vještačenja invaliditeta bi trebalo da omogući stvaranje osnova za preciznije određivanje potreba za ovom uslugom.

Usluga svratišta se pruža djetetu koje se zatekne bez nadzora roditelja ili staratelja, odraslom i starom licu koje je beskućnik, kao i licu kojem je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite. Postoji jedan licencirani pružalac usluge svratišta za odrasla i stara lica koja su beskućnici koji dolaze iz zajednice osoba koje koriste droge ili su osobe koje pružaju seksualne usluge, LGBTIQ+ osobe i bivši zatvorenici/zatvorenice, NVO JUVENTAS u Podgorici.

Sakupljanje pouzdanih podataka o broju ljudi koji su beskućnici je vrlo složeno u svakom društvu, jer to uključuje i skrivene oblike kao što su život s porodicom ili prijateljima, u neprihvatljivim uslovima ili lica koje se suočavaju s različitim oblicima isključenosti.⁶⁷ Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti, beskućnik je definisan kao lice koje nema adresu stanovanja, boravi na javnim ili drugim mjestima koja nijesu namijenjena za stanovanje i nema sredstava kojima bi mogao da podmiri potrebu stanovanja. Na evidenciji JU Centra za socijalni rad za Glavni grad Podgorica, opštinu u okviru Glavnog grada Golubovci i opštinu Tuzi, u 2023. godini nalazilo se 8 beskućnika, dok u drugim opštinama nije evidentiran nijedan slučaj tokom 2023. godine.

U narednom periodu sprovođenja strategije potrebno je istaći sljedeće **probleme** u okviru pružanja usluge svratišta:

- sistem finansiranja i održivosti usluga s centralnog i lokalnog nivoa vlasti nije definisan;
- usluga nije razvijena u dovoljnoj mjeri;
- ne postoji usluga svratišta za djecu;
- ne postoji popis beskućnika;
- nije utvrđena cijena koštanja usluge;
- neprecizno definisani standardi i normativi.

2.3.2. Savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge obuhvataju: savjetovanje, terapiju, SOS telefon i druge usluge s ciljem prevazilaženja kriznih situacija i unapređenja porodičnih odnosa.

Tabela 8. Usluge savjetovanja i terapije krajem decembra 2023. godine

Jedinica lokalne samouprave	Savjetovanje	Terapija
Berane		1
Danilovgrad	1	
Herceg Novi	1	
Kotor	1	
Nikšić	3	1
Pljevlja	1	
Plužine	1	
Glavni grad Podgorica	9	2
Rožaje	1	
Šavnik	1	
usluge se pružaju za korisnike/korisnice iz više opština		1
UKUPNO:	19	5

⁶⁷ Economic and Social Council (ECOSOC), Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Economic, social and cultural rights, UN Doc. E/2018/57, May 2018.

U Crnoj Gori ima 17 licenciranih pružalaca usluga u 9 opština koji pružaju uslugu savjetovanja. Usluga savjetovanja se pruža: djetetu bez roditeljskog staranja, djetetu čiji roditelj nije u stanju da se o njemu stara, djetetu sa smetnjama i teškoćama u razvoju, djetetu u sukobu sa zakonom, djetetu kojem roditelji nijesu saglasni oko načina vršenja roditeljskog prava, djetetu koje se zatekne van mjesta prebivališta bez nadzora roditelja, usvojioca ili staratelja, djetetu, odraslom i starom licu koje zloupotrebljava alkohol, drogu ili druga opojna sredstva, djetetu, odraslom i starom licu koje je žrtva zlostavljanja, zanemarivanja, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i eksploatacije ili kod kojeg postoji opasnost da će postati žrtva, djetetu, odraslom i starom licu žrtvi trgovine ljudima, trudnici bez porodične podrške i odgovarajućih uslova za život, samohranom roditelju s djetetom bez porodične podrške i odgovarajućih uslova za život, odrasloj i staroj osobi s invaliditetom, odraslom i starom licu koje je beskućnik, djetetu, odraslom i starom licu kojem je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite. Cijena ove usluge nije utvrđena, pa se ove usluge projektno finansiraju.

Za pružanje usluge terapije licencirana su 4 pružaoca usluge. Cijena ove usluge nije utvrđena, zbog čega se usluga finansira projektno. Pružanje usluga terapije treba preispitati jer po ugledu na region ne bi trebalo da budu u sistemu socijalne i dječje zaštite. U Srbiji ne postoje standardi i normativi za ovu uslugu, dok je u Hrvatskoj standardizovana samo usluga savjetovanja, dok su usluge terapije dio zdravstvenog sistema.

Za uslugu SOS telefona licencirano je 7 pružalaca usluge na teritoriji Crne Gore. JU Dječji dom „Mladost” Bijela je licenciran za pružanje usluge SOS telefona za djecu koja su žrtve zlostavljanja, zanemarivanja, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i eksploatacije ili kod kojih postoji opasnost da će postati žrtve. Ukupan broj poziva u 2023. godini bio je 636. NVO SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić je licenciran za SOS telefon za odrasla i stara lica koja su žrtve zlostavljanja, zanemarivanja, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i eksploatacije ili kod kojih postoji opasnost da će postati žrtve. Ukupan broj poziva u 2023. godini je bio 2313. Udruženje Roditelji pruža uslugu SOS telefona za roditelje i djecu. Ukupan broj poziva u 2023. godini je bio 1797 od strane roditelja. NVO Centar za romske inicijative pruža uslugu SOS telefona za žrtve dječjeg ugovorenog braka s teritorije Crne Gore. Ukupan broj poziva u 2023. godini je bio 95. NVO Crnogorski ženski lobi pruža uslugu SOS telefona za žrtve seksualnog nasilja. Ukupan broj poziva u 2023. godini je bio 411.

MRSS je za ovu uslugu, preko javnog poziva, izdvojilo 75.000,00 eura u 2023. godini, za pružaoce usluga JU Dječji dom „Mladost” Bijela i NVO SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić.

U narednom periodu sprovođenja strategije potrebno je istaći sljedeće **probleme** u okviru pružanja usluga savjetovanja i SOS telefona:

- nije utvrđena cijena usluga;
- nije definisan način finansiranja iz državnog i lokalnog budžeta;
- nije uspostavljena usluga savjetovanja u svakoj JLS;
- usluga SOS telefona nije dovoljno promovisana za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju i odrasla i stara lica i odrasle i stare osobe s invaliditetom koji su žrtve zanemarivanja, odnosno koji žive u izolaciji;
- ne postoje standardi za socijalno-edukativne usluge;
- ne postoji dovoljno edukovan kadar, kao ni dovoljan broj akreditovanih obuka za lica koja pružaju uslugu na SOS telefonu.

2.3.3. Usluge porodičnog smještaja i porodičnog smještaja–hraniteljstva su usluge koje podržavaju ostanak djece, odraslih i starijih lica u porodici i zajednici. Uslugu pruža fizičko lice koje je procijenjeno kao podobno, uspješno je završilo obuku i dobilo licencu za pružanje te usluge

od strane Centra za socijalni rad.⁶⁸ Centar za socijalni rad vrši procjenu podobnosti fizičkog lica za pružanje usluge porodičnog smještaja i porodičnog smještaja–hraniteljstva, stručnu podršku i obuku.

Tabela 9. Broj pružalaca usluge porodičnog smještaja i porodičnog smještaja–hraniteljstva krajem decembra 2023. godine

Broj pružalaca		Ukupno
Broj srodničkih porodica	hraniteljskih	222
Broj nesrodničkih porodica s djecom i mladima na smještaju (djelimično slobodne i zauzete)	hraniteljskih	41
Broj hraniteljskih porodica (slobodnih)		144
Broj pružalaca usluge porodičnog smještaja – srodničke		28
Broj pružalaca usluge porodičnog smještaja – nesrodničke (djelimično slobodne i zauzete)		2
Broj pružalaca usluge porodičnog smještaja (slobodne)		38
UKUPNO:		475

Porodični smještaj može biti standardni, uz intenzivnu ili dodatnu podršku, urgentni i povremeni.

Uslugu porodičnog smještaja u 2023. godini je koristilo samo 38 osoba. Pružaocima usluge porodičnog smještaja se isplaćuje naknada za troškove smještaja korisnika/korisnica i naknada za rad.⁶⁹ Visina naknade troškova se utvrđuje u visini troškova smještaja u javnu ustanovu. Naknada za rad pružaoca usluge standardnog porodičnog smještaja iznosi 30% od visine troškova smještaja korisnika/korisnica u javnu ustanovu, ukoliko se usluga pruža jednom korisniku/korisnici, odnosno 15% od tog iznosa za svakog sljedećeg korisnika/korisnicu koji koristi uslugu kod istog pružaoca. Iznos naknade za rad pružaoca usluge porodičnog smještaja uz intenzivnu ili dodatnu podršku iznosi 50% visine troškova smještaja u javnu ustanovu, kada se usluga pruža jednom korisniku/korisnici, odnosno 25% tih troškova za svakog sljedećeg korisnika/korisnicu. Povremeni porodični smještaj traje najduže 20 dana u toku godine.

Tabela 10. Broj odraslih i starijih lica na porodičnom smještaju krajem decembra 2023. godine

Broj lica na porodičnom smještaju za koje je nadležan CZSR u 2023. godini		Ukupno
Lica koja koriste standardni porodični smještaj		12
Lica koja koriste porodični smještaj uz intenzivnu ili dodatnu podršku		26
UKUPNO:		38

⁶⁸ Čl. 69 i 70 Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti („Službeni list CG“, br. 027/13, 001/15, 042/15, 047/15, 056/16, 066/16, 01/17, 031/17, 042/17, 050/17, 059/21, 145/21, 145/21, 003/23 i 048/24)

⁶⁹ Čl. 33 i 34 Pravilnika o bližim uslovima za pružanje i korišćenje za pružanje i korišćenje usluga porodičnog smještaja-hraniteljstva i porodičnog smještaja, („Službeni list CG“, br. 019/14, 015/16)

Usluga porodičnog smještaja–hraniteljstvo se obezbjeđuje djeci i mladima bez roditeljskog staranja i djeci i mladima čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama (standardni porodični smještaj–hraniteljstvo), djetetu koje ima smetnje i teškoće u razvoju (porodični smještaj–hraniteljstvo uz intenzivnu ili dodatnu podršku), djetetu kada je žrtva ili kada postoji opasnost da će postati žrtva zanemarivanja, zlostavljanja, eksploatacije i nasilja u porodici, kao i u slučaju iznenadne spriječenosti roditelja da brinu o djetetu (urgentni porodični smještaj–hraniteljstvo), djeci sa smetnjama i teškoćama u razvoju koja žive s roditeljima ili koriste uslugu porodičnog smještaja–hraniteljstva i koja su smještena u ustanovu socijalne i dječje zaštite (povremeni porodični smještaj–hraniteljstvo). Povremeni porodični smještaj–hraniteljstvo traje najduže 45 dana u toku godine.⁷⁰

Tokom godina, ova usluga se razvijala i postala je najvažniji oblik alternativnog staranja u Crnoj Gori. Prema podacima MRSS u srodničkim i nesrodničkim hraniteljskim porodicama u 2023. godini je bilo smješteno 420 djece i mladih. Uslugu porodičnog smještaja–hraniteljstva koristi 353 djece, od čega je 77% djece smješteno u srodničkim hraniteljskim porodicama. Uslugu porodičnog smještaja–hraniteljstva koristi 67 mladih, od čega je 91% smješteno u srodničkim hraniteljskim porodicama.

Tabela 11. Broj djece na porodičnom smještaju–hraniteljstvu krajem decembar 2023. godine

Broj djece na porodičnom smještaju–hraniteljstvu za koje je nadležan centar 2023. god.	Ukupno	Muško	Žensko	Djeca sa smetnjama u razvoju	Uzrast 0–3 godine
Djeca na srodničkom hraniteljstvu	271	145	126	8	11
Djeca na nesrodničkom hraniteljstvu	82	49	33	1	22
UKUPNO:	353	194	159	9	33

Tabela 12. Broj mladih na porodičnom smještaju–hraniteljstvu krajem decembra 2023. godine

Broj mladih (18-23) na porodičnom smještaju–hraniteljstvu	Ukupno	Muško	Žensko	Mladi sa smetnjama u razvoju
Mladi na srodničkom hraniteljstvu	61	28	33	1
Mladi na nesrodničkom hraniteljstvu	6	3	3	0
UKUPNO:	67	31	36	1

U periodu 2020–2023. godine usvojeno je 12 djece (7 ženskih i 5 muških). Stopa usvojenja dvostruko se smanjila u odnosu na prvu deceniju 21. vijeka (sa 7,9 na 3,7 na 100.000 djece i najniža je u cijelom regionu Centralne i Istočne Evrope.⁷¹ Niska stopa usvojenja ukazuje da je potrebno da se proces usvojenja dodatno analizira. U pojedinim istraživanjima se navodi da različiti akteri u sistemu dječje zaštite hraniteljstvo doživljavaju kao trajno rješenje, što može da predstavlja prepreku za realizaciju usvojenja.⁷²

U narednom periodu sprovođenja strateškog dokumenta, potrebno je istaći sljedeće **probleme** kada je u pitanju pružanje usluga porodičnog smještaja i porodičnog smještaja–hraniteljstva:

- nedovoljno je razvijena usluga povremenog porodičnog smještaja za odrasla i stara lica, porodični smještaj uz dodatnu ili intenzivnu podršku, kao i urgentni porodični smještaj;

⁷⁰ Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje usluga porodičnog smještaja–hraniteljstva i porodičnog smještaja („Službeni list CG“, br. 019/14 i 015/16)

⁷¹ Regionalna kancelarija UNICEF-a za Evropu i Centralnu Aziju, TransMonEE (2022). *Baza podataka, Indikator: Stopa usvojenja djece tokom godine, prema vrsti formalnog usvojenja (na 100.000)* <https://transmonee.org>

⁷² Junction Bugarska (2020). Izveštaj za pregled postojećeg sistema hraniteljstva i ubrzanje širenja hraniteljstva. Podgorica: UNICEF.

- nedovoljno je razvijena usluga povremenog porodičnog smještaja-hraniteljstva za djecu, porodični smještaj- hraniteljstvo uz dodatnu ili intenzivnu podršku, kao i urgentni porodični smještaj-hraniteljstvo;
- nedovoljan je broj pružalaca usluge porodičnog smještaja i porodičnog smještaja-hraniteljstva;
- pružaoci usluge porodičnog smještaja i porodičnog smještaja–hraniteljstva ne mogu da ostvare pojedina prava iz rada i po osnovu rada;
- nedostaju pružaoci usluge nesrodničkog porodičnog smještaja i porodičnog smještaja–hraniteljstva, posebno za potrebe urgentnog porodičnog smještaja, smještaja uz intenzivnu ili dodatnu podršku i povremenog smještaja;
- nedostaje adekvatna podrška hraniteljskim porodicama nakon inicijalne obuke;
- priprema korisnika/korisnica (djeca i mladi) za samostalan život zavisi od odluke hranitelja;
- postoji pogrešna percepcija da je usluga porodični smještaj–hraniteljstvo trajni oblik zaštite za dijete;
- nedostaju profesionalni hranitelji za pružanje urgentnog porodičnog smještaja–hraniteljstva i povremenog porodičnog smještaja–hraniteljstva;
- nedovoljno razvijeno usvojenje;
- nedostaje nadzor i kontrola kvaliteta pružanja usluge porodičnog smještaja i porodičnog smještaja–hraniteljstva.

2.3.4. Nedostajuće usluge podrške za život u zajednici⁷³

Stanovanje uz podršku je usluga namijenjena odrasloj i staroj osobi s invaliditetom i mladom licu koje je bilo dijete bez roditeljskog staranja do 23 godine života, a može se pružati i licu kojem je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite. Usluga stanovanja uz podršku nije uspostavljena, iako su Pravilnikom⁷⁴ propisani minimalni standardi i normativi za njeno pružanje. Razvoj ove usluge je imperativ deinstitutionalizacije, te je neophodno intenzivirati razvoj odgovarajućih kapaciteta i uspostavljanje ovog vida podrške. Na ovaj način bi se omogućio samostalan život u zajednici korisnicima koji su smješteni u ustanovu ili su u riziku da budu smješteni usljed izostanka odgovarajuće podrške porodice i nedostatka uslova za život. U opštinama Podgorica, Bijelo Polje, Danilovgrad i Kotor postoje stambene jedinice u kojima se putem CZSR pruža podrška mladima koji napuštaju JU Dječji dom „Mladost“ Bijela.

U narednom periodu sprovođenja strateškog dokumenta, potrebno je istaći sljedeće **probleme** kada je u pitanju pružanje usluge stanovanje uz podršku:

- ne postoje licencirani pružaoci usluge, iako su utvrđeni minimalni standardi i normativi za pružanje usluge;
- nije utvrđena cijena usluge;
- ne postoji saradnja i inicijativa između državnog i lokalnog nivoa za uspostavljanje usluge kao i međusektorska saradnja;
- nedovoljna iskorišćenost stambenih jedinica u vlasništvu CZSR po opštinama;
- ne postoje akreditovane obuke za pružanje ove usluge.

Usluga tumačenja i prevođenja na znakovni jezik je namijenjena osobama s oštećenjem sluha i/ili govora. Iako je Zakonom prepoznata kao usluga podrške za život u zajednici, usluga

⁷³ Okvir za pružanje usluga iz oblasti socijalne i dječje zaštite i proces deinstitutionalizacije, UNDP, dostupno na: <https://www.undp.org/cnr/montenegro/publications/okvir-za-pruzanje-usluga-iz-oblasti-socijalne-i-djecje-zastite-i-proces-deinstitutionalizacije>

⁷⁴ Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluga podrške za život u zajednici („Službeni list CG“, br. 63/19, 53/24 i 62/24)

tumačenja i prevođenja na znakovni jezik nije detaljno, makar ni formalno razrađena. Osobe s oštećenjem sluha i/ili govora imaju pravo, kao i druge osobe, na ravnopravnost, nediskriminaciju i dostupnost informacija u prilagodljivim formatima. To garantuju međunarodni i domaći pravni akti koji regulišu ljudska prava, a posebno prava OSI. Posebno je zabrinjavajuća činjenica što ne postoje prilagodljivi formati informacija za osobe oštećenog sluha i govora u svim ili gotovo svim javnim ustanovama, biroima i drugim servisima namijenjenim građanima/građankama, kao i u javnom prevozu. Poznato je da u Crnoj Gori postoji veoma mali broj tumača znakovnog jezika, kojima to nije primarno zanimanje. U zemljama u okruženju ova usluga nije dio sistema socijalne i dječje zaštite. Da bi se govorilo o uspostavljanju ove usluge, mora se prvo donijeti Zakon o upotrebi znakovnog jezika.

U narednom periodu sprovođenja strateškog dokumenta, potrebno je istaći sljedeće **probleme** kada je u pitanju pružanje usluge tumačenja i prevođenja na znakovni jezik:

- nedostatak minimalnih standarda i normativa;
- gotovo potpuna izolovanost i isključenost osoba s oštećenjem sluha i/ili govora u procesu donošenja odluka;
- veoma mali broj tumača znakovnog jezika;
- nedovoljna informisanost i motivisanost korisnika/korisnica za borbu za svoja prava u oblasti socijalne i dječje zaštite;
- znakovni jezik nije standardizovan

Usluga predah predstavlja kombinaciju kratkoročnog i povremenog smještaja, kroz koji se pruža podrška članovima porodice korisnika/korisnice. Ovaj vid podrške daje doprinos deinstucionalizaciji. Ciljne grupe ove usluge treba da budu roditelji djece sa smetnjama u razvoju i osoba s invaliditetom i porodice starijih osoba. Pružanjem ove usluge u vidu dnevnog, višednevnog smještaja ili smještaja tokom vikenda, omogućila bi se podrška roditeljima djece sa smetnjama u razvoju i osoba s invaliditetom i porodicama starijih osoba u održavanju i poboljšanju kvaliteta njihovog života s ciljem ostanka korisnika/korisnica u zajednici. Za ovu uslugu ne postoje propisani uslovi, normativi i minimalni standardi.

U narednom periodu sprovođenja strateškog dokumenta, potrebno je istaći sljedeće **probleme** kada je u pitanju pružanje usluge predah:

- nedostatak minimalnih standarda i normativa;
- ne postoji adekvatna podrška roditeljima djece sa smetnjama u razvoju i osoba s invaliditetom;
- ne postoji adekvatna podrška porodicama starijih osoba.

Usluge intenzivne podrške porodici podrazumijevaju pružanje intenzivne stručne podrške u domu korisnika/korisnica porodicama u kojima postoji rizik od izmještanja djece (djeca sa smetnjama u razvoju, djeca s problemima u ponašanju, pripadnici RE populacije i dr.) ili koje su u procesu pripreme za povratak djece iz institucije, kao i hraniteljskim porodicama. Pored savjetovanja i praktične pomoći u organizaciji svakodnevnog života, pruža se podrška kako bi porodica bolje koristila lokalne resurse (poboljšanje odnosa sa školom, domom zdravlja i sl.).

U narednom periodu sprovođenja strateškog dokumenta, potrebno je istaći sljedeće **probleme** kada je u pitanju pružanje usluge intenzivne podrške porodici:

- nedostatak minimalnih standarda i normativa;
- ne postoji adekvatna podrška porodicama u kojima postoji rizik od izmještanja djece ili koje su u procesu pripreme za povratak djece iz institucije, kao i hraniteljskim porodicama.

Da bi osobe s oštećenjem vida imale mogućnost da žive po principima samostalnog života, neophodno je da im budu dostupne i pristupačne usluge za podršku za život u zajednici, kakva

je i usluga **videći pratilac / videća pratiteljka**. Videći pratilac / videća pratiteljka je vrsta asistencije namijenjene osobama oštećenog vida, koji ima sličnosti sa ostalim vrstama asistencije, ali i specifičnih razlika u odnosu na njih. Cilj usluge videći pratilac / videća pratiteljka je da pruži podršku osobama s oštećenim vidom, prije svega u samostalnom kretanju, što dovodi do socijalizacije, inkluzije u društvu, povećanju samopouzdanja i motivacije za aktivno učešće u društvenom životu, uključujući motivaciju za traženje posla i zaposlenje, a što sve zajedno smanjuje nivo kućne institucionalizacije ovih osoba, koja je prisutna u značajnom obimu. Videći pratilac / videća pratiteljka podrazumijeva pružanje podrške osobi s oštećenjem vida od strane druge osobe u samostalnom kretanju za obavljanje aktivnosti koje u svakodnevnom životu ne može obaviti bez podrške drugog lica ili bi ih obavljala znatno sporije i uz puno napora, a nekada i uz veće finansijske troškove, usljed prisutne fizičke, informacione nepristupačnosti.

U narednom periodu sprovođenja strateškog dokumenta, potrebno je istaći sljedeće **probleme** kada je u pitanju pružanje usluge videći pratilac / videća pratiteljka:

- nedostatak minimalnih standarda i normativa;
- ne postoji adekvatna podrška osobama s oštećenim vidom.

Usluga **lični pratilac / lična pratiteljka** za djecu sa smetnjama u razvoju, osobe s intelektualnim i psihosocijalnim invaliditetom i autizmom doprinosi poboljšanju kvaliteta života ove djece i osoba i njihovih porodica. Razlika između personalnog asistenta i ličnog pratioca / lične pratiteljke je u tome što odluke u kojim aktivnostima personalni asistent pruža podršku donosi osoba s invaliditetom, a kod usluge ličnog pratioca / lične pratiteljke odluke djelimično donose i roditelji/staratelji djece sa smetnjama u razvoju i osoba s intelektualnim i psihosocijalnim invaliditetom i autizmom. Djeca sa smetnjama u razvoju imaju asistente u nastavi, ali im oni pružaju podršku samo u vrtiću ili u školi, a nemaju podršku prilikom dolaska ili povratka iz vrtića i/ili škole, kao i prilikom uključivanja u aktivnosti u zajednici. Osobe s intelektualnim i psihosocijalnim invaliditetom i autizmom većinom ne mogu da ostvare pravo na personalnog asistenta jer je veoma mali broj njih zaposlen ili uključen u sistem obrazovanja odraslih. Usluga pomoći u kući ne podrazumijeva pružanje podrške u zadovoljavanju socijalnih, kulturno-zabavnih, obrazovnih, sportskih i drugih potreba. Cilj usluge lični pratilac / lična pratiteljka je pružanje podrške uključivanju djece sa smetnjama u razvoju i osoba s intelektualnim i psihosocijalnim invaliditetom i autizmom u život zajednice, kao i podrška porodici u svakodnevnom funkcionisanju. U narednom periodu sprovođenja strateškog dokumenta, potrebno je istaći sljedeće **probleme** kada je u pitanju pružanje usluge lični pratilac / lična pratiteljka:

- nedostatak minimalnih standarda i normativa;
- ne postoji adekvatna podrška djeci sa smetnjama u razvoju i osobama s intelektualnim i psihosocijalnim invaliditetom i autizmom prilikom uključivanja u aktivnosti u zajednici.

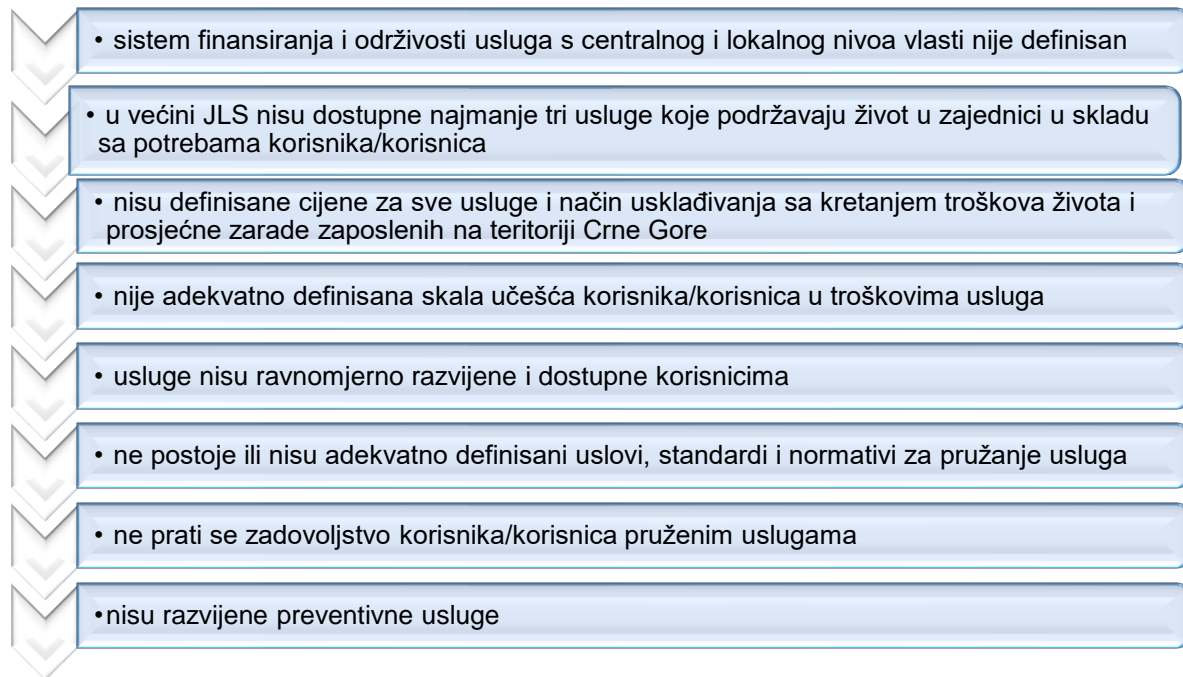
Usluge za podršku licima kojima je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik zaštite a koja žive u ruralnom području nisu uspostavljene. Crna Gora u odnosu na broj stanovnika i teritoriju predstavlja jednu razuđenu cjelinu. Ipak, urbanizacija i centralizacija uslovele su veliki broj unutrašnjih migracija s tendencijom sve većeg naseljavanja gradova, dok sela ostaju „prazna” ili s malim brojem, najčešće starog stanovištva koje ostaje izolovano od većine resursa neophodnih za adekvatnu podršku. Nedovoljno je podataka o broju, starosnoj strukturi i drugim karakteristikama osoba koje žive u udaljenim ruralnim područjima. Posebno složena situacija je u sjevernom regionu, gdje tokom zimskog perioda pojedina domaćinstva na udaljenim lokacijama bivaju više mjeseci odsječena od svih službi. Ovoj posebno ranjivoj kategoriji lica potrebno je posvetiti pažnju da bi se održao njihov opstanak i ostanak, a i podigao kvalitet njihovog života.

U narednom periodu sprovođenja strateškog dokumenta, potrebno je istaći sljedeće **probleme** kada je u pitanju pružanje usluge za podršku **licima kojima je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik zaštite a koja žive u ruralnom području**:

- stanovništvo u ruralnom području je izolovano i nema pristup većini resursa neophodnih za adekvatnu podršku

2.3.5 Ključni problemi u oblasti razvoja i održivosti usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u porodici i/ili zajednici u najmanje restriktivnom okruženju

Grafik 4. Ključni problemi u oblasti razvoja i održivosti usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u porodici i/ili zajednici u najmanje restriktivnom okruženju

2.4. Transformacija ustanova za smještaj korisnika/korisnica kroz pružanje usluga u zajednici u najmanje restriktivnom okruženju

Smještaj u ustanovu je usluga namijenjena korisnicima kojima podrška ne može da se obezbijedi u okviru porodice, putem usluge porodičnog smještaja i porodičnog smještaja–hraniteljstva ili pružanjem drugih usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici.

Djeca mlađa od 3 godine u skladu sa Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti se više ne upućuju na institucionalni smještaj, osim u izuzetnim slučajevima. Međutim, i dalje postoje razlozi za zabrinutost zbog broja djece i mladih koji su smješteni u institucijama, kao i zbog nedovoljne razvijenosti posebno preventivnih usluga i usluga podrške biološkoj porodici, kao i nesrodničkog hraniteljstva.

Uprkos pozitivnim naporima u procesu deinstitutionalizacije djece u Crnoj Gori, Komitet za prava djeteta je u svojim završnim zapažanjima na 2. i 3. periodični izvještaj Crne Gore za 2018. godinu naveo da „iako je država članica uložila značajne napore da reformiše sistem socijalne i dječje zaštite, da ojača pravni okvir za alternativno zbrinjavanje i da promoviše deinstitutionalizaciju, Komitet je i dalje zabrinut zbog broja djece koja još uvijek žive u institucionalnom smještaju, kao

i zbog činjenice da su deca iz najugroženijih i marginalizovanih grupa i dalje izložena velikom riziku od razdvajanja porodice i institucionalizacije”.⁷⁵

Prema podacima Ministarstva rada i socijalnog staranja, krajem 2023. godine je djece bez adekvatnog roditeljskog staranja bilo 430, od kojih su četrdeset troje djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju. Na institucionalnom smještaju se od ukupnog broja djece bez roditeljskog staranja nalazi 22% djece, dok je u hraniteljskim porodicama smješteno 78% djece.

Tabela 14. Djeca i mladi u ustanovama za smještaj krajem decembra 2023. godine

	Ukupno djeca i mladi	0-18		18-25		ž.	m.
		Ukupno djece	Broj djece sa smetnjama u razvoju	Ukupno mladih	Broj mladih s invaliditetom		
JU Dječji dom „Mladost”, Bijela	71	69	24	2	2	38	33
JU Centar Ljubović	19	15	2	4	0	6	13
Mala grupna zajednica, Bijelo Polje	8	8	8	0	0	5	3
UKUPNO:	98	92	34	6	2	49	49

Smještaj u ustanovu se obezbjeđuje djeci bez roditeljskog staranja, čiji razvoj je ometen porodičnim prilikama i djeci sa smetnjama u razvoju. Krajem decembra 2023. godini u JU Dječji dom „Mladost” u Bijeloj, boravilo je 71 djece i mladih (33 muškog pola i 38 ženskog pola). Mala grupna zajednica za djecu sa smetnjama u razvoju u Bijelom Polju je organizaciona jedinica JU Dječji dom „Mladost”. U maloj grupnoj zajednici je 2023. godine boravilo 8 djece (troje muškog pola i petoro ženskog pola).

Iako je u 2023. godine 420 djece i mladih boravilo u hraniteljskim porodicama, nesrodničko hraniteljstvo je prilično nerazvijeno, što predstavlja značajnu prepreku u procesu deinstitucionalizacije.

Proces transformacije JU Dječji dom „Mladost” započeo je 2015. godine, kada je donesen prvi plan transformacije ustanove. U okviru transformacije JU Dječji dom „Mladost” Bijela predviđeno je poboljšanje kvaliteta usluga u sistemu dječje zaštite, uz očuvanje postojećih kadrovskih i prostornih resursa ustanove. Planovima transformacije promijenjena je organizacije Doma tako što su djeca podijeljena po domskim zajednicama s ciljem njihovog osnaživanja i osamostalivanja i pripreme za prelazak sa strukturiranog i nadgledanog okruženja za samostalan život. Planovima transformacije planirane su, i Dom je licenciran za sljedeće usluge:

- Prihvatište za zaštitu djece od nasilja u porodici je usluga predviđena za potrebe urgentne zaštite djece od nasilja u porodici. Predviđa kratkoročno smještanje i tretman, pri čemu se procjenjuju potrebe djeteta i određuje budući oblik zaštite;
- Dnevni boravak za djecu sa smetnjama u razvoju uzrasta od 6 do 18 godina koja žive na teritoriji opštine Herceg Novi;
- SOS telefon - Nacionalna dječja telefonska linija koja je namijenjena djeci i mladima koji žive na teritoriji Crne Gore, pruža anonimnost, povjerljivost i dostupnost. Besplatna savjetodavna telefonska linija je dostupna 24 sata dnevno i na cijeloj teritoriji CG.

⁷⁵ CRC/C/MNE/CO/2-3, 22. jun 2018, para. 30.

JU Dječji Dom „Mladost” pruža podršku mladima koji su na rezidencijalnom smještaju i pripremaju se za napuštanje institucije, kao i nakon izlaska iz ustanove pomoć i podršku u razdoblju prilagođavanja na samostalan život, podršku u preuzimanju radnih obveza u zadovoljenju svakodnevnih potreba, stanovanju i vođenju domaćinstva, raspolaganju novcem, pomoć i podršku u zapošljavanju, obrazovanju, brizi o zdravlju, organizaciji slobodnog vremena u razvoju praktičnih vještina i dr., kroz savjetovanje i prelazne stambene jedinice.

Planom transformacije za period 2020–2024. godine predviđeno je uspostavljanje Centra za hraniteljstvo, od čega se odustalo, pa će se Centar za hraniteljstvo i usvojenje uspostaviti u Podgorici kao i dvijema područnim jedinicama, na jugu i sjeveru zemlje.

U narednoj fazi reforme planirano je da se djeci mlađoj od 7 godina ne obezbjeđuje smještaj u ustanovu. Ovo će zahtijevati angažman većeg broja nesrodničkih hranitelja, naročito za djecu sa smetnjama u razvoju.

Analiza zasnovana na perspektivi korisnika/korisnica pokazuje da stručni radnici kao najčešće razloge za smještaj djece u JU Dječji dom „Mladost” Bijela navode „zanemarivanje i/ili nasilje nad djecom od strane roditelja i poremećaje u funkcionisanju biološke porodice”.⁷⁶ Iz perspektive korisnika/korisnica smještaj u dom je posljedica nedovoljne podrške porodici, kako materijalne, tako i u razrješenju konflikata, u unapređenju roditeljskih vještina, ali i obezbjeđenje usluga kao što su vrtići, produženi boravak u školama i sl. Ovi razlozi ukazuju na to da je jedan od ključnih preduslova za implementaciju procesa deinstitucionalizacije prevencija i jačanje efikasne i efektivne usluge podrške porodicama u krizi kako bi se spriječilo razdvajanje djeteta i porodice gdje je to u interesu djeteta.

U narednom periodu sprovođenja strateškog dokumenta, potrebno je istaći sljedeće **probleme** kada je u pitanju pružanje usluge smještaja za djecu:

- djeca bez roditeljskog staranja su institucionalizovana zbog nemogućnosti roditelja da brinu o njima;
- nedovoljno su razvijene usluge podrške biološkim porodicama;
- nedovoljno je razvijeno hraniteljstvo;
- neodgovarajuća je procjena, priprema i podrška hraniteljima;
- nedovoljan je broj nesrodničkih hraniteljskih porodica;
- nedostatak podrške za reintegraciju djece bez roditeljskog staranja u porodično okruženje;
- nedostatak podrške za razvoj porodičnih veza i vještina roditeljstva.

U decembru 2023. godine, pored ove djece koja koriste uslugu smještaja u ustanovu u Crnoj Gori, 15 djece se nalazilo u internatima resursnih centara, a troje djece (1 muškog i 2 ženskog pola) je bilo na smještaju u ustanovama u Srbiji.

Djeca i mladi s problemima u ponašanju se smještaju u JU Centar „Ljubović” u kojoj se realizuje vaspitna mjera upućivanja u ustanovu nezavodskog tipa u trajanju od 6 mjeseci do 2 godine. U okviru djelatnosti Centra, izvršava se i mjera pojačanog nadzora organa starateljstva uz dnevni boravak u vaspitnoj ustanovi, kao i mjera privremenog smještaja, do okončanja pripremnog postupka po odluci nadležnog suda. U JU Centar „Ljubovic” krajem 2023. godine boravilo je 19 korisnika/korisnica od kojih su 15 djece (9 muškog pola i 6 ženskog pola) i 4 mladih (muškog pola). U sklopu JU Centar „Ljubović” u martu 2024. godine, uspostavljeno je sklonište/prihvatište za djecu i mlade žrtve trgovine ljudima.

U Analizi primjene Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti ističe se da ovaj vid zaštite nije primjeren za djecu mlađu od 15 godina.⁷⁷ Za razliku od djece i mladih koji su smješteni po osnovu sudske odluke i koji ostaju u ustanovi ograničen vremenski period (najduže dvije godine), boravak ostalih

⁷⁶ CEED Consulting (2022).

⁷⁷ Analiza primjene Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti (2021), dostupno na: <https://www.zsdzcg.me>

korisnika/korisnica mnogo je duži, često do punoljetstva. Za ovu grupu djece i mladih je, pored uzrasnog ograničenja, neophodno definisati i maksimalnu dužinu smještaja u ustanovi.⁷⁸ Potrebno je da se korisnici koji se smještaju po odluci suda, a koji su počinili teška krivična djela izdvoje u posebnu ustanovu u nadležnosti Ministarstva pravde.⁷⁹ Zabrinjava činjenica da ne postoji specijalizovana ustanova shodno Zakonu o postupanju prema maloljetnicima u postupanju u krivičnom postupku. U članu 28 ovog zakona propisano je da: „Maloljetniku ometenom u psihičkom razvoju ili s psihičkim poremećajima koji je učinio krivično djelo sud može, umjesto mjere upućivanja u vaspitnu ustanovu nezavodskog tipa ili ustanovu zavodskog tipa, izreći mjeru upućivanja u specijalizovanu ustanovu u kojoj se može obezbijediti liječenje i osposobljavanje maloljetnika”. Zakon je na snazi od 2011. godine, a još uvijek ne postoje uslovi za sprovođenje mjere koja je njime predviđena, iako je evidentna velika potreba za njom.

U narednom periodu sprovođenja strateškog dokumenta, potrebno je istaći sljedeće **probleme** kada je u pitanju pružanje usluga smještaja za djecu i mlade s problemima u ponašanju:

- za korisnike/korisnice koji koriste uslugu smještaja na osnovu rješenja CZSR nije ograničen vremenski period boravka;
- u ustanovu se upućuju djeca mlađa od 15 godina;
- u ustanovi su zajedno smješteni djeca i mladi;
- JU Centar „Ljubović” nema plan transformacije.

U Crnoj Gori 7 licenciranih pružalaca usluga pruža uslugu smještaja u ustanovu odraslih i starih lica. Pet javnih ustanova se nalaze u: Risnu, Bijelom Polju, Pljevljima, Nikšiću i u Podgorici. Dva privatna pružaoca usluge smještaja u ustanovu nalaze se u Danilovgradu.

Za odrasle i stare osobe s invaliditetom uslugu smještaja u ustanovu pruža JU „Komanski most” u Podgorici.

Jedna od reformskih mjera u sistemu socijalne i dječje zaštite podrazumijeva transformaciju ustanova za smještaj. Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti propisano je da javne ustanove koje obavljaju poslove smještaja djece, mladih, odraslih i starijih lica treba da se transformišu s ciljem razvoja usluga podrške za samostalni život, savjetodavno-terapijske, odnosno socijalno-edukativne usluge, u skladu s planom transformacije koji donosi nadležni organ državne uprave.⁸⁰

Smještaj u ustanovu bi trebalo da postoji kao zadnja varijanta kada se iscrpe sve opcije u zajednici, s tim da bi boravak u ustanovi trebalo da bude privremen⁸¹.

Trend suprotan deinstitucionalizaciji je zabilježen u zaštiti odraslih i starijih, imajući u vidu da se smještajni kapacitet za ovu grupu korisnika/korisnica, s otvaranjem novih domova za stare u Nikšiću i Podgorici, gotovo udvostručio. U 18 zemalja EU za koje su dostupni podaci u OECD bazi, udio starijih od 65 godina u rezidencijalnim institucijama za dugotrajnu njegu (isključujući bolnice) iznosio je u prosjeku 3,8%.⁸²

Tabela 15. Pregled kapaciteta i broja korisnika/korisnica smještaja odraslih i starih u ustanovu krajem decembra 2023. godine

⁷⁸ Na osnovu intervjua prilikom izrade strategije

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Član 117 Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti („Službeni list CG”, br. 027/13, 001/15, 042/15, 047/15, 056/16, 066/16, 01/17, 031/17, 042/17, 050/17, 059/21, 145/21, 145/21, 003/23, 048/24 i odluke Ustavno suda 42/2017 i 50/17)

⁸¹ Član 28 UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom

⁸² OECD (2021). Long-Term Care Resources and Utilisation. OECD Health Statistics (database), dostupno na: <https://doi.org/10.1787/data-00543-en>

Naziv ustanove	Kapacitet	Ukupan broj korisnika/korisnica na dan 31. 12. 2023. godine	Ukupan broj korisnika/korisnica s rješenjem CZSR	Ukupan broj korisnika/korisnica putem ugovaranja	ž.	m.
JU Dom starih „Grabovac” Risan	283	227	161	66	130	97
JU Dom starih Bijelo Polje	200	151	112	39	71	80
JU Dom starih Pljevlja	61	57	46	11	39	18
DOO Dom starih „Duga” Danilovgrad	45	46	1	45	27	19
DOO Dom starih „Nana” Danilovgrad	32	27	0	27	23	4
JU Dom starih Podgorica	274	212	75	137	138	74
JU Dom starih Nikšić	208	98	79	19	47	51
UKUPNO:	1103	818	474	344	475	343

Osim usluge smještaja u ustanovu, JU Dom starih Bijelo Polje, JU Dom starih Pljevlja i JU Dom starih „Grabovac“ u Risnu pružaju uslugu dnevnog boravka za odrasla i stara lica. Takođe, JU Dom starih „Grabovac“ u Risnu pruža uslugu pomoći u kući odraslim i starijim osobama s invaliditetom i licima kojima je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik zaštite u opštinama Budva, Kotor, Bar i Herceg Novi, smještaj u prihvatilište–sklonište odraslog i starog lica koje je beskućnik i savjetovanje za beskućnike.

Ukupan smještajni kapacitet domova za odrasla i stara lica je 1103 mjesta, od čega je 93% u javnim ustanovama. Popunjenost kapaciteta u javnim ustanovama je na kraju 2023. godine iznosila je oko 73 %. Popunjenost kapaciteta privatnih ustanova za smještaj krajem 2023. godine bila je oko 95%. Takođe, 45 osoba koristi uslugu smještaja u ustanovu u zemljama u regionu. Kapaciteti za pružanje usluge smještaja u ustanovu su značajno uvećani početkom 2023. godine, otvaranjem javnih ustanova u Podgorici i Nikšiću.

Ukupan broj korisnika/korisnica na kraju 2023. godine je 818. Broj korisnika/korisnica smještenih tokom 2023. godine je 595. Ukupan broj korisnika/korisnica kojima je tokom 2023. godine prestao smještaj je 309 ili 37,78% ukupne populacije korisnika/korisnica. Najčešći razlog prestanka smještaja je smrt korisnika/korisnica i to 196 korisnika/korisnica ili 63,43%. Domski smještaj je usluga koju korisnik/korisnica i porodica biraju kao trajni vid zbrinjavanja. Zato je i mali broj korisnika/korisnica – 28 ili 9,06% – koji odluče da se vrate u svoju porodicu. Korisnika/korisnica

koji su premješteni u drugu ustanovu tokom godine bilo je 54 ili 17,48%. Na lični zahtjev ustanove je napustilo 28 korisnika/korisnica ili 9,06%. Nema nijednog slučaja upućivanja korisnika/korisnice na uslugu porodičnog smještaja. Jedan od razloga može biti nedovoljna informisanost o postojanju ove usluge i njeno nedovoljno promovisanje kroz kampanje.

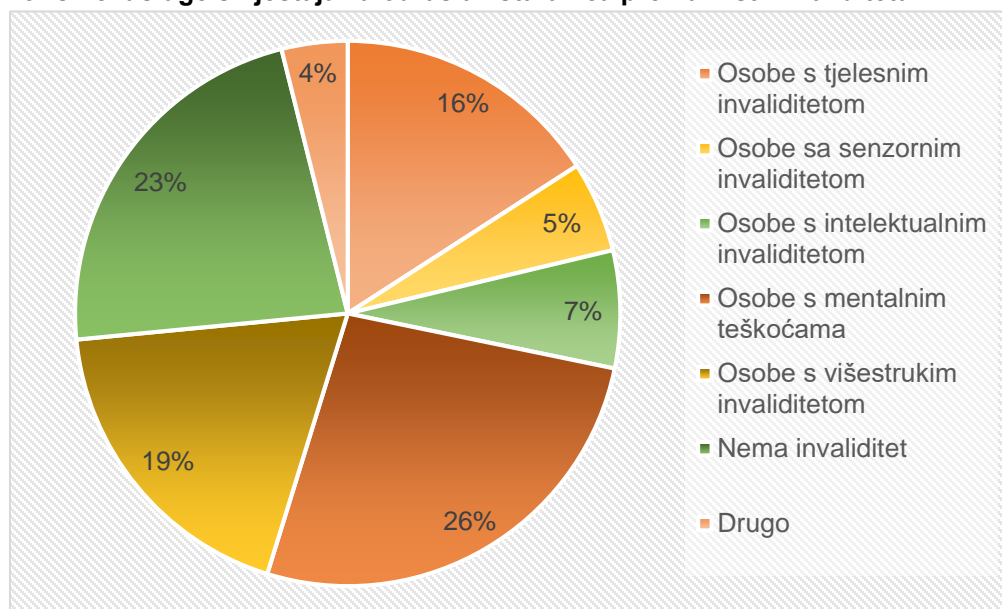
Popunjenost kapaciteta nam govori da ne postoji više stigma kada je u pitanju domski smještaj, te da porodica sve manje može da odgovori na rastuće potrebe starijih, da stariji žele da imaju vršnjačku socijalizaciju i dugoročnu zdravstvenu njegu i da će uvijek postojati određen broj korisnika/korisnica koji i pored razvoja usluga u zajednici neće svoje potrebe, prije svega zdravstvene prirode, moći da zadovolje u kućnim uslovima, nego će im biti neophodan institucionalni smještaj. Dominiraju korisnici starosti od 65 do 79 godina i to 39,49%, kao i korisnici preko 80 godina i to 39%, zatim korisnici od 51 do 64 godine starosti 17,36%. Korisnici koji su mlađi od 50 godina zastupljeni su s 4,16%. Procenat žena koje koriste smještaj u ustanovi je 58%. Evidentne su razlike između muškaraca i žena, žene duže žive, češće su udovice, imaju niže obrazovanje od muškaraca. Oko 50% korisnika/korisnica prije smještaja u ustanovu su živjeli sami.

Najveći broj korisnika/korisnica, 44,01%, sa srednjim je obrazovanjem, 76,53% korisnika/korisnica prima penziju, 23,59% korisnika/korisnica finansira smještaj dijelom iz svojih sredstava i dijelom od sredstava srodnika.

Sa stanovišta zbrinjavanja korisnika/korisnica i organizovanja svakodnevnog života u ustanovama, podaci o vrsti invaliditeta i stanja mentalnog zdravlja su indikatori od izuzetnog značaja.

Od 818 korisnika/korisnica koji su u ustanovama boravili na dan 31. 12. 2023. godine, 217 (26,53%) korisnika/korisnica je s mentalnim teškoćama. Zatim, 185 korisnika/korisnica (22,62%) nema tjelesni, senzorni invaliditet, mentalne i intelektualne teškoće. Od ukupnog broja korisnika/korisnica 153 (18,70%) je s višestrukim teškoćama. Broj korisnika/korisnica s tjelesnim invaliditetom je 130 (15,89%). Broj korisnika/korisnica s intelektualnim teškoćama je 57 (6,97%). Zatim, 44 korisnika/korisnice (5,38%) je sa senzornim invaliditetom, a 32 korisnika/korisnice (3,91%) imaju druge smetnje.

Grafik 5. Korisnici usluge smještaja za odrasla i stara lica prema vrsti invaliditeta

U JU Dom starih „Grabovac” u Risnu je u decembru 2023. godine boravilo 227 korisnika/korisnica. Oko 70% korisnika/korisnica je smješteno u ustanovu posredstvom centara za socijalni rad. Na kraju 2023. godine je udio žena u ukupnom broju korisnika/korisnica iznosio oko 57%. Kapaciteti doma su popunjeni s oko 80%.

U JU Dom starih „Bijelo Polje” je u decembru 2023. godine boravio 151 korisnik. Oko 74% korisnika/korisnica je smješteno u ustanovu posredstvom centara za socijalni rad. Na kraju 2023. godine je udio žena u ukupnom broju korisnika/korisnica iznosio oko 47%. Kapaciteti doma su popunjeni s oko 75%.

U JU Dom starih „Pljevlja” je u decembru 2023. godine boravilo 57 korisnika/korisnica. Oko 80% korisnika/korisnica je smješteno u ustanovu posredstvom centara za socijalni rad. Na kraju 2023. godine je udio žena u ukupnom broju korisnika/korisnica iznosio oko 68%. Kapaciteti doma su popunjeni s oko 93%.

JU Dom Starih „Podgorica” je osnovan 2020. godine, a prijem korisnika/korisnica je započeo početkom 2023. godine. U decembru 2023. godine u domu je boravilo 212 korisnika/korisnica. Oko 35% korisnika/korisnica je smješteno u ustanovu posredstvom centara za socijalni rad. Na kraju 2023. godine je udio žena u ukupnom broju korisnika/korisnica iznosio oko 65%. Kapaciteti doma su popunjeni s oko 77%.

U JU Dom starih „Nikšić” je u decembru 2023. godine boravilo 98 korisnika/korisnica. Oko 80% korisnika/korisnica je smješteno u ustanovu posredstvom centara za socijalni rad. Na kraju 2023. godine je udio žena u ukupnom broju korisnika/korisnica iznosio oko 47%. Kapaciteti doma su popunjeni s oko 47%.

DOO Dom starih „Duga” Danilovgrad je prvi privatni dom za stare u Crnoj Gori. U decembru 2023. godine u domu je boravilo 46 korisnika/korisnica. Jedan korisnik je smješten u ustanovu posredstvom centra za socijalni rad. Na kraju 2023. godine je udio žena u ukupnom broju korisnika/korisnica iznosio oko 58%.

DOO Dom starih „Nana” Danilovgrad je privatna ustanova za smještaj starijih lica. U decembru 2023. godine u domu je boravilo 27 korisnika/korisnica. Nije bilo korisnika/korisnica koji su smješteni u ustanovu posredstvom centara za socijalni rad. Na kraju 2023. godine je udio žena u ukupnom broju korisnika/korisnica iznosio oko 85%. Kapaciteti doma su popunjeni s oko 84%.

JU Zavod „Komanski most” u Podgorici je ustanova za **smještaj odraslih i starih osoba s invaliditetom**. U decembru 2023. godine u JU „Komanski most” je bilo 114 korisnika/korisnica (mladih lica 12, a odraslih i starih lica 102). Osoba ženskog pola je 52, a muškog 62.

Tabela 16. Pregled kapaciteta i broja korisnika/korisnica smještaja odraslih i starih osoba s invaliditetom u ustanovu krajem decembra 2023. godine

Naziv ustanove	Kapacitet	Ukupan broj korisnika/korisnica na dan 31. 12. 2023. godine	Ukupan broj korisnika/korisnica s rješenjem CZSR	Ukupan broj korisnika/korisnica putem ugovaranja usluga	ž.	m.	Broj osoba s invaliditetom
----------------	-----------	---	--	---	----	----	----------------------------

JU Zavod „Komanski most” – Podgorica	120	114	114	0	50	64	114
--------------------------------------	-----	-----	-----	---	----	----	-----

Popunjenost kapaciteta u ovoj ustanovi je kontinuirano visoka, a 2023. godine je iznosila 95%, pošto ustanova ima licencu za 120 korisnika/korisnica. Udio žena u ukupnom broju korisnika/korisnica je iznosio 44%. Najmlađi korisnik/korisnica usluga ima 19 godina, dok najstariji/a ima 72 godine života. Prosječna starost korisnika/korisnica iznosi 43 godine. Dva korisnika/korisnice imaju preko 65 godina. Najviše korisnika/korisnica, njih 18,3% u ustanovi boravi između jedne i pet godina. Od ukupnog broja korisnika/korisnica, njih 14 (11,7%) boravi u Zavodu duže od 40 godina, a najduži trenutni smještaj je 47 godina. Prosječna dužina boravka je preko 20 godina. Od ukupnog broja korisnika/korisnica smještaja, 38 korisnika/korisnica, tj. 33.33% njih, tokom 2023. godine nije imao posjetu od strane članova porodice, srodnika ili drugih lica značajnih za samog korisnika/korisnicu, takođe 38 korisnika/korisnica nije uopšte ostvarilo kontakt s porodicom ili srođnicima, niti se tokom ovog perioda neko interesovao za njih.

Svi korisnici/korisnice smještaja se nalaze pod starateljstvom nadležnog Centra za socijalni rad kao organa starateljstva, pri čemu se pri postavljanju staratelja prednost uvijek daje članu porodice u odnosu na stručnog radnika Centra. Od 114 korisnika/korisnica za petoro njih je rješenjem nadležnog Osnovnog suda produženo roditeljsko pravo; za 49 korisnika/korisnica staratelj je neko od članova porodice; dok 60 korisnika/korisnica nema srodnike ili oni nisu željeli ili nisu bili adekvatni za obavljanje starateljske dužnosti, te je u tom slučaju za staratelja postavljen stručni radnik nadležnog Centra.

Tokom 2023. godine nastavilo se s postupcima oko preispitivanja oduzete poslovne sposobnosti pokrenutih od strane nadležnog Osnovnog suda. Svim korisnicima ustanove je bila potpuno oduzeta poslovna sposobnost. Do kraja 2023. godine, od momenta pokretanja postupaka, jednom korisniku je djelimično vraćena poslovna sposobnost, dok je za šezdeset jednog korisnika/korisnicu po završetku sudskog procesa odbijen predlog o vraćanju poslovne sposobnosti. Kod preostalog broja korisnika/korisnica procedure preispitivanja oduzete poslovne sposobnosti još uvijek su u toku.

Proces transformacije je započeo donošenjem Plana transformacije 2020. godine. U okviru plana transformacije ove ustanove predviđen je razvoj usluga: stanovanje uz podršku, mala grupna zajednica, savjetovanja i pomoć u kući.⁸³ Projekat „Institucionalna transformacija JU Zavod Komanski most – Razvoj usluge stanovanja uz podršku” trajao je do novembra 2022. godine. U okviru projekta, sprovedena je procjena za sve korisnike/korisnice, a na osnovu metodologije – Skale procjene opšte funkcionalnosti osobe, te je za sve urađen i funkcionalni profil. Deset korisnika/korisnica je procijenjeno za uključivanje u pripremnu jedinicu u okviru C paviljona. Usluga stanovanja uz podršku i pored sprovedene adekvatne pripreme korisnika/korisnica nije uspostavljena zbog nemogućnosti ispunjavanja materijalnih uslova za licenciranje usljed nedostatka finansijskih sredstava. Plan transformacije je istekao i djelimično je realizovan, ali se ustanova nije licencirala za pružanje usluga u zajednici koje su bile planirane Planom transformacije.

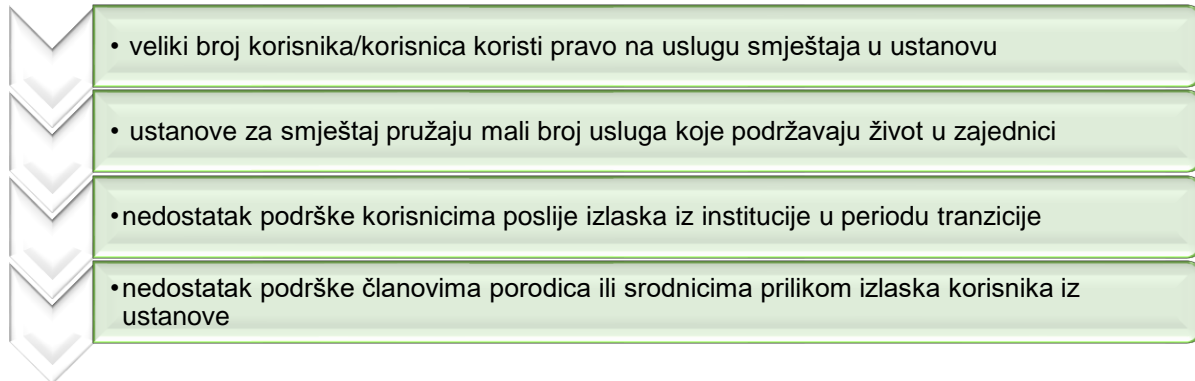
U narednom periodu sprovođenja strateškog dokumenta, potrebno je istaći sljedeće **probleme** kada je u pitanju pružanje usluga smještaja za odrasla i stara lica i odrasle i stare osobe s invaliditetom:

⁸³ Plan transformacije JU Zavod „Komanski most”, dostupno na: https://juzkomanskimost.me/sites/juzkomanskimost.me/files/2022-11/plan_transformacije-20.08.2020.pdf

- nedostatak aktivnog učešća u zajednici;
- nedostatak programa podrške za samostalan život ili život uz podršku;
- nedostatak podržanog odlučivanja;
- nedostatak integrativnog pristupa;
- nije realizovan Plan transformacije.

2.4.1. Ključni problemi u oblasti transformacije ustanova za smještaj korisnika/korisnica kroz pružanje usluga u zajednici u najmanje restriktivnom okruženju

Grafik 6. Ključni problemi u oblasti transformacije ustanova za smještaj korisnika/korisnica kroz pružanje usluga u zajednici u najmanje restriktivnom okruženju

2.5. Osnaživanje korisnika/korisnica za proces deinstitutionalizacije, uključivanje u zajednicu i sprečavanje institucionalizacije

Djeca su u riziku od institucionalizacije iz nekoliko razloga. Prvenstveno zanemarivanje, zlostavljanje, te porodični problemi kao što su razvod ili smrt roditelja, mogu dovesti do situacija u kojima djeca više ne mogu ostati u svojim domovima. Različiti su razlozi koji mogu dovesti do toga da roditelji nisu u mogućnosti da pruže djeci adekvatnu brigu i podršku. Takođe, povećanom riziku doprinosi i nedostatak adekvatnih podržavajućih mreža u zajednici. Obim i kvalitet usluga koje se pružaju u okviru podrške biološkoj porodici kako bi se omogućio ostanak djece u njoj nije na zadovoljavajućem nivou. Procjena i priprema hranitelja i djece je neadekvatna, a broj hraniteljskih porodica je nedovoljan. Ograničeni su kapaciteti potrebni za praćenje djece (njihovog statusa i uslova života), kao i resursi koji bi osigurali održivost napretka postignutog u procesu deinstitutionalizacije.

U Analizi multisektorskog odgovora na potrebe djece sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori navodi se da je „nejednakost u ostvarivanju prava djece sa smetnjama u razvoju u direktnoj vezi s barijerama s kojima se ta djeca suočavaju u pristupu zdravstvu, obrazovanju i uslugama socijalne i dječje zaštite. Opšta slika otkriva brojne probleme: ne postoji relevantna statistika o djeci sa smetnjama u razvoju, nedostaju podaci zasnovani na dokazima, međusektorska saradnja nije na zadovoljavajućem nivou, postoje nedostaci u oblasti pružanja usluga (a dolazi i do njihovog preklapanja), evidentan je neujednačen obuhvat djece sa smetnjama u razvoju inkluzivnim obrazovanjem, nedovoljna teritorijalna pokrivenost i obuhvat djece uslugama socijalne i dječje i zaštite, nejednak pristup pravdi itd.⁸⁴

⁸⁴ Analiza multisektorskog odgovora na potrebe djece sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, UNICEF Crna Gora, dostupno na: <https://www.unicef.org/montenegro/izvjestaji/analiza-multisektorskog-odgovora-na-potrebe-djece-sa-smetnjama-u-razvoju-u-crnoj-gori>

Djeca s problemima u ponašanju često su u riziku od institucionalizacije zbog toga što ne postoje adekvatni resursi za podršku u zajednici. Društvena stigmatizacija i nerazumijevanje problema u ponašanju mogu dovesti do toga da se djeca brzo etiketiraju kao „problematična”, što dodatno otežava njihovu integraciju u redovne društvene tokove. Institucionalizacija se ponekad vidi kao „brzo rješenje” za složene probleme koji zahtijevaju dugotrajnu i sveobuhvatnu podršku. Nažalost, smještanje djece u institucije često može pogoršati njihove probleme, jer im je potrebna individualizovana pažnja i podrška koja se teško može pružiti u institucionalnom okruženju.

Neophodno je predvidjeti modele socijalne aktivacije djece iz romskih i egipćanskih porodica i raditi na unapređenju roditeljskih vještina kako bi se smanjio broj djece kojima je neophodan neki od vidova institucionalnog zbrinjavanja. Djeca iz ove populacije su u velikom riziku od institucionalizacije u JU Dječji dom „Mladost”. Da bi se prevenirala institucionalizacija, prepoznaje se potreba za uključivanjem ove djece u dnevne boravke u kojima bi im se pružale različite aktivnosti (npr. pomoć djeci pri učenju, izradi domaćih zadataka, organizovanje različitih psihološko-edukativnih radionica o zdravim načinima života; psihološko-edukativne radionice o protektivnom i preventivnom ponašanju), a realizovao bi se i savjetodavno-terapijski rad s djecom i roditeljima.⁸⁵

Osobe s invaliditetom predstavljaju jednu od najosjetljivijih grupa u crnogorskom društvu i ujedno društvenu grupu koja je u izraženom riziku od institucionalizacije. U Crnoj Gori ne postoje pouzdani podaci o broju osoba s invaliditetom, niti o vrstama invaliditeta koji su zastupljeni, s obzirom na to da ne postoji registar osoba s invaliditetom. Osobe s invaliditetom su često u riziku od institucionalizacije zbog različitih faktora. Prvo, nedostatak pristupačnih resursa i podrške u zajednici može otežati samostalno življenje osobama s invaliditetom. Osim toga, društvena stigma i nedostatak razumijevanja mogu ih izolovati i ograničiti njihovu mogućnost da sudjeluju u društvenim aktivnostima. Iako je država dužna da obezbijedi osobama s invaliditetom samostalan i inkluzivan život u zajednici, u praksi je prisutna nedovoljna dostupnost i kontinuitet, kao i održivost usluga koje podržavaju život u zajednici. Poseban rizik kod ove kategorije muškaraca i žena je što su u većem procentu u riziku da postanu žrtve različitih oblika nasilja, a zbog nedostataka pristupačnih resursa i podrške u zajednici to nasilje bude godinama skriveno i neevidentirano.

Stara lica su takođe u posebnom riziku od institucionalizacije zbog niza faktora, poput nedostajuće neposredne porodične podrške, ekonomske nesigurnosti, zdravstvenih problema, smanjene pokretljivosti i fizičke snage za obavljanje svakodnevnih aktivnosti i drugo. Povećan broj starijih osoba u Crnoj Gori uvećava potrebu da se odgovori na specifične izazove u poštovanju njihovih ljudskih prava. Sistem usluga socijalne zaštite usmjerenih ka starijima, danas je u Crnoj Gori razvijeniji i sadržajniji, što se svakako mora smatrati unapređenjem. Zbog kompleksnih promjena u starosti, u zajednici je sve izraženija potreba za uvođenjem integrisanih socijalnih usluga, kako bi se na što kvalitetniji način odgovorilo na potrebe starijih korisnika/korisnica. Posebna pažnja se mora usmjeriti na starije muškarce i žene kojima je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik zaštite, a koji žive u ruralnim područjima i nemaju adekvatan obuhvat mrežom usluga iz sistema socijalne i dječije zaštite.

Osnaživanje djece, osoba s invaliditetom i starijih lica za proces deinstitutionalizacije i njihovo uključivanje u zajednicu ključno je za uspjeh procesa deinstitutionalizacije. Ovaj proces treba da uključuje procjenu trenutnog stanja, razvoj individualizovanih planova podrške, implementaciju neophodnih resursa i usluga, te kontinuirano praćenje i evaluaciju učinka. Cilj je osigurati da

⁸⁵ Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021–2025. godine, dostupno na: <https://wapi.gov.me/download-preview/9c1f248f-c43d-4ce0-bf18-e5b778327e90?version=1.0>

korisnici dobiju podršku koja im omogućava najveći mogući stepen nezavisnosti i kvaliteta života u porodici i/ili zajednici.

Djeca treba da budu uključena u procese koji ih se tiču, što je jedan od osnovnih principa Konvencije o pravima djeteta. Osnaživanje djece u ustanovama socijalne i dječje zaštite ključno je za njihov razvoj, emocionalno stanje i pripremu za samostalan život. Proces osnaživanja uključuje pružanje podrške, obrazovanja, emocionalne i socijalne podrške, te razvijanje njihovih sposobnosti i samopouzdanja.

Odrasle i stare osobe s invaliditetom rijetko učestvuju u ličnom planiranju, a pošto je mnogima oduzeta poslovna sposobnost, i formalno ne mogu da učestvuju u procesima donošenja odluka i preuzimanja odgovornosti. Uključivanje osoba s invaliditetom u postupke procjene i planiranja predstavlja ostvarenje njihovih prava na učešće i donošenje odluka, samostalno ili uz podršku. Individualizovano planiranje u skladu sa sposobnostima, od izuzetnog je značaja za razvoj vještina i znanja koje omogućavaju što samostalnije uključivanje u život zajednice. Proces učešća osoba s invaliditetom mora biti jasno osmišljen, njihova iskustva i potrebe moraju biti uvažene i prepoznate kako bi planiranje, sprovođenje i praćenje usluge bilo usmjereno na korisnike/korisnice, što se u praksi ne sprovodi dovoljno. Izlazak iz institucije odraslih i starijih i odraslih i starijih osoba s invaliditetom svih ovih godina veoma je rijetka pojava. Smrt korisnika/korisnica dominantno je najzastupljeniji razlog prestanka prava na uslugu smještaja. Korisnici u ustanovama često imaju ograničenu kontrolu nad svojim svakodnevnim aktivnostima, uključujući raspored, ishranu i slobodno vrijeme. Odluke o ličnim pitanjima poput medicinske njege i socijalnih aktivnosti, često donosi osoblje ustanove bez uključivanja korisnika/korisnica. Institucije često pružaju standardizovane usluge koje ne uzimaju u obzir individualne potrebe i želje korisnika/korisnica. Nedovoljni resursi i preopterećeno osoblje mogu dodatno ograničiti mogućnost pružanja individualizovane podrške. Korisnici često ne ostvaruju kontakt sa svojom porodicom, što može dovesti do osjećaja izolacije i usamljenosti. Poseban problem kod svih kategorija je sprovesti proces deinstitalizacije kod osoba koje su pored drugih poteškoća ili problema razvile zavisnost od hemijskih ili nehemijskih sredstava zavisnosti. Tako da u ovom dijelu razvoj mjera podrške za život u porodici i zajednici mora imati sagledavanje ovog aspekta

Neki od principa na kojima počiva sistem socijalne i dječje zaštite su: uvažavanje integriteta i dostojanstva korisnika/korisnice; zabrana diskriminacije; informisanje korisnika/korisnica; aktivno učestvovanje korisnika/korisnica u kreiranju, izboru i korišćenju prava iz socijalne i dječje zaštite; uvažavanje najboljeg interesa korisnika/korisnica i prevencija institucionalizacije i dostupnost usluga u najmanje restriktivnom okruženju. Zakonom je propisano da se ne mogu neposredno odabrati pružaoci usluge smještaja za djecu i lica lišena poslovne sposobnosti, već da se ove usluge koriste isključivo na osnovu rješenja centra za socijalni rad, odnosno na osnovu odluke suda, u skladu sa zakonom.

Bez obzira na pravni status, u skladu s principom učešća, korisnik/korisnica bi trebalo da se složi sa smještajem i korišćenjem usluga, u mjeri u kojoj je to moguće, u skladu s njegovim sposobnostima. Korisnici su često nedovoljno informisani o svojim pravima prilikom smještaja u ustanove socijalne zaštite, uslovima života u tim ustanovama, kao i o mogućnosti da napuste smještaj povlačenjem saglasnosti.

Za osnaživanje korisnika/korisnica je jako važno podržano donošenje odluka umjesto zamjenskog odlučivanja, što podrazumijeva osnaživanje korisnika/korisnica za samoodređenje i samozastupanje. Podržano odlučivanje je namijenjeno osobama s intelektualnim i/ili mentalnim invaliditetom kojima je potrebna pomoć u informisanom i samostalnom donošenju odluka. Pruža se od strane obučene osobe koju izabere sam korisnik, a koja je dužna da postupa nepristrasno i u skladu s uputstvima korisnika/korisnica. Do sada je korišćen model zamjenskog odlučivanja, kod koga su prava i sposobnosti osobe često ograničeni. Podržano donošenje odluka je koncept

koji omogućava osobama s invaliditetom da donose svoje odluke uz pomoć i podršku drugih. Umjesto toga, podržano odlučivanje poštuje autonomiju i prava osobe, osiguravajući da ona ima kontrolu nad svojim životom uz pomoć koja joj je potrebna. Informacije koje su potrebne za donošenje odluka moraju biti pristupačne i razumljive osobi. To uključuje pristupačnost informacija i komunikacije u skladu s potrebama pojedinca. Osobe koje podržavaju donošenje odluka pomažu u prikupljanju informacija, objašnjavanju opcija i mogućih posljedica, ali ne donose odluke umjesto osobe. Potrebno je osigurati pravne mehanizme koji štite prava osoba s invaliditetom i prepoznaju legitimnost podržanog odlučivanja.

Porodični zakon zahtijeva ozbiljne izmjene, imajući u vidu da predviđa institute suprotne Konvenciji UN o pravima osoba s invaliditetom, a koji se prvenstveno odnose na institute oduzimanja poslovne sposobnosti i produženog roditeljskog prava. Oba ova instituta propisana su na osnovu statusa lica, odnosno kao osnov uključuju lično svojstvo, to jest pretpostavljenu ili stvarnu invalidnost, koja se pritom reflektuje i percipira kao odsustvo „sposobnosti za rasuđivanje”, odnosno nesposobnost brige o sopstvenim pravima i interesima. Zbog navedenih instituta, osobama s invaliditetom se grubo krše jednakost pred zakonom, pristup pravdi, porodični odnosi, odnosno u najširem pravne radnje i donošenje odluka o životu i upravljanje sopstvenim životom. U kontekstu samostalnog života i deinstitucionalizacije, primjena navedenih instituta predstavlja ograničavanje i onemogućavanje samostalnog života, kako pravno faktički tako i u praksi, zbog režima zamjenskog odlučivanja, pa time i institucionalizacije bilo kroz smještaj u ustanovu, bilo kroz isključenost iz života zajednice i poništavanje pravnog subjektiviteta.

Porodični zakon zahtijeva izmjene i u pogledu hraniteljstva i uslova za usvojenje.

Pored Porodičnog zakona, neophodna je izmjena i Zakona o vanparničnom postupku, kao procesnog zakona, a u dijelu primjene modela zasnovanog na ljudskim pravima, umjesto medicinskog, imajući u vidu da važeće rješenje izjednačava stanje zdravlja s postojanjem oštećenja/invalidnosti.

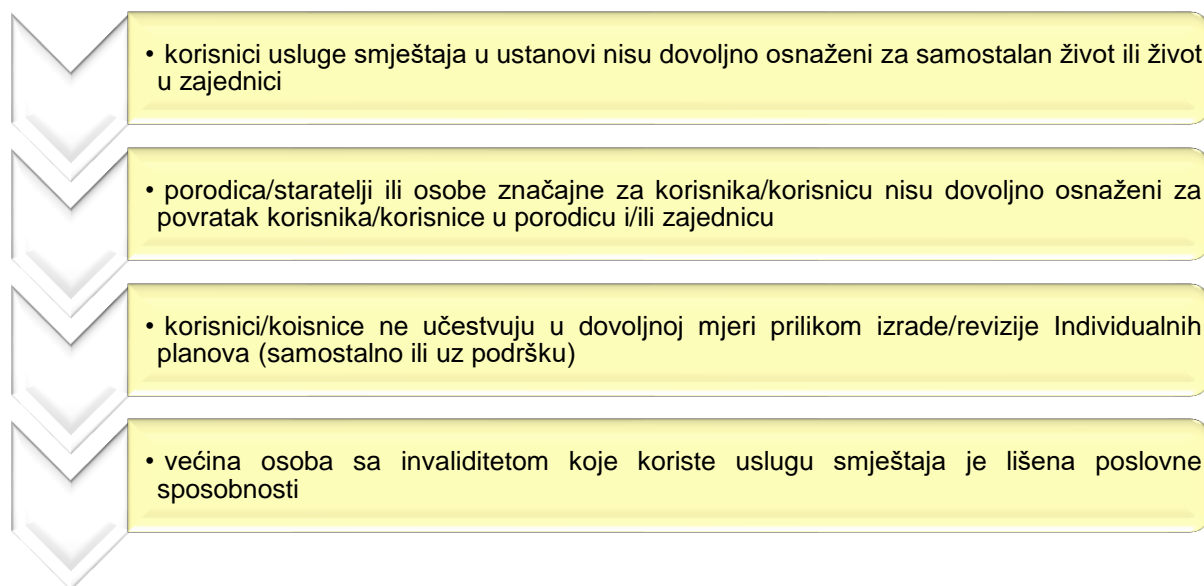
Jedan od problema u oblasti razvoja usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u porodici i/ili zajednici, odnosno u najmanje restriktivnom okruženju, jeste i taj što se ne izrađuju Individualni planovi usluga za korisnike/korisnice prava na osnovna materijalna davanja – za sve korisnike/korisnice lične invalidnine i za neke korisnike/korisnice dodatka za njegu i pomoć. Očekuje se da će ovaj problem biti djelimično riješen donošenjem Zakona o vještačenju invaliditeta i propisivanjem u Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti. Pored ovoga, potrebno je jačati i kapacitete zaposlenih u CZSR.

Strategija za zaštitu lica s invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period od 2022. do 2027. godine ističe pristupačnost kao jedan od ključnih prioriteta za poštovanje ljudskih prava i osnovni uslov za učešće osoba s invaliditetom u društvu na jednakim osnovama s drugim građanima/građankama. U okviru ove strategije postoji operativni cilj koji se bavi pristupačnošću, s naglaskom na obezbjeđivanju ravnopravnog pristupa licima s invaliditetom objektima u javnoj upotrebi, saobraćaju (javnom prevozu, javnim površinama i saobraćajnoj infrastrukturi), kao i informacijama, komunikacijama, proizvodima i uslugama. Ovo ukazuje na važnost pristupačnosti kao temeljnog principa za ostvarivanje jednakih prava za sve građane/građanke. Pravilnik o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica s invaliditetom propisuje konkretne uslove za prilagođavanje objekata kako bi bili pristupačni osobama s invaliditetom. Ovaj pravilnik obuhvata postavljanje pristupnih rampi, liftova i drugih objekata koji omogućavaju lakši pristup i kretanje. Takođe, Pravilnik o standardima pristupačnosti u Crnoj Gori definiše uslove i standarde za pristupačnost elektronske uprave. Ovaj pravilnik doprinosi poštovanju ljudskih prava i povezuje se s raznim pravnim mehanizmima zaštite ljudskih prava. Pored toga, usvojen je i Pravilnik o tehničkim specifikacijama interoperabilnosti koji se

odnosi na pristupačnost željezničkog sistema licima s invaliditetom i osobama sa smanjenom pokretljivošću.

2.5.1. Ključni problemi u oblasti osnaživanja korisnika/korisnica za proces deinstitucionalizacije, uključivanje u zajednicu i sprečavanje institucionalizacije

Grafik 7. Ključni problemi u oblasti osnaživanja korisnika/korisnica za proces deinstitucionalizacije, uključivanje u zajednicu i sprečavanje institucionalizacije

2.6. Oblast međusektorske saradnje

Međusektorska saradnja predstavlja ključni aspekt u omogućavanju održive deinstitucionalizacije i pružanju sveobuhvatne podrške korisnicima.

Za uspostavljanje integrisanih usluga koje podržavaju život u zajednici posebno je važna saradnja u različitim oblastima, prije svega u sektorima socijalne i dječje zaštite, obrazovanja, zdravstvene zaštite i zapošljavanja. Pored navedenih sektora, važna je i saradnja sa sektorima pravde, kulture, saobraćaja, sporta i drugih. Integrisane usluge su usluge koje kombinuju pružanje usluga iz različitih sektora (zdravstvo, obrazovanje, zapošljavanje) sa socijalnim uslugama, s ciljem da se sveobuhvatno i sinhronizovano odgovori na različite potrebe jedne osobe, umjesto odvojenog pružanja pojedinačnih usluga. Ovaj pristup stavlja korisnika/korisnicu usluge u centar politika, čime se obezbjeđuje veća efikasnost kod pružanja usluga. Integrisane usluge potrebno je prepoznati u Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti kao i drugim relevantnim zakonima.⁸⁶

U Crnoj Gori je ovo posebno važno zbog specifičnih izazova s kojima se suočava društvo poput ograničenih resursa, geografske razuđenosti i potrebe za boljom koordinacijom između različitih sektora. Uspostavljanjem međusektorske saradnje u procesu deinstitucionalizacije, kao i u procesu sprečavanja institucionalizacije obezbjeđuje se holistički pristup, s obzirom na to da se potrebe korisnika/korisnica koji su u riziku od institucionalizacije ne mogu riješiti kroz jedan sektor, zatim, obezbjeđuje se optimizacija resursa, poboljšanje kvaliteta usluga, kontinuirana i koordinirana podrška, jačanje zajednice, a posebno u dijelu smanjenja stigmatizacije osoba koje su boravile u institucijama i promovisanju njihovog prihvatanja u zajednicu.

⁸⁶ Analiza primjene Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti (2021), dostupno na: <https://www.zsdzcg.me>

Zbog nepostojanja međusektorske saradnje mnoge usluge nisu na pravi način prepoznate u sistemu.⁸⁷ Preporuka u *Mapi puta* je da se „izradi sveobuhvatni okvir finansiranja za međusektorske usluge koje zahtijevaju od pružalaca usluga da se usklade sa standardima i zahtjevima propisanim u različitim sektorima”.⁸⁸

U dnevnim centrima za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju se pored usluge dnevnog boravka pružaju i usluge iz domena zdravstvene zaštite i obrazovanja i vaspitanja. Povezanost sa sektorima izvan socijalne i dječje zaštite, međutim, nije uspostavljena, tako da ni programi rada nisu kompatibilni. Rad dnevnih centara treba posebno i detaljnije urediti, s obzirom na to da pored dnevnog boravka pružaju i niz drugih usluga iz drugih sektora.⁸⁹ Ranije analize pokreću posebno pitanje uloge dnevnih centara u kontekstu podrške inkluzivnom obrazovanju. Preporuke između ostalog ističu potrebu većeg povezivanja sa školama i predškolskim ustanovama, uspostavljanja integrisanih usluga sa službama za zapošljavanje usmjerenih na mlade s invaliditetom, kao i povezivanje s domovima zdravlja i medicinskim centrima radi unapređenja programa rehabilitacije. U nekim dnevnim centrima postoje problem s kvalitetom pruženih usluga i vremenom boravka djece, jer nema ograničenja u minimalnom boravku djece.

90

Od 2021. godine dnevni centri su u okviru projekta koji su realizovali MP i MRSS uz podršku UNICEF-a su poboljšali saradnju s vrtićima i osnovnim školama s ciljem zajedničkog određivanja ciljeva podrške i usklađivanja planova rada s djecom u ova dva sektora. Projekat je prve godine pilotiran u Pljevljima, Kotoru i Golubovcima, a sljedeće godine je proširen na skoro sve opštine u Crnoj Gori u kojima funkcionišu dnevni centri. U nekim opštinama, ta saradnja je nastavljena i u 2023. godini, ali u većini opština nije. Ukoliko se ne ustanovi kao novi model rada, postoji bojazan da će sve ostati na pilot-projektu koji je trajao godinu-dvije. Dosadašnja ulaganja u ove centre i činjenica da se njihovo finansiranje pomaže sredstvima iz državnog i iz opštinskih budžeta ohrabrujuće su okolnosti kad je riječ o održivosti DC i mogućnosti za njihov rad, kao i o širenju usluga koje mogu pružati.

Potrebe korisnika/korisnica su takve da se, pored aktivnosti koje su planirane uslugom dnevnog boravka u dnevnim centrima, pružaju i usluge podrške motoričkom razvoju, tj. rehabilitacije i rehabilitacije, jer svi dnevni centri imaju zaposlene fizioterapeute, a neki i radne terapeute koji imaju licencu iz oblasti zdravstva. U dnevnim centrima djeci pružaju usluge i defektolozi i logopedi, pošto im je potrebna podrška u razvoju kognitivnih i govorno-jezičkih sposobnosti. U dnevnim centrima su zaposlene i medicinske sestre kao saradnici, pošto veliki broj korisnika/korisnica ima EPI napade i druge zdravstvene probleme.

Trenutno dnevne centre finansiraju lokalne samouprave, koje su osnivači koji obezbjeđuju plate i dio troškova, a MSSD participira u troškovima korisnika/korisnica u iznosu od 250 eura mjesečno. Potrebno je da se u finansiranje ovih usluga uključe i Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija u dijelu usluga koje se pružaju mimo usluge dnevnog boravka.

Ministarstvo zdravlja bi trebalo da finansira medicinski kadar, a Ministarstvo prosvjete kadar koji pruža podršku obrazovanju djece.

U saradnji sa sektorima zdravstva i obrazovanja i vaspitanja treba razvijati usluge **rane**

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Centar za socijalnu politiku (2019). Mapa puta za prelazak sa institucionalnog staranja na usluge staranja u porodici i zajednici u Crnoj Gori zasnovana na minimalnom paketu usluga podrške za život u porodici i zajednici, uključujući i analizu troškova

⁸⁹ Analiza primjene Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti (2021), dostupno na: <https://www.zsdzcg.me>

⁹⁰ Centar za socijalnu politiku (2019). Matković (2021). Pravci promjena u neposrednoj budućnosti u programima socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori. Jačanje kapaciteta sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori. Dostupno na: <https://eesp.me/dokumenta>

intervencije. U sektoru zdravstva, od značaja su razvoj programa ranog otkrivanja i rane intervencije za djecu sa smetnjama u razvoju, osnivanje Centra za rani razvoj umjesto Centra za autizam, osnivanje Razvojnih centara pri svim Domovima zdravlja, patronažne službe, psihosocijalna podrška licima s invaliditetom i roditeljima djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju, uspostavljanje programa psihijatrijske zaštite djece u Crnoj Gori i sl. Krajem 2023. godine je usvojena Strategija ranog razvoja djeteta⁹¹, prema kojoj je potrebno: izrada analize i plana integracije dnevnih centara u sistem podrške sistemurane intervencije i ranog razvoja djeteta, uvođenje integriranih usluga intenzivne podrške porodicama u porodičnom okruženju, definisanje i usaglašavanje protokola i instrumenata saradnje, i uloge i odgovornosti između ključnih multisektorskih aktera rane intervencije na pilot lokacijama, uključujući predstavnike/predstavnice roditelja djece s kašnjenjima i teškoćama u razvoju.

Prema Analizi stanja u oblasti rane intervencije⁹² u Crnoj Gori, većina usluga je u fazi razvoja, odnosno prelaska s medicinskog modela ka savremenim uslugama rane intervencije. To znači da usluge u Crnoj Gori najčešće polaze od tradicionalnih usluga rehabilitacije, ali i da koriste neke osnovne koncepte/elemente savremene rane intervencije kao što su: razvojni skrining, sveobuhvatna timska procjena razvoja, individualizovani planovi usluga za porodicu i usluge orijentisane na porodicu u prirodnom okruženju djeteta – u domu, u dnevnom centru ili predškolskoj ustanovi.

Ministarstvo zdravlja je krajem 2023. godine usvojilo Strategiju ranog razvoja djeteta u kojoj su planirane zajedničke aktivnosti sektora zdravstva, socijalne i dječje zaštite i obrazovanja u pružanju podrške ranom razvoju djeteta.

U Strategiji se predlaže kao jedno od rješenja da uloga dnevnog boravka za djecu sa smetnjama u razvoju treba da se unaprijedi da bude dodatna podrška za holistički razvoj djeteta i da to treba prepoznati kroz zakone u oblasti zdravstva, socijalne i dječje zaštite i obrazovanja.

Jedna od Aktivnosti u ovoj Strategiji je: Priprema analize i izrada plana integracijednevnih centara u sistem podrške sistemu rane intervencije i ranog razvoja djeteta, a indikator rezultata je: Postojanje preciznih smjernica kako kadrovski, organizaciono integrisati resurse dnevnih centara u sistem RRD.

Kroz saradnju između UNICEF-a, Ministarstva zdravlja, Ministarstva prosvjete, Ministarstva rada i socijalnog staranja, a uz podršku EU, tokom 2023. godine pilotirano je razvojno praćenje/skrining i savremena transdisciplinarna, porodično orijentisana rana intervencija u dvijema opštinama – Kotor i Bijelo Polje. Pilotiranje je obuhvatilo mapiranje usluga u dvijema opštinama, jačanje kapaciteta profesionalaca o razvojnom praćenju/skriningu, a zatim i o primjeni porodično orijentisane rane intervencije, izradu Vodiča o ranoj intervenciji (podnesen Ministarstvu zdravlja na usvajanje), akreditaciju programa obuke od strane Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu.

Među međusektorskim programima koji su pilotirani ističe se i program *Brižne porodice*, namijenjen roditeljima djece od 2 do 9 godina, koji se realizuje u Crnoj Gori od početka 2018. godine uz podršku UNICEF-a. Tokom realizacije programa, roditelji se podučavaju nenasilnim tehnikama disciplinovanja koje, u kombinaciji s unaprijeđenim davanjem uputstava, i uspostavljanjem pravila i rutina, smanjuju ponašanja djece koja obično vode ka konfliktu, tako što se kreiraju uslovi koji su predvidljiviji i sigurniji za djecu. Na osnovu analize učinkovitosti, predlaže

⁹¹ Strategija ranog razvoja djeteta 2023–2027. godine, dostupno na: <https://wapi.gov.me/download-preview/486ec088-0fad-497e-9529-38108b85225c?version=1.0>

⁹² Rise Institut (2022). Analiza stanja u oblasti intervencija u ranom djetinjstvu u Crnoj Gori, UNICEF, dostupno: <https://www.unicef.org/montenegro/media/22626/file/Analiza%20stanja%20u%20oblasti%20intervencija%20u%20ranom%20djetinjstvu%20u%20Crnoj%20Gori.pdf>

se širenje ovog programa. Prepoznata je i potreba organizovanja ovog programa za roditelje djece sa smetnjama u razvoju i djece RE populacije radi razvijanja kapaciteta i vještina za roditeljstvo. Od 2024. godine i Zavod za socijalnu i dječju zaštitu će biti uključen u realizaciju ovog programa.

Podrška roditeljima djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju od trenutka prepoznavanja rizika kod beba ne postoji. Roditelji nemaju dovoljno informacija ili su izloženi kontradiktornim informacijama o tome šta sve rani razvoj podrazumijeva, šta je neophodno postići i učiniti da bi se omogućio optimalan razvoj djeteta. Partnerski odnos institucija s roditeljima i starateljima kako bi se pružili optimalni uslovi za razvoj svakog djeteta ne postoji. Podrška roditeljima od ranog uzrasta djeteta se mora pružati međusektorski, uključuje koordinisane usluge koje obuhvataju sektore zdravstvene, socijalne zaštite i obrazovanja, ali i druge aktere kao što su nevladine organizacije, lokalne samouprave, mediji itd. Roditeljima se mora pružati psiho-socijalna podrška da bi prihvatili stanje svog djeteta i pružili mu podršku u razvoju i uključivanju u život zajednice.

U sektoru obrazovanja, različitim dokumentima, istraživanjima i strategijama, kao posebno važni preduslovi za deinstitucionalizaciju navode se razvoj inkluzivnog obrazovanja, servisi usluge za podršku učenju i organizovanje dnevnog/produženog boravka u školama, prevashodno za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju osnovnoškolskog uzrasta.

U saradnji sa Ministarstvom rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga i Zavodom za zapošljavanje posebno je važno pokretanje programa podrške zapošljavanju i pripreme za tržište rada mladih pred izlazak iz ustanova JU Centar „Ljubović” i JU Dječji dom „Mladost” Bijela, kao i podrška mladima s invaliditetom.

Vlada Crne Gore, uz podršku UNDP i Delegacije EU, sprovodi sveukupnu reformu nacionalnog sistema vještačenja invaliditeta s ciljem uspostavljanja pravednijeg, ravnopravnijeg i jednostavnijeg pristupa pravima na novčanu podršku i usluge namijenjene licima s invaliditetom. Ovom reformom biće uvedena nova metodologija za vještačenje invaliditeta, zasnovana na modelu ljudskih prava.

Međusektorska pitanja obuhvataju između ostalog i pacijente koji su na dugotrajnom, odnosno produženom liječenju u zdravstvenim ustanovama. ZU Specijalna bolnica za psihijatriju „Dobrota” – Kotor u svom sastavu ima tri odjeljenja za produženo liječenje namijenjena za sveobuhvatno produženo liječenje osobama s rezistentnim psihotičnim poremećajima (shizofreni, shizoafektivni, afektivni) te odraslim osobama s mentalnim i intelektualnim invaliditetom. Na ovim odjeljenjima su uglavnom hospitalizovani pacijenti starije životne dobi, te područje rada uključuje i prijem bolesnika s postojanjem organskih psihičkih poremećaja, uključujući demencije, amnestičke i druge kognitivne poremećaje i sve psihičke poremećaje kod kojih bolesnik odbija komunikaciju sa specifičnom primarnom zdravstvenom zaštitom u domu za starije osobe. Odjeljenja za produženo liječenje u ovoj zdravstvenoj ustanovi imaju kapacitet od 122 pacijenta. Neophodno je da CZSR uspostave trajnu saradnju sa ZU Specijalna bolnica za psihijatriju „Dobrota” i razviju model zajedničkog djelovanja koji bi pacijentima omogućio pravovremenu i odgovarajuću socijalnu i starateljsku zaštitu. Poseban problem je podrška nakon izlaska iz psihijatrijske ustanove, s obzirom na to da u praksi postoje slučajevi, da osoba zbog nedostatka podrške u porodičnom okruženju ostaje u ustanovi čak i više godina.

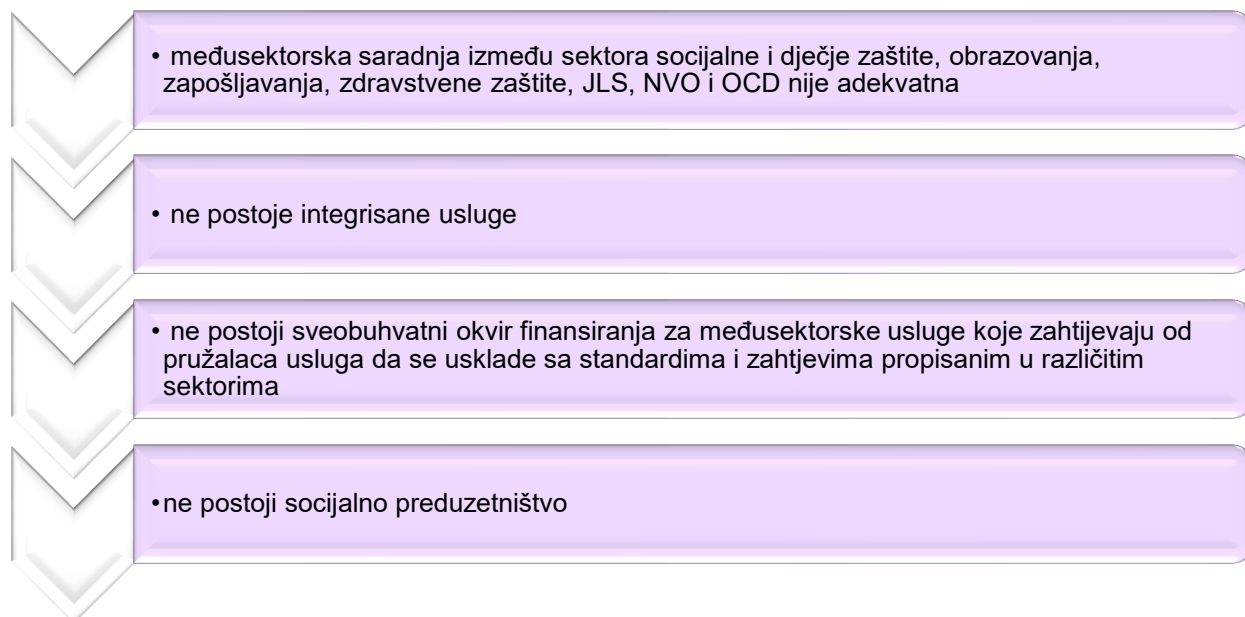
MRZS razvijaće socijalno preduzetništvo. Socijalno preduzetništvo ima važnu ulogu u procesu deinstitucionalizacije pružanjem alternativnih i inkluzivnih rješenja za mlade i osobe s invaliditetom koji su bili smješteni u institucije ili su u riziku od institucionalizacije. Osobe koje su marginalizovane ili u riziku od socijalne isključenosti, uključujući i one koji napuštaju institucionalne oblike zbrinjavanja, često nemaju priliku da se zaposle. Samim tim, oni nemaju priliku da steknu radne vještine, nemaju stabilan posao i socijalnu podršku, što je ključno za njihovu integraciju u zajednicu. Socijalna preduzeća funkcionišu na lokalnom nivou i cilj im je da

unaprijede životne uslove u zajednicama. Podržavanjem lokalnog razvoja, socijalna preduzeća pomažu u stvaranju okruženja koje je pogodnije za deinstitucionalizaciju, jer osobe koje napuštaju institucije, kao i one koje su u riziku od institucionalizacije mogu pronaći podršku i resurse u svojoj lokalnoj sredini. Socijalno preduzetništvo promoviše i vrijednosti društvene odgovornosti i solidarnosti, što može povećati svijest i angažman šire zajednice u podršci deinstitucionalizaciji. To uključuje prihvatanje i podršku osoba koje izlaze iz institucija, što je ključni aspekt uspješnog prelaska na život u zajednici.

Kroz inovativne pristupe i programe, socijalna preduzeća omogućavaju pojedincima da ostanu u svojim zajednicama, pružajući im podršku, obuku i resurse potrebne za samostalni život. Time se doprinosi razbijanju ciklusa institucionalizacije i osigurava se veća autonomija i integracija za osobe koje su ranije bile isključene. Socijalno preduzetništvo doprinosi podršci zapošljavanju i socijalnoj inkluziji.

2.6.1. Ključni problemi u oblasti međusektorske saradnje

Grafik 8. Ključni problemi u oblasti međusektorske saradnje

3. CILJEVI STRATEŠKOG DOKUMENTA

Opšti cilj ove strategije je ostvarivanje prava na dostojanstven, nezavisan i kvalitetan život u zajednici kroz proces deinstitucionalizacije, prevenciju institucionalizacije, podršku socijalnoj inkluziji, razvoj održivih i dostupnih usluga koje omogućavaju korisnicima da žive u najmanje restriktivnom okruženju.

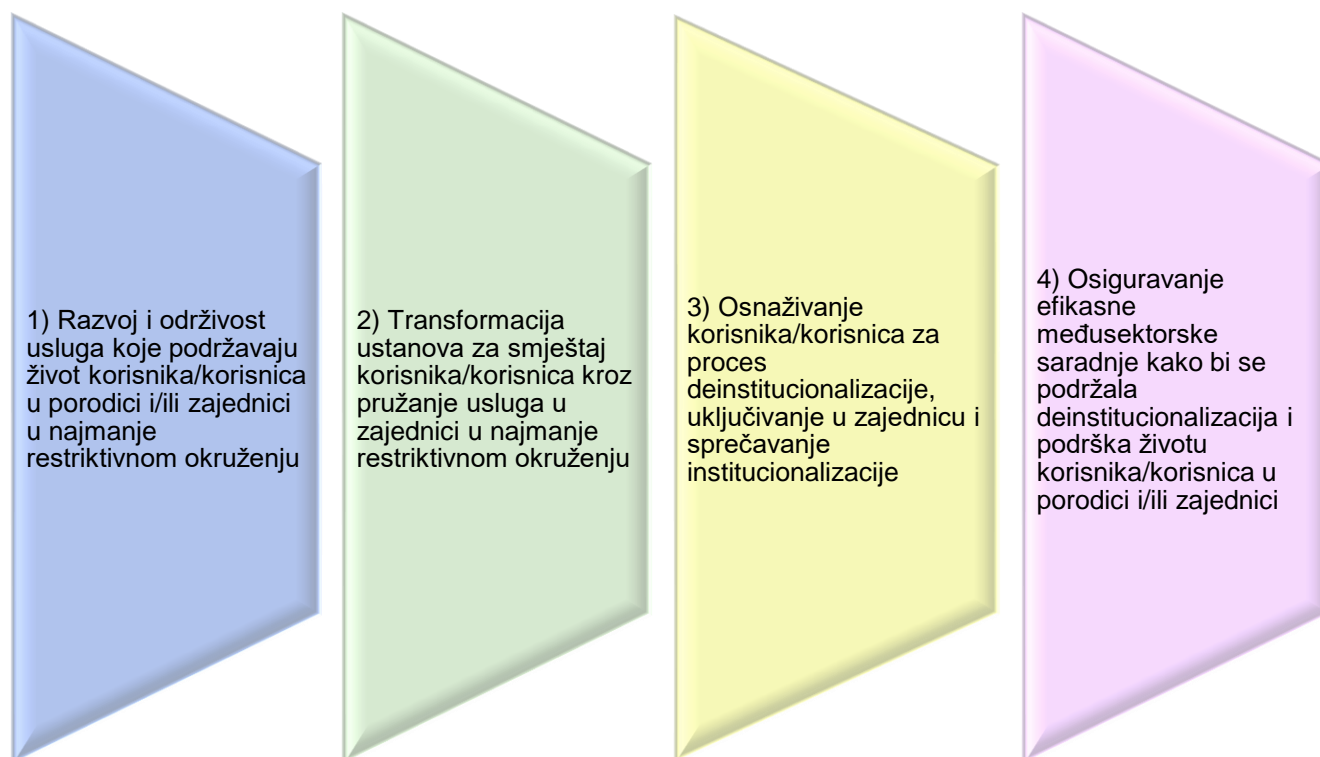
Deinstitucionalizacija podrazumijeva proces sistematičnog prelaska sa sistema institucionalne brige i zbrinjavanja u institucijama na sistem podrške u porodičnom okruženju i lokalnoj zajednici, kroz razvoj usluga u zajednici, obezbjeđivanje održivog finansiranja uz poštovanje prava korisnika/korisnica na sopstveni izbor i učešće u procesima donošenja odluka.

Deinstitucionalizacija podrazumijeva međusektorski odgovor i treba da bude predmet šire definisanih politika. Pokazatelji uspješnosti procesa deinstitucionalizacije su: smanjen broj

korisnika/korisnica u ustanovama za smještaj; broj usvojenih i realizovanih planova transformacije ustanova za smještaj; broj korisnika/korisnica koji su izašli iz ustanova za smještaj; broj ustanova koje su pored usluga smještaja licencirane za pružanje usluga koje podržavaju život u zajednici; broj usluga socijalne i dječje zaštite u zajednici koje podržavaju ostanak u prirodnom okruženju; broj korisnika/korisnica usluga socijalne i dječje zaštite koje podržavaju život u zajednici; izdvajanja iz lokalnih budžeta za razvoj usluga socijalne i dječje zaštite koje podržavaju život u zajednici; izdvajanja iz državnog budžeta za procese transformacije ustanova za smještaj i razvoj usluga socijalne i dječje zaštite koje podržavaju život u zajednici; broj korisnika/korisnica koji su djelimično i potpuno lišeni poslovne sposobnosti; broj korisnika/korisnica kojima je djelimično ili potpuno vraćena poslovna sposobnost.

U opštem cilju ovog strateškog dokumenta je naglašeno da je fokus na ostvarivanju prava na dostojanstven, nezavisan i kvalitetan život u zajednici. Da bi se ostvario opšti cilj Strategije deinstitutionalizacije postavljena su četiri operativna cilja. Za ostvarenje prava korisnika/korisnica potrebno je razviti i obezbijediti održivost usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u porodici i/ili zajednici vodeći računa da se usluge pružaju u najmanje restriktivnom okruženju. Potrebno je transformisati ustanove za smještaj i osnažiti korisnike/korisnice da učestvuju u procesu deinstitutionalizacije i uključivanja u zajednicu. Da bi se sve ovo ostvarilo neophodna je efikasna međusektorska saradnja.

Grafik 9. Operativni ciljevi

3.1 Operativni cilj 1: Razvoj i održivost usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u porodici i/ili zajednici u najmanje restriktivnom okruženju

Tabela 13. Indikatori učinka za operativni cilj 1

Indikatori učinka	Početna vrijednost (2024)	Srednja vrijednost (2026)	Ciljana vrijednost (2028)
Indikator učinka 1.1. Udio rashoda iz državnog budžeta za usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici u odnosu na usluge smještaja u ustanovu	Trenutni nivo izdvajanja za usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici iz državnog budžeta je: 3.690.000,00 eura (67%)	Povećanje godišnjih izdvajanja za usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici iz državnog budžeta za 160% (9.594.000,00 eura)	Povećanje godišnjih izdvajanja za usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici iz državnog budžeta za 400% u odnosu na 2024. godinu (18.450.000,00 eura)
	Trenutni nivo izdvajanja za usluge koje podržavaju usluge smještaja iz državnog budžeta je: 1.810.000,00 eura (33%)	Povećanje udjela izdvajanja za usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici u odnosu na usluge smještaja u ustanovu 84%:16%	Povećanje udjela izdvajanja za usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici u odnosu na usluge smještaja u ustanovu 91%:9%
Indikator učinka 1.2. Udio rashoda iz lokalnog budžeta koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici	Nivo izdvajanja za usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici iz lokalnih budžeta u 2022. godini je bio: 4.571.149,86 eura	Povećanje izdvajanja za usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici iz lokalnih budžeta za 25% u odnosu na 2023. godinu	Povećanje izdvajanja za usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici iz lokalnih budžeta za 50% u odnosu na 2023. godinu
Indikator učinka 1.3. Dostupne najmanje tri usluge koje podržavaju život u zajednici u JLS u skladu s potrebama korisnika/korisnica	9 JLS koje imaju najmanje tri usluge koje podržavaju život u zajednici	13 JLS koje imaju najmanje tri usluge koje podržavaju život u zajednici u skladu s potrebama korisnika/korisnica	Sve JLS imaju najmanje tri usluge koje podržavaju život u zajednici u skladu s potrebama korisnika/korisnica
Indikator učinka 1.4. Povećanje broja korisnika/korisnica koji koriste usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici	Broj korisnika/korisnica usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici na osnovu rješenja CZSR: 1752 ▪ dnevni boravak za djecu i mlade	Povećanje broja korisnika/korisnica usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici na osnovu rješenja CZSR za 10% ▪ dnevni boravak za	Povećanje broja korisnika/korisnica usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici na osnovu rješenja CZSR za 30% ▪ dnevni boravak za

Indikatori učinka	Početna vrijednost (2024)	Srednja vrijednost (2026)	Ciljana vrijednost (2028)
	<p>sa smetnjama i teškoćama u razvoju: 353</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ dnevni boravak za odrasle i stare osobe s invaliditetom i odrasla i stara lica: 103 ▪ dnevni boravak za djecu s problemima u ponašanju: 23 ▪ pomoć u kući: 814 ▪ personalna asistencija: 1 ▪ svratište: 0 ▪ savjetovanje: 0 ▪ porodični smještaj–hraniteljstvo (djeca): 353 ▪ porodični smještaj–hraniteljstvo (mladi): 67 ▪ porodični smještaj (odrasla i stara lica): 38 	<p>djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ dnevni boravak za odrasle i stare osobe s invaliditetom i odrasla i stara lica ▪ dnevni boravak za djecu s problemima u ponašanju ▪ pomoć u kući ▪ personalna asistencija ▪ svratište ▪ nove usluge ▪ savjetovanje ▪ porodični smještaj–hraniteljstvo (djeca) ▪ porodični smještaj–hraniteljstvo (mladi) ▪ porodični smještaj (odrasla i stara lica) 	<p>djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ dnevni boravak za odrasle i stare osobe s invaliditetom i odrasla i stara lica ▪ dnevni boravak za djecu s problemima u ponašanju ▪ pomoć u kući ▪ personalna asistencija ▪ svratište ▪ nove usluge ▪ savjetovanje ▪ porodični smještaj–hraniteljstvo (djeca) ▪ porodični smještaj–hraniteljstvo (mladi) ▪ porodični smještaj (odrasla i stara lica)
Indikator učinka 1.5. Uspostavljene nedostajuće usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici	Trenutno postoji 549 usluga ⁹³ koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici	Povećan broj usluga za najmanje jednu nedostajuću uslugu – stanovanje uz podršku	Povećan broj usluga za najmanje tri nedostajuće usluge
Indikator učinka 1.6. Zadovoljstvo korisnika/korisnica uslugama koje podržavaju život u zajednici	Nije praćeno zadovoljstvo	Uspostavljen model praćenja zadovoljstva korisnika/korisnica	Model praćenja zadovoljstva korisnika/korisnica se primjenjuje i prikupljaju se podaci o nivou zadovoljstva uslugama koje podržavaju život u zajednici

⁹³ Usluge podrške životu u zajednici, usluge savjetovanja i SOS telefona, usluge porodičnog smještaja i porodičnog smještaja-hraniteljstva

3.2 Operativni cilj 2: Transformacija ustanova za smještaj korisnika/korisnica kroz pružanje usluga u zajednici u najmanje restriktivnom okruženju

Tabela 17. Indikatori učinka za operativni cilj 2

Indikatori učinka	Početna vrijednost (2024)	Srednja vrijednost (2026)	Ciljana vrijednost (2028)
Indikator učinka 2.1. Smanjen broj korisnika/korisnica na smještaju u ustanovama	<p>Trenutni broj korisnika/korisnica na smještaju u ustanovama u Crnoj Gori:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ djeca: 92 (45 muškog pola i 47 ženskog pola) – djeca bez adekvatnog roditeljskog staranja: 77 od kojih je djece sa smetnjama u razvoju: 34 – djeca s problemima u ponašanju: 15 ▪ mladi: 6 (4 muškog pola i 2 ženskog pola) – mladi s invaliditetom: 2 – mladi s problemima u ponašanju: 4 ▪ odrasla i stara lica: 932 (407 muškog pola i 525 ženskog pola) – osobe s invaliditetom: 114 (52 ženskog pola i 62 muškog pola) 	<p>Smanjen broj korisnika/korisnica na smještaju u ustanovama za:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ djeca bez adekvatnog roditeljskog staranja za 10% ▪ djeca sa smetnjama u razvoju za 10% ▪ djeca s problemima u ponašanju za 10% ▪ mladi s invaliditetom za 10% ▪ mladi s problemima u ponašanju za 10% ▪ odrasla i stara lica za deset korisnika/korisnica ▪ osobe s invaliditetom za pet korisnika/korisnica 	<p>Smanjen broj korisnika/korisnica na smještaju u ustanovama za:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ djeca bez adekvatnog roditeljskog staranja za 20% ▪ djeca sa smetnjama u razvoju za 20% ▪ djeca s problemima u ponašanju za 20% ▪ mladi s invaliditetom za 20% ▪ mladi s problemima u ponašanju za 20% ▪ odrasla i stara lica za 20 korisnika/korisnica ▪ osobe s invaliditetom za deset korisnika/korisnica
Indikator učinka 2.2. Udio djece na smještaju u ustanovi u ukupnom broju djece na smještaju u ustanovi i porodičnom smještaju–hraniteljstvu	<p>Ukupan broj djece na smještaju u ustanovi i na porodičnom smještaju–hraniteljstvu: 445</p> <p>Broj djece na smještaju u ustanovi: 92 (45 muškog pola i 47 ženskog pola)</p>	<p>Udio djece na smještaju u ustanovi u odnosu na ukupan broj djece (koja se nalaze na smještaju u ustanovi i porodičnom smještaju–hraniteljstvu) smanjen za 5%</p>	<p>Udio djece na smještaju u ustanovi u odnosu na ukupan broj djece (koja se nalaze na smještaju u ustanovi i porodičnom smještaju–hraniteljstvu) smanjen za 10%</p>

	<p>Broj djece na porodičnom smještaju–hraniteljstvu: 353 (194 muškog pola i 159 ženskog pola)</p> <p>Trenutni udio djece na smještaju u ustanovi u ukupnom broju djece (koja se nalaze na smještaju u ustanovi i porodičnom smještaju–hraniteljstvu): 21%</p>		
<p>Indikator učinka 2.3 Stopa djece u formalnoj rezidencijalnoj zaštiti (u ustanovama za smještaj) i formalnoj zaštiti u porodici na kraju godine na 100.000 djece</p>	<p>Stopa djece u formalnoj rezidencijalnoj zaštiti (u ustanovama za smještaj): 81⁹⁴</p> <p>Stopa djece u formalnoj zaštiti u porodici: 248⁹⁵</p>	<p>Stopa djece u formalnoj rezidencijalnoj zaštiti (u ustanovama za smještaj): 65</p> <p>Stopa djece u formalnoj zaštiti u porodici: 250</p>	<p>Stopa djece u formalnoj rezidencijalnoj zaštiti (u ustanovama za smještaj): 55</p> <p>Stopa djece u formalnoj zaštiti u porodici: 265</p>
<p>Indikator učinka 2.4. Broj usluga koje podržavaju život u zajednici koje pružaju ustanove za smještaj</p>	<p>Trenutni broj usluga koje podržavaju život u zajednici koje pružaju ustanove za smještaj: 11</p>	<p>Povećan broj usluga koje podržavaju život u zajednici koje pružaju ustanove za smještaj za najmanje 70%</p>	<p>Povećan broj usluga koje podržavaju život u zajednici koje pružaju ustanove za smještaj za najmanje 100%</p>
<p>Indikator učinka 2.5. Broj korisnika/korisnica smještenih u ustanovu koji su procijenjeni kao sposobni za samostalan život ili život uz podršku</p>	<p>Trenutni broj korisnika/korisnica koji su procijenjeni kao sposobni za samostalan život ili život uz podršku:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ djeca: 25 (11 muškog pola i 14 ženskog pola) ▪ mladi: 2 (ženskog pola) ▪ odrasli i stariji: 0 ▪ odrasle i stare osobe s invaliditetom: 10 (6 muškog pola i 4 ženskog pola) 	<p>Povećan broj korisnika/korisnica kojima se pruža podrška u periodu pripreme za izlazak iz ustanove:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ djeca: 28 ▪ mladi: 4 ▪ odrasli i stariji: 10 ▪ odrasle i stare osobe s invaliditetom: 12 	<p>Povećan broj korisnika/korisnica kojima se pruža podrška u periodu pripreme za izlazak iz ustanove:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ djeca: 30 ▪ mladi: 6 ▪ odrasli i stariji: 20 ▪ odrasle i stare osobe s invaliditetom: 15

3.3 Operativni cilj 3: Osnajivanje korisnika/korisnica za proces deinstitucionalizacije, uključivanje u zajednicu i sprečavanje institucionalizacije

Tabela 18. Indikatori učinka za operativni cilj 3

⁹⁴ <https://www.transmonee.org/dashboard?prj=tm&page=CPC>, podaci dostupni za 2021. godinu

⁹⁵ <https://www.transmonee.org/dashboard?prj=tm&page=CPC>, podaci dostupni za 2021. godinu

Indikatori učinka	Početna vrijednost (2024)	Srednja vrijednost (2026)	Ciljana vrijednost (2028)
<p>Indikator učinka 3.1. Broj osoba kojima je u potpunosti ili djelimično vraćena poslovna sposobnost</p>	<p>Vrijednost koja se odnosi na trenutni broj osoba kojima je oduzeta poslovna sposobnost potpuno: 948 (493 muškog pola i 455 ženskog pola) ili djelimično: 38 (24 muškog pola i 14 ženskog pola)</p> <p>Vrijednost koja se odnosi na trenutni broj osoba kojima je potpuno ili djelimično vraćena poslovna sposobnost (period 2022–2023): tri korisnika/korisnice (vraćena djelimična poslovna sposobnost, a bila im je potpuno oduzeta poslovna sposobnost)</p> <p>Trenutni broj ponovno pokrenutih postupaka procjene poslovne sposobnosti (period 2022–2023): 11 korisnika/korisnica kojima je potpuno oduzeta poslovna sposobnost (7 muškog pola i 4 ženskog pola) i 1 korisnik kome je djelimično oduzeta poslovna sposobnost (muškog pola)</p>	<p>Smanjenje broja osoba kojima je oduzeta poslovna sposobnost za najmanje 10</p> <p>Povećanje broja osoba kojima je potpuno ili djelimično vraćena poslovna sposobnost za najmanje 10</p> <p>Povećanje broja osoba za koje su ponovno pokrenuti postupci procjene poslovne sposobnosti za najmanje 25</p>	<p>Smanjenje broja osoba kojima je oduzeta poslovna sposobnost za najmanje 20</p> <p>Povećanje broja osoba kojima je potpuno ili djelimično vraćena poslovna sposobnost za najmanje 20</p> <p>Povećanje broja osoba za koje su ponovno pokrenuti postupci procjene poslovne sposobnosti za najmanje 50</p>
<p>Indikator učinka 3.2. Povećano učešće korisnika/korisnica prilikom izrade/revizije individualnih planova (samostalno ili uz podršku)</p>	<p>Individualni planovi ne sadrže aktivnosti koje su razvijene uz puno učešće korisnika/korisnica</p>	<p>Minimum 50% individualnih planova razvijeno/revidirano uz puno učešće korisnika/korisnica</p>	<p>100% individualnih planova razvijeno/revidirano uz puno učešće korisnika/korisnica</p>
<p>Indikator učinka 3.3. Povećan broj korisnika/korisnica usluge smještaja u ustanovi koji su</p>	<p>Korisnici usluga smještaja u ustanovi nisu osnaženi za samostalan život ili život uz podršku</p>	<p>Minimum 30 korisnika/korisnica usluge smještaja u ustanovi osnaženo za</p>	<p>Minimum 40 korisnika/korisnica usluge smještaja u ustanovi osnaženo za</p>

osnaženi za samostalan život ili život u zajednici	Broj korisnika/korisnica koji je dobio podršku za odlučivanje umjesto zamjenskog odlučivanja i starateljstva	samostalan život ili život uz podršku	samostalan život ili život uz podršku
---	--	---------------------------------------	---------------------------------------

3.4 Operativni cilj 4: Osiguravanje efikasne međusektorske saradnje kako bi se podržala deinstitucionalizacija i podrška životu korisnika/korisnica u porodici i/ili zajednici

Tabela 19. Indikatori učinka za operativni cilj 4

Indikatori učinka	Početna vrijednost (2024)	Srednja vrijednost (2026)	Ciljana vrijednost (2028)
Indikator učinka 4.1. Razvijene integrisane usluge koje uključuju sve potrebne usluge iz različitih sektora	Ne postoje integrisane usluge u sistemu	Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti i drugim zakonima i podzakonskim aktima propisan je način funkcionisanja pružanja integrisanih usluga i način saradnje između sektora	Razvijene integrisane usluge se pružaju korisnicima
Indikator učinka 4.2. Uspostavljeno socijalno preduzetništvo	Nije uspostavljeno socijalno preduzetništvo	Usvojen Zakon o socijalnom preduzetništvu	Registrovano najmanje deset socijalnih preduzeća

Prilikom definisanja ciljeva nisu identifikovani mogući negativni uticaji na životnu sredinu.

4. FINANSIJSKI OKVIR ZA SPROVOĐENJE STRATEGIJE

Za realizaciju aktivnosti predviđenih Strategijom deinstitucionalizacije potrebno je izdvajanje finansijskih sredstava u ukupnom iznosu od **56.181.600,00 eura**. Metodologija koja je korišćena prilikom obračuna finansijskih izdataka/prihoda je metoda procjene kao i prethodnih iskustava nosilaca aktivnosti. Sredstva je potrebno obezbijediti iz redovnog budžeta Crne Gore, budžeta lokalnih samouprava, kao i iz sredstava donatorske podrške. Takođe, u cilju ubrzanja procesa proširenja, kao i podsticanja ekonomske konvergencije na nivou regiona Zapadnog Balkana (ZB), Evropska komisija (EK) je 8. novembra 2023. godine usvojila predlog novog Plana rasta EU za Zapadni Balkan uz projekciju da će sprovođenje reformi i finansijska podrška EU imati pozitivan efekat na ekonomski rast ekonomija država kandidata. Vlada je usvojila Informaciju o procesu pripreme Reformske agende Crne Gore 2024-2027 za Instrument EU za reforme i rast, i usvojila Reformsku agendu Crne Gore 2024-2027 za Instrument EU za reforme i rast.

Detaljnije o sredstvima potrebnim za realizaciju svake pojedinačne aktivnosti za jednogodišnji/dvogodišnji period biće predstavljeno u Akcionom planu.

U sljedećoj tabeli dat je pregled finansiranja cjelokupnog strateškog dokumenta za naredni petogodišnji period, gdje se kao glavni izvori finansiranja javljaju:

- Budžet Crne Gore (Dio sredstava predviđen je Planom rasta EU za Zapadni Balkan za period 2026-2027. godina - Reformska agenda Crne Gore 2024-2027 za Instrument EU za reforme i rast)

- Donatorska podrška

Tabela 20. Sredstva potrebna za realizaciju aktivnosti predviđenih Strategijom deinstitucionalizacije

Godina	Budžetska sredstva	Procenat budžetskih sredstava	Donatorska podrška	Procenat donatorskih sredstava	Ukupno
2025.	7.701.600,00 eura	94%	500.000,00 eura	6%	8.201.600,00 eura
2026.	10.000.000,00 eura	80%	2.500.000,00 eura	20%	12.500.000,00 eura
2027.	12.480.000,00 eura	84%	2.500.000,00 eura	16%	14.980.000,00 eura
2028.	19.000.000,00 eura	93%	1.500.000,00 eura	7%	20.500.000,00 eura
Ukupno	49.181.600,00 eura	88%	7.000.000,00 eura	12%	56.181.600,00 eura

5. OPIS AKTIVNOSTI NADLEŽNIH ORGANA I TIJELA ZA PRAĆENJE SPROVOĐENJA STRATEGIJE

Mehanizam za vršenje monitoringa i izvještavanja o sprovođenju **Strategije deinstitucionalizacije za period 2025–2028.** je primarno zasnovan na radu **Operativnog tijela za praćenje sprovođenja strateškog dokumenta.** Operativno tijelo je sačinjeno od predstavnika institucija koji su nosioci aktivnosti zastupljenih u Akcionom planu, kao i predstavnika svih subjekata čiji je doprinos neophodan i ključan za uspješno sprovođenje politika u oblasti deinstitucionalizacije u periodu 2025–2028. godine.

Grafik 10. Operativno tijelo za praćenje sprovođenja strateškog dokumenta

Operativno tijelo će se sastajati najmanje dva puta godišnje, i na taj način blagovremeno i u kontinuitetu razmatrati proces sprovođenja predviđenih aktivnosti, kao i moguće prepreke i izazove s kojima se institucije mogu suočavati prilikom implementacije aktivnosti. Podaci neophodni za sačinjavanje izvještaja prikupljaće se u toku trajanja cjelokupne godine i biće dostavljani Ministarstvu socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, kao koordinacionom organu rada operativnog tijela.

Sva ministarstva i institucije biće uključeni u međusektorsku saradnju, prvenstveno s NVO sektorom i međunarodnim organizacijama, jer samo kroz takav vid saradnje je moguće ostvariti ciljeve Strategije deinstitucionalizacije. Međusektorska saradnja će se ogledati u zajedničkim aktivnostima na ostvarivanju ciljeva Strategije, od izrade godišnjih akcionih planova, sprovođenja zajedničkih obuka profesionalaca iz različitih resora, kreiranja integrisanih usluga ili praćenja sprovođenja i dostizanja ciljeva Strategije.

Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije predstavlja instituciju nadležnu za koordinaciju rada operativnog tijela, izradu, sprovođenje i izvještavanje o sprovođenju strateškog

dokumenta. Predmetni strateški dokument prati Akcioni plan koji će biti pripremljen na period od godinu dana.

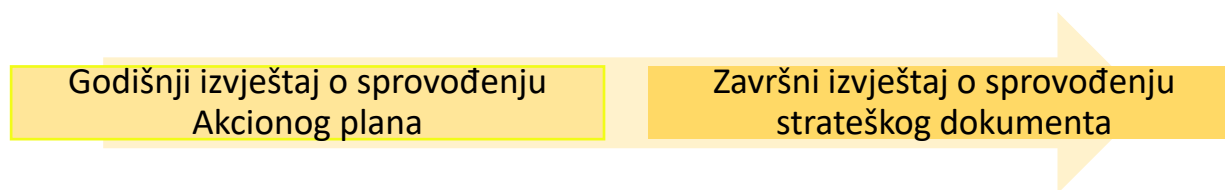
Strategija deinstitucionalizacije za period od 2025–2028. godine predstavlja strateški dokument za čije je sprovođenje neophodno uključivanje svih zainteresovanih institucija, kako organa državne uprave, lokalnih samouprava, NVO i OCD koje se usko bave ovom oblašću, tako i međunarodnih organizacija koje imaju značajan uticaj na razvoj politike u ovoj oblasti. Shodno tome, navedene institucije će biti u obavezi da dostavljaju informacije o aktivnostima koje realizuju u okviru akcionog plana, a radi blagovremenog i adekvatnog prikupljanja podataka za sačinjavanje godišnjih i završnog izvještaja, kao i mjerenja stepena ostvarenog učinka, ali i identifikovanja izazova koji se mogu javiti prilikom sprovođenja planiranih aktivnosti.

6. NAČIN IZVJEŠTAVANJA I EVALUACIJE

Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije biće zaduženo za prikupljanje i objedinjavanje podataka relevantnih za sačinjavanje izvještaja, kao i za koordinaciju i rad operativnog tima.

Osnovne nadležnosti Operativnog tijela se ogledaju u pripremi dvije vrste izvještaja.

Grafik 11. Vrste izvještaja o sprovođenju strateškog dokumenta

Godišnje izvještaje i završni izvještaj o sprovođenju strateškog dokumenta pripremiće Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije. Završni izvještaj priprema se po isteku vremenskog perioda za koji je strateški dokument donijet. Struktura ovog izvještaja je drugačija od godišnjih izvještaja jer pored obaveznih elemenata koji važe za strukturu godišnjeg izvještaja, završni izvještaj sadrži i evaluaciju sprovođenja datog strateškog dokumenta. Tokom pripreme završnog izvještaja, Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije će konsultovati ostale organe uprave uključene u proces sprovođenja strateškog dokumenta radi daljeg unapređenja razvoja javnih politika.

Shodno Srednjoročnom programu rada Vlade Crne Gore i obavezama prema Evropskoj uniji, izvještaji će se dostavljati na mišljenje Generalnom sekretarijatu Vlade Crne Gore. Po dobijanju mišljenja, izvještaji će se dostavljati Vladi Crne Gore na usvajanje.

Takođe, godišnji izvještaji i završni izvještaj će se dostavljati Savjetu za prava djeteta i Savjetu za prava osoba sa invaliditetom.

U cilju obezbjeđenja transparentnosti procesa sprovođenja strategije, izvještaji će biti objavljeni na internet stranici Vlade Crne Gore /Ministarstva socijalnog staranja, brige o porodici i demografije⁹⁶.

Evaluacija strateškog dokumenta biće sprovedena u vidu *ex post* evaluacije. Evaluacija će biti sprovedena od strane eksternih eksperata za oblast deinstitucionalizacije, primarno zbog složenosti i obuhvata, ali i zbog obezbjeđivanja većeg stepena objektivnosti. **Sredstva za**

⁹⁶ <https://www.gov.me/mssd>

sporođenje ex post evaluacije biće obezbijedena budžetom Ministarstva socijalnog staranja, brige o porodici i demografije ili kroz donatorsku podršku (IPA program). Navedena sredstva će biti definisana u okviru posljednjeg akcionog plana za realizaciju strateškog dokumenta koji bude pripremljen.

Planirano je da će proces *ex post* evaluacije započeti u prvom kvartalu 2028. godine i biti završen u četvrtom kvartalu 2028. godine, kako bi se pravovremeno obezbijedili nalazi evaluacije, koji će biti predstavljeni u završnom izvještaju, ali i u cilju obezbjeđivanja adekvatnih osnova za kreiranje potencijalno novog strateškog dokumenta. Nalazi evaluacije daće jasan i precizan prikaz uspješnosti sprovođenja javne politike kroz unificiran strateški dokument. Na ovaj način nastoji se odrediti da li se postižu planirani efekti zajedničkim djelovanjem, odnosno da li sprovedene aktivnosti vode ka unapređenju predmetne javne politike.

7. INFORMACIJA ZA JAVNOST O CILJEVIMA I OČEKIVANIM UČINCIMA STRATEGIJE

Strategija deinstitucionalizacije za period 2025–2028. godine je sveobuhvatni nacionalni strateški dokument kojim se stvaraju osnovni uslovi za poštovanje prava na život u zajednici, odnosno porodici, aktivno učešće korisnika/korisnica u kreiranju, izboru i korišćenju prava iz socijalne i dječje zaštite, što će rezultirati korišćenjem usluga u najmanje restriktivnom okruženju i uključenošću u svakodnevne životne aktivnosti.

U cilju informisanja građana i građanki, javnog i privatnog sektora, NVO sektora i ostalih relevantnih aktera o planovima, prioritetima, ciljevima i očekivanim rezultatima u oblasti deinstitucionalizacije, neophodno je pripremiti odgovarajuće informacije za javnost. Na ovaj način će se osigurati transparentnost, otvorenost i informisanost o postizanju ciljeva u oblasti deinstitucionalizacije, a što će doprinijeti izgradnji i/ili povećanju povjerenja između države i lokalnih samouprava i građana i građanki Crne Gore.

Ciljevi Strategije su usklađeni sa ciljevima Strategije informisanja javnosti o procesu pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2023–2026. godine. Tokom sprovođenja Strategije deinstitucionalizacije, koristiće se ključne komunikacione poruke iz ove strategije: „Evropska integracija i reforme unapređuju Crnu Goru i približavaju životni standard građana/građanki evropskom” i „Crna Gora dijeli evropske vrijednosti i želi da postane dio Evropske unije koja je zasnovana na tim vrijednostima“.

Putem odabranih komunikacionih kanala promovisaće se razvoj usluga u zajednici i/ili porodici. Prilikom kreiranja informacija, vodiće se računa da informacije budu: dostupne, transparentne, proaktivne i inkluzivne. Informacije će biti pristupačne svim građanima/građankama i biće objavljivane u formatima koji su pristupačni osobama sa invaliditetom (brajevo pismo, lako čitljivi jezik, prevođenje na znakovni jezik).

Predloženi set komunikacionih aktivnosti u Strategiji deinstitucionalizacije sadrži: organizovanje promotivne kampanje o ostvarivanju prava na samostalan život ili život uz podršku; organizaciju promotivnih aktivnosti namijenjenih hraniteljstvu; promociju usluga koje podržavaju život u zajednici; organizovanje promotivnih kampanja za uključivanje mladih, koji su u riziku od institucionalizacije, u omladinske servise; kao i organizovanje promotivne kampanje o važnosti deinstitucionalizacije i prevenciji institucionalizacije. Takođe, pratiće se i zadovoljstvo korisnika/korisnica uslugama koje podržavaju život u zajednici i objavljiće se informacije o stepenu zadovoljstva.

AKCIONI PLAN ZA STRATEGIJU DEINSTITUCIONALIZACIJE ZA 2025. GODINU

STRATEŠKI CILJ: Ostvarivanje prava na dostojanstven, nezavisan i kvalitetan život u zajednici kroz proces deinstitucionalizacije, prevenciju institucionalizacije, podršku socijalnoj inkluziji, razvoj održivih i dostupnih usluga koje omogućavaju korisnicima da žive u najmanje restriktivnom okruženju

Operativni cilj 1:	Razvoj i održivost usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u porodici i/ili zajednici u najmanje restriktivnom okruženju		
Indikatori učinka	Početna vrijednost (2024)	Srednja vrijednost (2026)	Ciljana vrijednost (2028)
<p>Indikator učinka 1.1. Udio rashoda iz državnog budžeta za usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici u odnosu na usluge smještaja u ustanovu</p>	<p>Trenutni nivo izdvajanja za usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici iz državnog budžeta je: 3.690.000,00 eura (67%)</p> <p>Trenutni nivo izdvajanja za usluge koje podržavaju usluge smještaja iz državnog budžeta je: 1.810.000,00 eura (33%)</p>	<p>Povećanje godišnjih izdvajanja za usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici iz državnog budžeta za 160%</p> <p>(9.594.000,00 eura)</p> <p>Povećanje udjela izdvajanja za usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici u odnosu na usluge smještaja u ustanovu 84%:16%</p>	<p>Povećanje godišnjih izdvajanja za usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici iz državnog budžeta za 400% u odnosu na 2024. godinu (18.450.000,00 eura)</p> <p>Povećanje udjela izdvajanja za usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici u odnosu na usluge smještaja u ustanovu 91%:9%</p>
<p>Indikator učinka 1.2. Udio rashoda iz lokalnog budžeta koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici</p>	<p>Nivo izdvajanja za usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici iz lokalnih budžeta u 2022. godini je bio: 4.571.149,86 eura</p>	<p>Povećanje izdvajanja za usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici iz lokalnih budžeta za 25% u odnosu na 2023. godinu</p>	<p>Povećanje izdvajanja za usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici iz lokalnih budžeta za 50% u odnosu na 2023. godinu</p>
<p>Indikator učinka 1.3. Dostupne najmanje tri usluge koje podržavaju život u zajednici u JLS u skladu s potrebama korisnika/korisnica</p>	<p>9 JLS koje imaju najmanje tri usluge koje podržavaju život u zajednici</p>	<p>13 JLS koje imaju najmanje tri usluge koje podržavaju život u zajednici u skladu s potrebama korisnika/korisnica</p>	<p>Sve JLS imaju najmanje tri usluge koje podržavaju život u zajednici u skladu s potrebama korisnika/korisnica</p>

<p>Indikator učinka 1.4. Povećanje broja korisnika/korisnica koji koriste usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici</p>	<p>Broj korisnika/korisnica usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici na osnovu rješenja CZSR: 1752</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ dnevni boravak za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju: 353 ▪ dnevni boravak za odrasle i stare osobe s invaliditetom i odrasla i stara lica: 103 ▪ dnevni boravak za djecu s problemima u ponašanju: 23 ▪ pomoć u kući: 814 ▪ personalna asistencija: 1 ▪ svratište: 0 ▪ savjetovanje: 0 ▪ porodični smještaj–hraniteljstvo (djeca): 353 ▪ porodični smještaj–hraniteljstvo (mladi): 67 ▪ porodični smještaj (odrasla i stara lica): 38 	<p>Povećanje broja korisnika/korisnica usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici na osnovu rješenja CZSR za 10%</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ dnevni boravak za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju ▪ dnevni boravak za odrasle i stare osobe s invaliditetom i odrasla i stara lica ▪ dnevni boravak za djecu s problemima u ponašanju ▪ pomoć u kući ▪ personalna asistencija ▪ svratište ▪ nove usluge ▪ savjetovanje ▪ porodični smještaj–hraniteljstvo (djeca) ▪ porodični smještaj–hraniteljstvo (mladi) ▪ porodični smještaj (odrasla i stara lica) 	<p>Povećanje broja korisnika/korisnica usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici na osnovu rješenja CZSR za 30%</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ dnevni boravak za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju ▪ dnevni boravak za odrasle i stare osobe s invaliditetom i odrasla i stara lica ▪ dnevni boravak za djecu s problemima u ponašanju ▪ pomoć u kući ▪ personalna asistencija ▪ svratište ▪ nove usluge ▪ savjetovanje ▪ porodični smještaj–hraniteljstvo (djeca) ▪ porodični smještaj–hraniteljstvo (mladi) ▪ porodični smještaj (odrasla i stara lica) 		
<p>Indikator učinka 1.5. Uspostavljene nedostajuće usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici</p>	<p>Trenutno postoji 549 usluga⁹⁷ koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici</p>	<p>Povećan broj usluga za najmanje jednu nedostajuću uslugu – stanovanje uz podršku</p>	<p>Povećan broj usluga za najmanje tri nedostajuće usluge</p>		
<p>Indikator učinka 1.6. Zadovoljstvo korisnika/korisnica uslugama koje podržavaju život u zajednici</p>	<p>Nije praćeno zadovoljstvo</p>	<p>Uspostavljen model praćenja zadovoljstva korisnika/korisnica</p>	<p>Model praćenja zadovoljstva korisnika/korisnica se primjenjuje i prikupljaju se podaci o nivou zadovoljstva uslugama koje podržavaju život u zajednici</p>		
<p>Aktivnosti koje utiču na realizaciju operativnog cilja 1</p>	<p>Indikator Rezultata</p>	<p>Nadležne institucije</p>	<p>Početni i krajnji rok za realizaciju aktivnosti</p>	<p>Planirana sredstva</p>	<p>Izvor finansiranja</p>

⁹⁷ Usluge podrške životu u zajednici, usluge savjetovanja i SOS telefona, usluge porodičnog smještaja i porodičnog smještaja–hraniteljstva

1.1. Analiza minimalnih standarda i normativa za usluge podrške za život u zajednici	Izrađena Analiza minimalnih standarda i normativa za usluge podrške za život u zajednici	ZSDZ, MSSD, ISDZ, PUSDZ, NVO	I kvartal 2025. – II kvartal 2025.	5.000,00 eura	Budžet Crne Gore
1.2. Analiza minimalnih standarda i normativa za usluge porodičnog smještaja i porodičnog smještaja–hraniteljstva	Izrađena Analiza minimalnih standarda i normativa za usluge porodičnog smještaja i porodičnog smještaja–hraniteljstva	ZSDZ, MSSD, ISDZ, PUSDZ, NVO	I kvartal 2025. – III kvartal 2025.	3.000,00 eura	Budžet Crne Gore
1.3. Utvrđivanje načina finansiranja usluga koje podržavaju život u zajednici na državnom i lokalnom nivou	Donošenje Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti kojim je propisan način utvrđivanja finansiranja usluga koje podržavaju život u zajednici na državnom i lokalnom nivou	MSSD, ZSDZ, ISDZ, MF, MZ, MP, MPNI, ZOCCG, NVO, OCD	I kvartal 2025. – II kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
1.4. Unapređenje bližih uslova za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluga podrške za život u zajednici, savjetodavnih i socijalno-edukativnih usluga, usluga porodičnog smještaja i porodičnog smještaja–hraniteljstva	Izrađeni Pravilnici o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluga podrške za život u zajednici, savjetodavnih i socijalno-edukativnih usluga, usluga porodičnog smještaja–hraniteljstva i porodičnog smještaja	MSSD, ZSDZ, ISDZ, PUSDZ, NVO	III kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
1.5. Mapiranje postojećih i nedostajućih usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici na lokalnom nivou (rasprostranjenost, broj korisnika/korisnica, troškovi)	Mapirane usluge koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici na lokalnom nivou (rasprostranjenost, broj korisnika/korisnica, troškovi)	ZSDZ, JLS, NVO i OCD	I kvartal 2025. – III kvartal 2025.	2.000,00 eura	Budžet Crne Gore

1.6. Analiza potreba korisnika/korisnica za najmanje tri usluge koje podržavaju život u zajednici u JLS i pristup njihovom održivom finansiranju	Izrađena Analiza potreba korisnika/korisnica za najmanje tri usluge koje podržavaju život u zajednici u JLS i pristup njihovom održivom finansiranju	ZSDZ, JLS, CZSR, NVO i OCD	I kvartal 2025. – III kvartal 2025.	4.000,00 eura	Budžet Crne Gore
1.7. Izrada godišnjeg Plana razvoja usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici	Izrađen godišnji Plan razvoja usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici	MSSD, ZSDZ, ISDZ, PUSDZ, NVO	I kvartal 2025. – II kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
1.8. Utvrđivanje cijena usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici	Utvrđene cijene usluga koje podržavaju život korisnika/korisnica u zajednici rješenjima	MSSD, JLS, PUSDZ	III kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
1.9. Izmjena Pravilnika o visini sredstava za razvoj odnosno finansiranje usluga socijalne i dječje zaštite i kriterijumima za njihovu raspodjelu	Izmijenjen Pravilnik o visini sredstava za razvoj, odnosno finansiranje usluga socijalne i dječje zaštite i kriterijumima za njihovu raspodjelu	MSSD, ZOCC, JLS	III kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
1.10. Izmjena Pravilnika o kriterijumima i mjerilima za učešće korisnika, roditelja, odnosno srodnika u plaćanju troškova usluga podrške za život u zajednici, savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga i usluga smještaja	Izmijenjen Pravilnik o kriterijumima i mjerilima za učešće korisnika, roditelja, odnosno srodnika u plaćanju troškova usluga podrške za život u zajednici, savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga i usluga smještaja	MSSD, ZSDZ, ISDZ, PUSDZ, NVO	III kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore

1.11. Ustupanje prostora dnevnih centara / dnevnih boravaka van radnog vremena za pružanje drugih usluga socijalne i dječje zaštite kroz potpisivanje Memoranduma s vlasnicima prostora	Ustupljen prostor dnevnih centara / dnevnih boravaka van radnog vremena za pružanje drugih usluga socijalne i dječje zaštite kroz potpisivanje Memoranduma s vlasnicima prostora u pet JLS	JLS, MSSD, PUSDZ, NVO	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
1.12. Zapošljavanje stručnih radnika u CZSR s ciljem poboljšanja izrade individualnih planova usluga za korisnike/korisnice prava na ličnu invalidninu	Zaposleno pet novih stručnih radnika u CZSR	MSSD, CZSR	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	65.000,00 eura	Budžet Crne Gore
1.13. Razvoj programa obuke na temu usvojenja	Razvijen i akreditovan program obuke na temu usvojenja	ZSDZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
1.14. Razvoj programa obuke iz oblasti hraniteljstva	Razvijeni i akreditovani novi programi obuke za hraniteljstvo	ZSDZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
1.15. Razvoj programa obuka za znakovni jezik – osnovne obuke i napredne obuke	Razvijeni i akreditovani novi programi obuke za znakovni jezik	ZSDZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
1.16. Realizacija obuka stručnih radnika za nove programe obuke za hranitelje za urgentno hraniteljstvo, hraniteljstvo uz intenzivnu ili dodatnu podršku i povremeno hraniteljstvo	Realizovane obuke za stručne radnike za nove programe obuke za hranitelje za urgentno hraniteljstvo, hraniteljstvo uz intenzivnu ili dodatnu podršku i povremeno hraniteljstvo, kao i obuka za usvojenje Broj obuka: 3 Broj učesnika: 45	ZSDZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	8.000,00 eura	Budžet Crne Gore

1.17. Realizacija obuka stručnih radnika za usvojenje	Broj obuka: 1 Broj učesnika: 20	ZSDZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	3.000,00 eura	Budžet Crne Gore
1.18. Organizacija promotivnih aktivnosti namijenjenih hraniteljstvu	Organizovanje dana otvorenih vrata i promotivnih aktivnosti na kvartalnom nivou u svim JLS	CZSR, JLS, PUSDZ, NVO	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	30.000,00 eura	Budžet Crne Gore
1.19. Uspostavljanje Centra za hraniteljstvo i usvojenje u Podgorici	Uspostavljen Centar za hraniteljstvo i usvojenje u Podgorici	MSSD	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	550.000,00 eura	Budžet Crne Gore
1.20. Izrada standarda rada Centra za hraniteljstvo i usvojenje i odgovarajućih podzakonskih akata	Izrađeni standardi rada Centra za hraniteljstvo i usvojenje i odgovarajućih podzakonskih akata	MSSD	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
1.21. Realizacija obuke za razvoj kompetencija zaposlenih u Centru za hraniteljstvo i usvojenje	Realizovana jedna obuka za 20 zaposlenih u Centru za hraniteljstvo i usvojenje	ZSDZ	III kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	3.000,00 eura	Budžet Crne Gore
1.22. Uspostavljanje usluge stanovanje uz podršku za osobe sa invaliditetom	Uspostavljena jedna usluga stanovanje uz podršku za osobe sa invaliditetom	MSSD, JLS, PUSDZ	II kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	200.000,00 eura	Budžet Crne Gore
1.23. Realizacija obuke za pružanje usluge stanovanja uz podršku	Realizovana jedna obuka za 20 učesnika	ZSDZ	II kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	2.650,00 eura	Budžet Crne Gore
1.24. Razvoj usluge personalne asistencije	Uspostavljena usluga personalne asistencije u najmanje deset JLS	MSSD, PUSDZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	450.000,00 eura	Budžet Crne Gore

1.25. Razvoj usluge dnevnog boravka	Izgradnja dnevnog boravka za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju u opštini Bar	Vlada Crne Gore, opština Bar	I kvartal 2025. – III kvartal 2025.	825.000,00 eura	Budžet Crne Gore - kapitalni budžet
	Opremanje dnevnog boravka za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju u opštini Bar	Opština Bar	II kvartal 2025. – III kvartal 2025.	157.000,00 eura	Budžet opštine Bar
	Uspostavljena usluga dnevnog boravaka za osobe s invaliditetom i odrasla i stara lica	MSSD, PUSDZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	362.500,00 eura	Budžet Crne Gore
	Povećan broj korisnika/korisnica postojećih usluga dnevnih boravaka za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju i djecu sa problemima u ponašanju za najmanje 10%	MSSD, PUSDZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	1.400.000,00 eura	Budžet Crne Gore
1.26. Licenciranje JU Resursni centar „Peruta Ivanović“ u Kotoru za pružanje usluge dnevnog boravka za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju	JU Resursni centar „Peruta Ivanović“ u Kotoru licenciran za pružanje usluge dnevnog boravka za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju	MPNI, JU Resursni centar „Peruta Ivanović“, MSSD	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
1.27. Razvoj usluge pomoći u kući	Uspostavljene usluge pomoći u kući za djecu sa smetnjama u razvoju i djecu čiji roditelji nisu u stanju da se staraju o njima u najmanje pet JLS	MSSD, PUSDZ, NVO	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	165.000,00 eura	Budžet Crne Gore

	Uspostavljene usluge pomoći u kući za osobe s invaliditetom, trudnice bez porodične podrške i odgovarajućih uslova za život, samohrane roditelje sa djecom bez porodične podrške i odgovarajućih uslova za život u najmanje pet JLS	MSSD, PUSDZ, NVO	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	165.000,00 eura	Budžet Crne Gore
	Povećan broj korisnika/korisnica postojećih usluga pomoć u kući 10%	MSSD, PUSDZ, NVO	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	665.500,00 eura	Budžet Crne Gore
1.28. Razvoj usluga za podršku korisnicima kojima je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik zaštite a koja žive u ruralnom području	Usluge pomoći u kući se pružaju korisnicima kojima je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik zaštite a koja žive u ruralnom u najmanje pet JLS	MSSD, PUSDZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	40.500,00 eura	Budžet Crne Gore
1.29. Razvoj usluge savjetovanja ⁹⁸	Povećanje broja licenciranih pružalaca usluge savjetovanja za pet novih	MSSD, PUSDZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	58.200,00 eura	Budžet Crne Gore
1.30. Razvoj usluge porodičnog smještaja–hraniteljstva	Povećanje broja korisnika/korisnica usluge porodičnog smještaja–hraniteljstva za 5%	MSSD, CZSR, PUSDZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	2.170.000,00 eura	Budžet Crne Gore
1.31. Razvoj usluge porodičnog smještaja	Povećanje broja korisnika/korisnica usluge porodičnog smještaja za 10%	MSSD, CZSR, PUSDZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	190.000,00 eura	Budžet Crne Gore

⁹⁸ Usluge savjetovanja se pružaju ciljnim grupama iz člana 3 Pravilnika o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga ("Službeni list Crne Gore", br. 76/19)

1.32. Izrada Analize usluge prevođenja i tumačenja na znakovni jezik s definisanim preporukama za uvođenje ove usluge	Izrađena Analiza usluge prevođenja i tumačenja na znakovni jezik i definisane preporuke za uvođenje ove usluge	ZSDZ, MSSD, ISDZ, PUSDZ, NVO	I kvartal 2025. – III kvartal 2025.	4.000,00 eura	Budžet Crne Gore
1.33. Propisivanje bližih uslova za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge tumačenja i prevođenja na znakovni jezik u skladu s preporukama iz Analize	Propisani bliži uslovi za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge tumačenja i prevođenja na znakovni jezik u skladu s preporukama iz Analize	ZSDZ, MSSD, ISDZ, PUSDZ, NVO	IV kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
1.34. Propisivanje novih usluga u socijalnoj i dječjoj zaštiti	Utvrđen Predlog zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti i propisane nove usluge Propisani bliži uslovi o pružanju, korišćenju, normativima i minimalnim standardima za nove usluge	MSSD	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
1.35. Propisivanje usluge intenzivne podrške porodici	Utvrđen predlog usluge intenzivne podrške porodici Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti Propisani bliži uslovi o pružanju, korišćenju, normativima i minimalnim standardima za uslugu intenzivne podrške porodici	MSSD	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
1.36. Promocija usluga koje podržavaju život u zajednici	Promovisane usluge kroz organizaciju promotivnih aktivnosti u svim JLS	MSSD, JLS, PUSDZ, NVO	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	10.000,00 eura	Budžet Crne Gore

1.37. Organizovanje Dana otvorenih vrata s ciljem prezentovanja usluga socijalne i dječje zaštite za zaposlene u sistemu socijalne i dječje zaštite	Predstavljeno pet usluga	ZSDZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
1.38. Izrada obrazaca za internu evaluaciju kvaliteta pruženih usluga za usluge koje podržavaju život u zajednici	Izrađeni obrasci za internu evaluaciju kvaliteta pruženih usluga za usluge koje podržavaju život u zajednici	MSSD, ZSDZ, PUSDZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
Ukupna sredstva za 2025. godinu za operativni cilj 1:				7.538.350,00 eura	
Operativni cilj 2:	Transformacija ustanova za smještaj korisnika/korisnica kroz pružanje usluga u zajednici u najmanje restriktivnom okruženju				
Indikatori učinka	Početna vrijednost (2024)		Srednja vrijednost (2026)		Ciljana vrijednost (2028)
Indikator učinka 2.1. Smanjen broj korisnika/korisnica smještaju u ustanovama	Trenutni broj korisnika/korisnica na smještaju u ustanovama u Crnoj Gori: <ul style="list-style-type: none"> ▪ djeca: 92 (45 muškog pola i 47 ženskog pola) <ul style="list-style-type: none"> – djeca bez adekvatnog roditeljskog staranja: 77 od kojih je djece sa smetnjama u razvoju: 34 – djeca s problemima u ponašanju: 15 ▪ mladi: 6 (4 muškog pola i 2 ženskog pola) <ul style="list-style-type: none"> – mladi s invaliditetom: 2 – mladi s problemima u ponašanju: 4 ▪ odrasla i stara lica: 932 (407 muškog pola i 525 ženskog pola) <ul style="list-style-type: none"> – osobe s invaliditetom: 114 (52 ženskog pola i 62 muškog pola) 		Smanjen broj korisnika/korisnica na smještaju u ustanovama za: <ul style="list-style-type: none"> ▪ djeca bez adekvatnog roditeljskog staranja za 10% ▪ djeca sa smetnjama u razvoju za 10% ▪ djeca s problemima u ponašanju za 10% ▪ mladi s invaliditetom za 10% ▪ mladi s problemima u ponašanju za 10% ▪ odrasla i stara lica za deset korisnika/korisnica ▪ osobe s invaliditetom za pet korisnika/korisnica 		Smanjen broj korisnika/korisnica na smještaju u ustanovama za: <ul style="list-style-type: none"> ▪ djeca bez adekvatnog roditeljskog staranja za 20% ▪ djeca sa smetnjama u razvoju za 20% ▪ djeca s problemima u ponašanju za 20% ▪ mladi s invaliditetom za 20% ▪ mladi s problemima u ponašanju za 20% ▪ odrasla i stara lica za 20 korisnika/korisnica ▪ osobe s invaliditetom za deset korisnika/korisnica

<p>Indikator učinka 2.2. Udio djece na smještaju u ustanovi u ukupnom broju djece na smještaju u ustanovi i porodičnom smještaju–hraniteljstvu</p>	<p>Ukupan broj djece na smještaju u ustanovi i na porodičnom smještaju–hraniteljstvu: 445</p> <p>Broj djece na smještaju u ustanovi: 92 (45 muškog pola i 47 ženskog pola) Broj djece na porodičnom smještaju–hraniteljstvu: 353 (194 muškog pola i 159 ženskog pola)</p> <p>Trenutni udio djece na smještaju u ustanovi u ukupnom broju djece na smještaju u ustanovi i porodičnom smještaju–hraniteljstvu: 21%</p>	<p>Udio djece na smještaju u ustanovi u ukupnom broju djece na smještaju u ustanovi i porodičnom smještaju–hraniteljstvu smanjen za 5%</p>	<p>Udio djece na smještaju u ustanovi u ukupnom broju djece na smještaju u ustanovi i porodičnom smještaju–hraniteljstvu smanjen za 10%</p>		
<p>Indikator učinka 2.3. Stopa djece u formalnoj rezidencijalnoj zaštiti (u ustanovama za smještaj) i formalnoj zaštiti u porodici na kraju godine na 100.000 djece</p>	<p>Stopa djece u formalnoj rezidencijalnoj zaštiti (u ustanovama za smještaj): 81⁹⁹</p> <p>Stopa djece u formalnoj zaštiti u porodici: 248¹⁰⁰</p>	<p>Stopa djece u formalnoj rezidencijalnoj zaštiti (u ustanovama za smještaj): 65</p> <p>Stopa djece u formalnoj zaštiti u porodici: 250</p>	<p>Stopa djece u formalnoj rezidencijalnoj zaštiti (u ustanovama za smještaj): 55</p> <p>Stopa djece u formalnoj zaštiti u porodici: 265</p>		
<p>Indikator učinka 2.4. Broj usluga koje podržavaju život u zajednici koje pružaju ustanove za smještaj</p>	<p>Trenutni broj usluga koje podržavaju život u zajednici koje pružaju ustanove za smještaj: 11</p>	<p>Povećan broj usluga koje podržavaju život u zajednici koje pružaju ustanove za smještaj za najmanje 70%</p>	<p>Povećan broj usluga koje podržavaju život u zajednici koje pružaju ustanove za smještaj za najmanje 100%</p>		
<p>Indikator učinka 2.5. Broj korisnika/korisnica smještenih u ustanovu koji su procijenjeni kao sposobni za samostalan život ili život uz podršku</p>	<p>Trenutni broj korisnika/korisnica koji su procijenjeni kao sposobni za samostalan život ili život uz podršku:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ djeca: 25 (11 muškog pola i 14 ženskog pola) ▪ mladi: 2 (ženskog pola) ▪ odrasli i stariji: 0 ▪ odrasle i stare osobe s invaliditetom: 10 (6 muškog pola i 4 ženskog pola) 	<p>Povećan broj korisnika/korisnica kojima se pruža podrška u periodu pripreme za izlazak iz ustanove:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ djeca: 28 ▪ mladi: 4 ▪ odrasli i stariji: 10 ▪ odrasle i stare osobe s invaliditetom: 12 	<p>Povećan broj korisnika/korisnica kojima se pruža podrška u periodu pripreme za izlazak iz ustanove:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ djeca: 30 ▪ mladi: 6 ▪ odrasli i stariji: 20 ▪ odrasle i stare osobe s invaliditetom: 15 		
<p>Aktivnosti koje utiču na realizaciju operativnog cilja 2</p>	<p>Indikator Rezultata</p>	<p>Nadležne institucije</p>	<p>Početni i krajnji rok za realizaciju aktivnosti</p>	<p>Planirana sredstva</p>	<p>Izvor finansiranja</p>

⁹⁹ <https://www.transmonee.org/dashboard?prj=tm&page=CPC>, podaci dostupni za 2021. godinu

¹⁰⁰ <https://www.transmonee.org/dashboard?prj=tm&page=CPC>, podaci dostupni za 2021. godinu

<p>2.1. Uvođenje liste indikatora koji treba da se prate prije donošenja odluke CZSR o smještaju korisnika/korisnica u ustanovu za smještaj kao jedan od mehanizama čuvara kapije</p>	<p>Izmjena Pravilnika o organizaciji, normativima, standardima i načinu rada centra za socijalni rad</p>	<p>MSSD, ZSDZ, ISDZ, CZSR</p>	<p>I kvartal 2025. – II kvartal 2025.</p>	<p>Nisu potrebna sredstva</p>	<p>Budžet Crne Gore</p>
<p>2.2. Izrada planova transformacije JU Dječjeg doma „Mladost“ Bijela, JU Centar „Ljubović“, JU Zavod „Komanski most“, JU Dom starih „Grabovac“ Risan, JU Dom starih Podgorica, JU Dom starih Nikšić, JU Dom starih Bijelo Polje, JU Dom starih Pljevlja</p>	<p>Izrađeni planovi transformacije JU Dječjeg doma „Mladost“ Bijela, JU Centar „Ljubović“, JU Zavod „Komanski most“, JU Dom starih „Grabovac“ Risan, JU Dom starih Podgorica, JU Dom starih Nikšić, JU Dom starih Bijelo Polje, JU Dom starih Pljevlja</p>	<p>MSSD, ZSDZ, JUSDZ</p>	<p>I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.</p>	<p>24.000,00 eura</p>	<p>Budžet Crne Gore</p>
<p>2.3. Obuke za zaposlene u ustanovama za pružanje usluga koje podržavaju život u zajednici, fokusirajući se na principe najmanje restriktivnog okruženja i individualizovane podrške</p>	<p>Organizovana jedna obuka za 20 učesnika</p>	<p>ZSDZ</p>	<p>II kvartal 2025. – IV kvartal 2025.</p>	<p>2.650,00 eura</p>	<p>Budžet Crne Gore</p>
<p>2.4. Definisane maksimalnog trajanja smještaja za dijete koje se upućuje po rješenju CZSR u JU Centar „Ljubović“</p>	<p>Propisano maksimalno trajanje smještaja za dijete koje se upućuje po rješenju CZSR u JU Centar „Ljubović“ Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti</p>	<p>MSSD, ZSDZ, ISDZ, PUSDZ, NVO</p>	<p>I kvartal 2025. – II kvartal 2025.</p>	<p>Nisu potrebna sredstva</p>	<p>Budžet Crne Gore</p>

2.5. Definisanje donje starosne granice za smještanje djece u JU Centar „Ljubović“	Propisana donja starosna granica za smještanje djece u JU Centar „Ljubović“ Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti	MSSD, ZSDZ, ISDZ, PUSDZ, NVO	I kvartal 2025. – II kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
2.6. Propisivanje mehanizma „čuvara kapije“ u Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti za djecu do sedam godina	Propisan mehanizam „čuvara kapije“ u Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti za djecu do sedam godina	MSSD	I kvartal 2025. – II kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
2.7. Dobijanje licenci za pružanje usluga socijalne i dječje zaštite koje podržavaju život u zajednici od strane ustanova za smještaj: dnevni boravci, pomoć u kući, stanovanje uz podršku, personalna asistencija, savjetovanje, svratište i dr.	Dobijeno najmanje pet licenci za pružanje usluga socijalne i dječje zaštite koje podržavaju život u zajednici od strane ustanova za smještaj: dnevni boravci, pomoć u kući, stanovanje uz podršku, personalna asistencija, savjetovanje, svratište i dr.	MSSD, PUSDZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	80.000,00 eura	Budžet Crne Gore
Ukupna sredstva za 2025. godinu za operativni cilj 2:				106.650,00 eura	
Operativni cilj 3:	Osnaživanje korisnika/korisnica za proces deinstitucionalizacije, uključivanje u zajednicu i sprečavanje institucionalizacije				
Indikatori učinka	Početna vrijednost (2024)	Srednja vrijednost (2026)		Ciljana vrijednost (2028)	
Indikator učinka 3.1. Broj osoba kojima je u potpunosti ili djelimično vraćena poslovna sposobnost	Vrijednost koja se odnosi na trenutni broj osoba kojima je oduzeta poslovna sposobnost potpuno: 948 (493 muškog pola i 455 ženskog pola) ili djelimično: 38 (24 muškog pola i 14 ženskog pola)	Smanjenje broja osoba kojima je oduzeta poslovna sposobnost za najmanje 10		Smanjenje broja osoba kojima je oduzeta poslovna sposobnost za najmanje 20	

	<p>Vrijednost koja se odnosi na trenutni broj osoba kojima je potpuno ili djelimično vraćena poslovna sposobnost (period 2022–2023): tri korisnika/korisnice (vraćena djelimična poslovna sposobnost, a bila im je potpuno oduzeta poslovna sposobnost)</p> <p>Trenutni broj ponovno pokrenutih postupaka procjene poslovne sposobnosti (period 2022–2023): 11 korisnika/korisnica kojima je potpuno oduzeta poslovna sposobnost (7 muškog pola i 4 ženskog pola) i 1 korisnik kome je djelimično oduzeta poslovna sposobnost (muškog pola)</p>		<p>Povećanje broja osoba kojima je potpuno ili djelimično vraćena poslovna sposobnost za najmanje 10</p> <p>Povećanje broja osoba za koje su ponovno pokrenuti postupci procjene poslovne sposobnosti za najmanje 25</p>	<p>Povećanje broja osoba kojima je potpuno ili djelimično vraćena poslovna sposobnost za najmanje 20</p> <p>Povećanje broja osoba za koje su ponovno pokrenuti postupci procjene poslovne sposobnosti za najmanje 50</p>	
<p>Indikator učinka 3.2. Povećano učešće korisnika/korisnica prilikom izrade/revizije individualnih planova (samostalno ili uz podršku)</p>	<p>Individualni planovi ne sadrže aktivnosti koje su razvijene uz puno učešće korisnika/korisnica</p>	<p>Minimum 50% individualnih planova razvijeno/revidirano uz puno učešće korisnika/korisnica</p>	<p>100% individualnih planova razvijeno/revidirano uz puno učešće korisnika/korisnica</p>		
<p>Indikator učinka 3.3. Povećan broj korisnika/korisnica usluge smještaja u ustanovi koji su osnaženi za samostalan život ili život u zajednici</p>	<p>Korisnici usluga smještaja u ustanovi nisu osnaženi za samostalan život ili život uz podršku</p> <p>Broj korisnika/korisnica koji je dobio podršku za odlučivanje umjesto zamjenskog odlučivanja i starateljstva</p>	<p>Minimum 30 korisnika/korisnica usluge smještaja u ustanovi osnaženo za samostalan život ili život uz podršku</p>	<p>Minimum 40 korisnika/korisnica usluge smještaja u ustanovi osnaženo za samostalan život ili život uz podršku</p>		
<p>Aktivnosti koje utiču na realizaciju operativnog cilja 3</p>	<p>Indikator Rezultata</p>	<p>Nadležne institucije</p>	<p>Početni i krajnji rok za realizaciju aktivnosti</p>	<p>Planirana sredstva</p>	<p>Izvor finansiranja</p>

3.1. Kreiranje obuka za izradu individualnih planova uz aktivnu participaciju korisnika/korisnica (samostalno ili uz podršku)	Kreirana i akreditovana obuka za izradu individualnih planova uz aktivnu participaciju korisnika/korisnica (samostalno ili uz podršku)	ZSDZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
3.2. Realizacija obuke za zaposlene u CZSR i kod pružalaca usluga smještaja na temu izrade individualnih planova uz aktivnu participaciju korisnika/korisnica (samostalno ili uz podršku)	Realizovane dvije obuke za 40 učesnika	ZSDZ	II kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	2.600,00 eura	Budžet Crne Gore
3.3. Sprovođenje obuka za sticanje vještina za samostalno funkcionisanje u zajednici namijenjenih korisnicima smještaja	Sprovođenje minimum jedne obuke za sticanje vještina za samostalno funkcionisanje u svim ustanovama za smještaj	JUSDZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
3.4. Razvijanje programa mentorstva za pružanje podrške korisnicima za samostalan život ili život uz podršku	Razvijen program mentorstva za pružanje podrške korisnicima za samostalan život ili život uz podršku	ZSDZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
3.5. Pružanje podrške roditeljima za osnaživanje za povratak korisnika/korisnica iz ustanove ili za ostanak u porodici	Pružena podrška roditeljima za osnaživanje za povratak korisnika/korisnica iz ustanove ili za ostanak u porodici	CZSR	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore

3.6. Uključivanje korisnika/korisnica i lica značajna za korisnike/korisnice u proces planiranja i implementaciju usluga u oblasti socijalne i dječje zaštite uz samostalno i/ili podržano odlučivanje	Uključeni korisnici/korisnice u proces planiranja i implementacije usluga u oblasti socijalne i dječje zaštite uz samostalno i/ili podržano odlučivanje	MSSD i sva druga ministarstva, JLS	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
3.7. Pokretanje postupaka za preispitivanje poslovne sposobnosti za lica lišena poslovne sposobnosti smještena u ustanovama socijalne zaštite	Pokrenuti postupci za 50 lica za preispitivanje poslovne sposobnosti	CZSR	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
3.8. Organizovanje promotivne kampanje o ostvarivanju prava na samostalan život ili život uz podršku	Sprovedena promotivna kampanja o ostvarivanju prava na samostalan život ili život uz podršku	MSSD, MLJMP, ZSDZ, CZSR, PUSDZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	7.000,00 eura	Budžet Crne Gore
Ukupna sredstva za 2025. godinu za operativni cilj 3:				9.600,00 eura	
Operativni cilj 4:	Osiguravanje efikasne međusektorske saradnje kako bi se podržala deinstitutionalizacija i podrška životu korisnika/korisnica u porodici i/ili zajednici				
Indikatori učinka	Početna vrijednost (2024)	Srednja vrijednost (2026)		Ciljana vrijednost (2028)	
Indikator učinka 4.1. Razvijene integrisane usluge koje uključuju sve potrebne usluge iz različitih sektora	Ne postoje integrisane usluge u sistemu	Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti i drugim zakonima i podzakonskim aktima propisan je način funkcionisanja pružanja integrisanih usluga i način saradnje između sektora		Razvijene integrisane usluge se pružaju korisnicima	
Indikator učinka 4.2. Uspostavljeno socijalno preduzetništvo	Nije uspostavljeno socijalno preduzetništvo	Usvojen Zakon o socijalnom preduzetništvu		Registrovano najmanje deset socijalnih preduzeća	
Aktivnosti koje utiču na realizaciju operativnog cilja 4	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Početni i krajnji rok za realizaciju aktivnosti	Planirana sredstva	Izvor finansiranja

4.1. Razvoj saradnje dnevnih centara s vrtićima, školama i resursnim centrima kroz usaglašavanje individualnih planova rada i individualnih razvojno-obrazovnih planova za djecu	Svi dnevni centri usklađuju individualne planove rada i individualne razvojno-obrazovne planove za djecu s vrtićima, školama i resursnim centrima	MPNI, MSSD	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
4.2. Formulisanje modela integrisanih usluga	Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti i povezanim zakonskim aktima formulisan model funkcionisanja i finansiranja integrisanih usluga	MSSD, MPNI, MZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
4.3. Usvajanje Zakona o socijalnom preduzetništvu	Usvojen Zakon o socijalnom preduzetništvu s ciljem podrške zapošljavanju i uključivanju u zajednicu	MRZS	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
4.4. Jačanje kapaciteta zaposlenih u JLS koji se bave poslovima iz oblasti socijalne i dječje zaštite	Organizovana jedna obuka za 25 osoba	ZOCG, JLS, ZSDZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	2.000,00 eura	Budžet ZOCG
4.5. Inicirati definisanje Predloga zakona o znakovnom jeziku	Iniciran proces definisanja Predloga zakona o znakovnom jeziku ka Vladi Crne Gore i svim partnerskim institucijama	MSSD	I kvartal 2025. – II kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
4.6. Uspostavljanje saradnje s Ministarstvom zdravlja u cilju otkrivanja osoba koje žive u izolaciji	Potpisan protokol o saradnji s Ministarstvom zdravlja u cilju otkrivanja osoba koje žive u izolaciji	MSSD, MZ	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore

4.7. Uspostaviti nacionalnu <i>fokal point</i> mrežu za osobe s invaliditetom na lokalnom nivou za praćenje i primjenu Konvencije o pravima OSI	Uspostavljena nacionalna <i>fokal point</i> mreža za osobe s invaliditetom, predstavnika/predstavni ca lokalnih samouprava Održan prvi sastanak <i>fokal point</i> mreže	MLJMP i sva druga ministarstva, ZOČG, JLS	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
4.8. Uspostavljanje produženog boravka za djecu s posebnim obrazovnim potrebama iz JU OŠ „Vuk Karadžić“ i JU OŠ „Oktoih“ u JU Resursni centar Podgorica	Uspostavljen produženi boravak Najmanje desetero djece koristi produženi boravak	MPNI	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	45.000,00 eura	Budžet Crne Gore
4.9. Organizovanje promotivnih kampanja za uključivanje mladih, koji su u riziku od institucionalizacije, u omladinske servise	Organizovane dvije promotivne kampanje putem društvenih mreža za uključivanje mladih koji su u riziku od institucionalizacije u omladinske servise	MSM, MPNI	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
4.10. Analiza načina dopunjavanja zdravstvenog informacionog sistema s podacima o uslugama rane intervencije	Analiziran način dopunjavanja zdravstvenog informacionog sistema s podacima o uslugama rane intervencije	MZ, Fond za zdravstveno osiguranje, Domovi zdravlja	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
4.11. Organizovanje tribina o važnosti deinstitutionalizacije i prevenciji institucionalizacije	Organizovane 2 tribine o važnosti deinstitutionalizacije i prevenciji institucionalizacije u saradnji sa akademskom zajednicom	MSSD, Univerzitet Crne Gore – Fakultet političkih nauka	I kvartal 2025. – IV kvartal 2025.	Nisu potrebna sredstva	Budžet Crne Gore
Ukupna sredstva za 2025. godinu za operativni cilj 4:				47.000,00 eura	
Ukupna sredstva za 2025. godinu:				7.701.600,00 eura	

Ministarstvo rada i socijalnog staranja
(naziv ministarstva koje je sprovelo javnu raspravu)

Broj: 01-128/24-3259/4

Podgorica, 16. jul 2024. godine

IZVJEŠTAJ O SPROVEDENOJ JAVNOJ RASPRAVI

Nacrt strategije deinstitucionalizacije za period 2024–2028. godine sa Akcionim planom za 2024. i 2025. godinu

(naziv nacrta zakona, odnosno strategije koji je bio predmet javne rasprave)

Vrijeme trajanja javne rasprave: 20 dana od dana objavljivanja javnog poziva, odnosno od 14. juna 2024. godine zaključno sa 4. julom 2024. godine

Način sprovođenja javne rasprave (održavanje okruglih stolova, tribina i prezentacija, sa navedenim mjestom i datumom održavanja; dostavljanje primjedbi, predloga i sugestija u pisanom ili elektronskom obliku, sa navedenim načinom i rokom dostavljanja): Ministarstvo rada i socijalnog staranja uputilo je javni poziv organima, organizacijama, udruženjima i pojedincima (zainteresovana javnost) da se uključe u javnu raspravu i daju svoj doprinos u razmatranju Nacrta strategije deinstitucionalizacije za period 2024–2028. godine sa Akcionim planom za 2024. i 2025. godinu. Primjedbe, predlozi i sugestije dostavljale su se putem pošte na adresu Ministarstva rada i socijalnog staranja, Rimski trg 46, Podgorica i elektronskim putem na e-mail adresu: dea.radevic@mrs.gov.me, do isteka roka za sprovođenje javne rasprave, odnosno zaključno sa 4. julom 2024. godine. U okviru javne rasprave održan je okrugli sto, dana 26. juna 2024. godine u 10 časova, na Fakultetu političkih nauka Univerziteta Crne Gore – Odsjek za socijalnu politiku i socijalni rad (sala 1).

Ovlašćeni predstavnici Ministarstva koji su učestvovali u javnoj raspravi:

- Naida Nišić, ministarka rada i socijalnog staranja;
- Amela Orahovac, vršiteljka dužnosti generalne direktorice Direktorata za razvoj usluga, nadzor nad stručnim radom i drugostepeni upravni postupak u oblasti socijalne i dječje zaštite u Ministarstvu rada i socijalnog staranja;
- Ivana Šuković, načelnica Direkcije za razvoj usluga socijalne i dječje zaštite;
- Mersida Aljićević, generalna direktorica Direktorata za socijalno staranje i dječju zaštitu.

Podaci o broju i strukturi učesnika u javnoj raspravi:

Tokom trajanja javne rasprave primjedbe, predloge i sugestije u pisanoj formi, u skladu sa članom 17 Uredbe o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa države uprave i sprovođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategija („Službeni list Crne Gore“, broj 41/18), na propisanom obrascu i u predviđenom roku, a kako je i navedeno u tekstu Javnog poziva i Programu javne rasprave od 14. juna 2024. godine, dostavili su JU Zavod „Komanski most“ iz Podgorice i Udruženje roditelja djece sa teškoćama u razvoju „Zračak Nade“ iz Pljevalja i to dana 4. jula 2024. godine.

Važno je istaći da su predstavnici UNDP-a i UNICEF-a u Crnoj Gori, svojim sugestijama pružili veliki doprinos u unapređenju ovog strateškog dokumenta. Takođe, u procesu izrade Nacrta strategije, održan je sastanak sa predstavnicima nevladinog sektora, koji su dali veoma korisne komentare i sugestije na tekst dokumenta.

Okruglom stolu, koji je održan dana 26. juna 2024. godine, prisustvovalo je oko 70 osoba, a pored predstavnika Ministarstva rada i socijalnog staranja, prisustvovali su i predstavnici akademske zajednice, resornih ministarstava, pružalaca usluga, centara za socijalni rad, međunarodnih donatora i NVO sektora. Prisutni su zaključili da je Nacrt strateškog dokumenta izrađen na kvalitetan način, uz temeljitu analizu na

kojoj je zasnovan i da obuhvata uglavnom sve aktivnosti od značaja za uspješan proces deinstytucionalizacije.

Komentare i predloge na Nacrt strategije dali su sljedeći prisutni:

- **Doc. dr Uglješa Janković**, profesor na Fakultetu političkih nauka, odsjek socijalna politika i socijalni rad predložio je da se u ciljne grupe uključe i djeca bez pratnje. U daljem izlaganju naveo je da je važno da se unaprijedi saradnja sa lokalnim samoupravama i na nivou politika da bi mogli da imamo uspostavljene najmanje tri usluge iz oblasti socijalne i dječje zaštite na lokalnom nivou, u skladu sa potrebama građana. Predloženo je da se organizuju medijske kampanje za svaku uslugu socijalne i dječje zaštite i apostrofirao je važnu ulogu NVO sektora. Potrebno da se posebna pažnja obrati na standarde za licenciranje pružalaca usluga.

ODGOVOR: Prihvataju se sugestije da se u ciljne grupe uključe i djeca bez pratnje, kao i da se predvidi više aktivnosti promocije usluga socijalne i dječje zaštite, pa će se izmjene integrisati u tekst dokumenta.

- **Savo Knežević**, predsjednik Skupštine Nacionalne asocijacije roditelja djece i omladine sa smetnjama u razvoju Crne Gore (NARDOS) je ukazao da Strategija ne prepoznaje Registar djece sa smetnjama u razvoju i osoba sa invaliditetom, a njegovo nepostojanje je jedan od osnovnih problema u ostvarivanju prava djece sa smetnjama u razvoju i osoba sa invaliditetom. Predložio je da se predvidi transformacija dnevnih centara, jer je njihova uloga veoma bitna, s obzirom na to da osim usluge dnevnog boravka pružaju i druge usluge. Dnevni centri se moraju transformisati i pružati integrisane usluge.

ODGOVOR: Izrada registra djece sa smetnjama u razvoju i osoba sa invaliditetom, biće propisana Zakonom o vještačenju invaliditeta, zato nije naveden u Strategiji deinstytucionalizacije. Predlog u vezi sa transformacijom dnevnih centara se prihvata, budući da se ista svakako planira, ali će se konkretne aktivnosti predvidjeti nekim od narednih akcionih planova za sprovođenje Strategije deinstytucionalizacije za period 2024–2028. godine, a nakon uspostavljanja modela integrisanih usluga.

- **Goran Macanović**, izvršni direktor Saveza slijepih Crne Gore, predložio je uključivanje akademske zajednice, preispitivanje načina učešća korisnika u plaćanju troškova usluga, kao i utvrđivanje standarda i normativa u skladu sa potrebama korisnika.

ODGOVOR: Prihvata se predlog u vezi sa većim uključivanjem akademske zajednice, pa će se Akcionim planom za 2024. i 2025. godinu predvidjeti konkretne aktivnosti koje će se sprovesti u saradnji sa akademskom zajednicom, u pogledu organizovanja radionica u cilju širenja svijesti o značaju procesa deinstytucionalizacije. U odnosu na predlog koji se tiče preispitivanja načina učešća korisnika u plaćanju troškova usluga i utvrđivanja standarda i normativa u skladu sa potrebama korisnika, ove aktivnosti su već planirane Strategijom deinstytucionalizacije za period 2024–2028. godine.

- **Doc. dr Mehmed Đečević**, profesor na Fakultetu političkih nauka, odsjek socijalna politika i socijalni rad ukazao je na važnost deinstytucionalizacije u oblasti mentalnog zdravlja. Istakao je da je veliki problem i nepostojanje multisektorskog pristupa.

ODGOVOR: Kad je riječ o procesu deinstytucionalizacije u oblasti mentalnog zdravlja, sugestija se prihvata, pa će se konkretne aktivnosti predvidjeti nekim od narednih akcionih planova za sprovođenje Strategije deinstytucionalizacije za period 2024–2028. godine.

- **Dejan Bašanović**, generalni sekretar Udruženja paraplegičara Podgorica, ukazao je na problem loše međusektorske saradnje zbog čega je potrebno formirati dobro tijelo za praćenje implementacije. Takođe, istakao je važnost inkorporiranja socijalnog preduzetništva, kao i potrebu reorganizacije rada dnevnih centara jer veliki broj korisnika koji imaju potrebe za

uslugom, ne koristi usluge zbog prebukiranosti. Reorganizacija treba da ide u tom smjeru da djeca mogu da dolaze na individualne tretmane jer su takve potrebe male djece. Dnevni centri su 2021. godine pružali usluge djeci uz saradnju sa vrtićima i školama i to je bio dobar način funkcionisanja.

ODGOVOR: U odnosu na sugestije, napominjemo da su u cilju ostvarivanja međusektorske saradnje, adekvatnog praćenja implementacije, inkorporiranja socijalnog preduzetništva, reorganizacije rada dnevnih centara i uspostavljanja održivog finansiranja, Strategijom deinstitucionalizacije za period 2024–2028. godine i Akcionim planom za 2024. i 2025. godine predviđene aktivnosti kojim će se ostvariti prethodno navedeno.

- **Šćepan Lašić**, defektolog u Dnevnom centru za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju Podgorica, postavio je pitanje šta podrazumijeva transformacija dnevnih centara i kako će se pružati savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge. Po njegovom mišljenju problem je procjena korisnika u centrima za socijalni rad prilikom upućivanja na korišćenje usluge dnevnog boravka. Naveo je da se ovaj način procjene mora definisati pravilnikom, tj. smatra da treba propisati da predstavnici dnevnih centara učestvuju u ovoj procjeni zajedno sa zaposlenima u centrima za socijalni rad. Ne postoji protokol kako se rješenje donosi i ukida. Smatra da treba da se promijene standardi i normativi. Što se tiče socijalnog mentorstva, smatra da je važno, ali mu nije jasno kako će da funkcioniše i kako će mentori da pružaju podršku kad nekoliko korisnika izađu iz ustanove.

ODGOVOR: Transformacija dnevnih centara podrazumijeva da dnevni centri osim usluge dnevnog boravka pružaju i druge usluge koje podržavaju život korisnika u zajednici te da se uspostave integrisane usluge. Savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge će se pružati u skladu sa propisanim standardima, uz dobijanje licence. Način upućivanja korisnika na korišćenje usluge dnevnog boravka je propisan Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti i Pravilnikom o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluga podrške za život u zajednici. Predstavnici pružaoca usluge učestvuju u izradi Individualnog plana usluge. Zakonom o upravnom postupku je propisan postupak donošenja i ukidanja rješenja. Socijalni mentori će pružati podršku osnaživanju korisnika, a biće uspostavljene nove usluge podrške za život u zajednici, kao što je stanovanje uz podršku, kojima će se pružati direktna podrška svakodnevnom funkcionisanju korisnika.

- **Darko Mijušković**, predsjednik Saveza gluvih i nagluvih Crne Gore, ukazao je na problem koji se odnosi na to da je usluga prevođenja na znakovni jezik prepoznata Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti, ali u praksi ova usluga ne postoji, te da se ova usluga mora uspostaviti. Osim toga, potrebno je standardizovati znakovni jezik.

ODGOVOR: Usvaja se predlog u vezi sa standardizacijom znakovnog jezika, pa će se ova aktivnost predvidjeti Akcionim planom za 2024. i 2025. godinu.

- **Ranka Samardžić**, pravnica iz Centra za socijalni rad Tivat, naglasila je da je brinu tužbe protiv CZSR pošto ne postoje pružaoci usluga, a korisnici stiču prava na uslugu.

ODGOVOR: U narednom periodu, kako je i predviđeno Strategijom deinstitucionalizacije za period 2024–2028. godine, radiće se na unapređivanju okvira za pružanje usluga, koji će doprinijeti jačanju kapaciteta i povećanju broja licenciranih pružalaca usluga.

- **Miljana Radoman**, direktorica Dnevnog centra za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju „Biseri“ Budva, istakla je da Nacrt strategije sadrži netačne informacije budući da u njihovom dnevnom centru ima 19 korisnika a u Nacrtu je 20, kao i da je prostorni kapacitet 500m² a u Nacrtu je 295m². Takođe je navela da je predstavnik dnevnih centara trebalo da bude u radnoj grupi za izradu Strategije deinstitucionalizacije.

ODGOVOR: Uvidom u dostavljene podatke koji su traženi od pružalaca usluga utvrdili smo da je direktorica dostavila podatak da u Dnevnom centru za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju „Biseri“ Budva ima 20 korisnika, a taj podatak je i naveden u zvaničnom izvještaju ovog dnevnog centra za 2023. godinu koji se nalazi na sajtu ustanove (strana 7) tako da ostaje broj od 20 korisnika, budući da u međuvremenu nije dostavljen zvanični izmijenjeni podatak od strane Dnevnog centra za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju „Biseri“ Budva. Što se tiče prostornog kapaciteta u Nacrtu strategije su upisani prostorni kapaciteti na osnovu skica koje dnevni centri dostavljaju Ministarstvu rada i socijalnog staranja uz zahtjev za izdavanje licence za obavljanje djelatnosti. Naknadnim uvidom na osnovu komentara direktorice Dnevnog centra Budva utvrđeno je da podaci nisu adekvatni jer skice nisu jednoobrazne pa je odlučeno da se ovaj podatak o prostornim kapacitetima izbriše. Kad je riječ o sastavu radne grupe, ista je bila sastavljena od 19 članova. Nije bilo predstavnika pružalaca usluga u radnoj grupi jer onda rad radne grupe ne bi bio optimalan, ali svi pružaoci usluga su imali priliku da dostave svoje primjedbe, predloge i sugestije tokom javne rasprave. Član radne grupe je bio i predstavnik Zajednice opština Crne Gore.

- **Dženana Muslić**, direktorica Doma starih Pljevlja, istakla je da je jako bitno predvidjeti aktivnosti promocije procesa deinstitucionalizacije i usluga socijalne i dječje zaštite.

ODGOVOR: Usvaja se sugestija u vezi sa promocijom procesa deinstitucionalizacije i usluga socijalne i dječje zaštite, pa će se predvidjeti konkretne aktivnosti kako bi se osiguralo da zajednica detaljnije razumije benefite deinstitucionalizacije i bude upoznata sa uslugama socijalne i dječje zaštite.

- **Jelena Šofranac**, direktorica Doma starih Podgorica je kao preporuku navela da bi u Nacrtu strategije trebalo usaglasiti termine „stari“ i „stariji“ budući da se oba koriste. Naglasila je potrebu uspostavljanja usluge predaha, da bi porodica mogla da ostavi svog starijeg člana na određeno vrijeme.

ODGOVOR: Prihvata se sugestija, pa će se u tekstu dokumenta koristiti termin „stariji“. Osim toga, i usluga predaha za starije osobe će se uvrstiti u Nacrt strategije.

Rezime dostavljenih primjedbi, predloga i sugestija, sa navedenim razlozima njihovog prihvatanja, odnosno neprihvatanja:

Sugestije dostavljene od strane JU Zavod „Komanski most“

JU Zavod „Komanski most“ je dana 4. jula 2024. godine dostavio sugestije koje se odnose na aktivnije uključivanje medija i svih aktera koji mogu doprinijeti da se o deinstitucionalizaciji više govori, kako bi se javnost i šira zajednica bliže upoznali sa idejom same deinstitucionalizacije. Osim same javnosti i zajednice, fokus treba staviti i na sam sistem socijalne i dječje zaštite, kao i sve ostale sektore koji zahtijevaju prijeko potrebnu multisektorsku saradnju. Takođe, jedan od problema koji se pojavio prilikom razvoja usluge stanovanje uz podršku u okviru projekta koji su realizovali, bili su uslovi koji su definisani Pravilnikom, a koji ne podrazumijevaju optimalno zadovoljenje potreba njihovih korisnika. Konkretno, uslov da se usluga mora pružati isključivo u stambenoj jedinici/stanu/zgradi predstavljao je veliku prepreku u smislu ispunjavanja uslova iz razloga što je bilo nemoguće pronaći stambenu jedinicu koja ispunjava sve propisane uslove. Iz tog razloga, tokom izrade Plana transformacije njihove ustanove ukazali su da bi pored stana i stambene zgrade u Pravilniku trebalo uvrstiti i mogućnost da se usluga pruža i u kući.

ODGOVOR: Usvaja se sugestija o aktivnom uključivanju medija i drugih relevantnih aktera kako bi se javnost informisala o procesu deinstitucionalizacije, doprinoseći tako većem razumijevanju i podršci za ovaj važan proces. U tom smislu, predviđjeće se konkretne aktivnosti kako bi se osiguralo da zajednica detaljnije razumije benefite deinstitucionalizacije i bude informisana o ovom procesu. U vezi sa

predviđenim uslovima koji se odnose na prostor, napominjemo da je predloženo već izmijenjeno u Pravilniku o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluga podrške za život u zajednici („Službeni list Crne Gore“, broj 63/19, 53/24 i 62/24).

Primjedbe/predlozi/sugestije dostavljene od strane Udruženja roditelja djece sa teškoćama u razvoju „Zračak Nade“

Primjedba/predlog/sugestija 1: U Akcionom planu za 2024. i 2025. godinu planirati aktivnost: Pružanje integrisanih usluga i usluga rane intervencije u dnevnim centrima.

Obrazloženje primjedbe/predloga/sugestije 1: Neki od problema na koje ste ukazali u Nacrtu strategije na čijem rješavanju ćete raditi su: dnevni centri pružaju širu lepezu usluga od usluge dnevnog boravka, pri čemu te druge usluge nisu standardizovane; postoje dnevni centri čiji prostorni kapaciteti nisu iskorišćeni, a u nekim opštinama su kapaciteti nedovoljni tako da postoje liste čekanja; ne postoji međusektorska saradnja između relevantnih subjekata za pružanje ove usluge; usluge koje se pružaju nisu prepoznate kao integrisane usluge.

Smatramo da dnevni centri treba da se transformišu i počnu da pružaju i integrisane usluge i usluge rane intervencije. U praksi dnevni centri već pružaju ove usluge u većini opština i potrebno je samo formalizovati stanje na terenu. U finansiranje ovih usluga treba da se uključe pored lokalnih samouprava i MRSS i MPNI i MZ. Pošto su problemi prepoznati u Analizi i navedeno je da će se na rješavanju raditi tokom implementacije Strategije, smatramo da u ovom prvom Akcionom planu treba predvidjeti transformaciju dnevnih centara za 2025. godinu poslije usvajanja Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, zato što djeca ne mogu da čekaju godinu i po dana do predloga Akcionog plana za sljedeći period.

U Analizi multisektorskog odgovora na potrebe djece sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori koju je 2019. godine uradio UNICEF opisani su problemi vezano za pružanje usluga djeci sa smetnjama u razvoju na lokalnom nivou: „Dnevni centri predstavljaju socijalni servis, ali obično uključuju i usluge podrške obrazovanju (dopunske ili dodatne aktivnosti nakon nastave), fizioterapiju i usluge logopeda. S obzirom na veoma mali broj postojećih usluga rehabilitacije na nacionalnom nivou, dnevni servisi mogu postati rješenje, i to ne samo za djecu s ozbiljnim smetnjama ili složenim potrebama. Dosadašnja ulaganja u ove centre i činjenica da se njihovo finansiranje pomaže sredstvima iz državnog i iz opštinskih budžeta ohrabrujuće su okolnosti kad je riječ o održivosti DC i mogućnosti za njihov rad. Dnevni centri takođe mogu postati „laboratorija“ integrisanih pristupa u svim vrstama usluga u zajednici, pod uslovom da su dobro osmišljeni i razvijeni. Integrisane usluge u zajednici ključna su komponenta sistema socijalne zaštite u EU, gdje dnevni centri postaju važni servisi podrške za inkluziju brojnih kategorija djece i odraslih koje se suočavaju s marginalizacijom i društvenom isključenošću. Međutim, broj socijalnih servisa u zajednicama i dalje je mali, kao i njihova raznovrsnost. Iako su se dnevni centri u Crnoj Gori dosta brzo razvili, potrebno ih je učiniti inkluzivnijim i komplementarnijim s ostalim servisima.“

Od 2021. godine dnevni centri u okviru projekta Ministarstva prosvjete i Ministarstva rada i socijalnog staranja uz podršku UNICEF-a počeli su da pružaju podršku djeci koja su uključena u vrtiće ili škole uz usklađivanje planova. Ovaj projekat se nastavio i sljedeće godine, ali poslije završetka projekta u malom broju opština se usklađuju planovi. Ovo se pokazalo kao odličan način pružanja podrške djeci na lokalnom nivou i trebalo bi formalizovati ovu saradnju. U dnevnim centrima se pored usluge dnevnog boravka pružaju i usluge fizioterapeuta, defektologa, logopeda itd. tako da ovu podršku treba formalizovati, ne kroz uslugu dnevnog boravka već kroz integrisane usluge i usluge rane intervencije.

Krajem 2023. godine je usvojena Strategija ranog razvoja djeteta, prema kojoj je potrebno izraditi analizu i plan integracije dnevnih centara u sistem podrške sistemu rane intervencije i ranog razvoja djeteta. U ovoj strategiji su planirane zajedničke aktivnosti sektora zdravstva, socijalne i dječje zaštite i obrazovanja u pružanju podrške ranom razvoju djeteta. U Strategiji se predlaže kao jedno od rješenja da uloga dnevnog boravka za djecu sa smetnjama u razvoju treba da se unaprijedi da bude dodatna podrška za holistički

razvoj djeteta i da to treba prepoznati kroz zakone u oblasti zdravstva, socijalne i dječje zaštite i obrazovanja. Porodično orijentisana rana intervencija je pilotirana u Bijelom Polju i Kotoru, kroz pružanje podrške djeci i porodicama od strane tima čiji su članovi predstavnici: Doma zdravlja, Dnevnog centra, Centra za socijalni rad, vrtića i škola i rezultati su odlični.

Zadnjih godina se pojavio veliki broj male djece sa smetnjama iz spektra autizma i potrebno je odgovoriti na njihove potrebe da ne bi morali da idu na terapije u regionu već da imaju podršku u svojoj zajednici.

ODGOVOR: Saglasni smo sa sugestijom da u dnevnim centrima treba da se pružaju integrisane usluge i usluge rane intervencije, kao što je i predviđeno Nacrtom strategije. Akcionom planom za 2024. i 2025. godinu planira se aktivnost koja se odnosi na način uspostavljanja i finansiranja integrisanih usluga, nakon čega će se i pristupiti samom uspostavljanju integrisanih usluga, što će biti predviđeno narednim Akcionim planom.

Mjesto i datum sačinjavanja izvještaja: Podgorica, 16. jul 2024. godine

Naziv organizacione jedinice ministarstva koja je odgovorna za pripremu nacrta zakona, odnosno strategije: Direktorat za razvoj usluga, nadzor nad stručnim radom i drugostepeni upravni postupak u oblasti socijalne i dječje zaštite

Potpis ministra,
odnosno rukovodioca organizacione jedinice ministarstva
koja je odgovorna za pripremu nacrta zakona, odnosno strategije